

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra filosofie a religionistiky

Diplomová práce

MODERNÍ SAKRÁLNÍ ARCHITEKTURA

Vedoucí práce: Mgr. Martin Klapetek, Ph.D.

Autor práce: Bc. Petra Podroužková

Studijní obor: Teologie služby

Ročník: Druhý

2013

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

28. března 2013,

Děkuji vedoucímu magisterské práce Mgr. Martinu Klapetkovi, Ph.D.
za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Obsah

1	Úvod.....	5
2	Vývoj sakrální architektury, funkce a typologie.....	8
2.1	Sakrální stavba	8
2.2	Judaismus	9
2.2.1	Funkce a znaky Chrámu a synagogy.....	9
2.2.2	Typologie synagogy	13
2.3	Křesťanství – římskokatolická církev	14
2.3.1	Vývoj sakrálních staveb do konce 19. století.....	14
2.3.2	Funkce a znaky římskokatolického chrámu.....	20
2.3.3	Typologie římskokatolického chrámu	22
2.3.4	Drobná sakrální architektura.....	27
2.4	Islám.....	29
2.4.1	Symbolika, geometrie a oblouk v islámské architektuře	30
2.4.2	Funkce a typologie muslimské mešity	32
2.4.3	Hrobky a mauzolea	34
3	Moderní sakrální architektura	35
3.1	Židovská moderní sakrální architektura.....	35
3.1.1	Evropské moderní synagogy.....	36
3.1.2	České a moravské moderní synagogy.....	42
3.2	Římskokatolická moderní sakrální architektura.....	48
3.2.1	Předkoncilní sakrální stavby v Evropě.....	48
3.2.2	Předkoncilní sakrální stavby v Čechách a na Moravě	52
3.2.3	Doba po II. vatikánském koncilu	54
3.2.4	Evropská římskokatolická sakrální architektura	56
3.2.5	Česká a moravská římskokatolická sakrální architektura	68
3.3	Islámská moderní sakrální architektura.....	79
3.3.1	Evropské moderní mešity a islámská centra.....	79
3.3.2	Islám a islámská architektura v Čechách a na Moravě	88
4	Srovnání	90
4.1	Synagogy.....	90
4.2	Římskokatolické kostely	92
4.3	Mešity.....	94
4.4	Světlo v moderní sakrální architektuře.....	95
5	Závěr.....	97
6	Seznam použitých zdrojů.....	98
6.1	Monografie	98
6.2	Periodika.....	101
6.3	Elektronické zdroje	101
6.4	Ostatní zdroje	106
7	Seznam příloh	107
8	Přílohy	118
9	Abstrakt.....	185
10	Abstract	186

Motto:

Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum!
Jak je tvůj příbytek milý, Hospodine zástupů!

Žalm 84:2

1 Úvod

Téma, kterým se v této práci zabývám, tj. *moderní sakrální architektura*, je ve filosofii architektury posledních dvou století zmiňováno víceméně okrajově. V prudce se rozvíjejících demokraciích a jejich filosofické reflexi, jako by nebylo zabezpečeno místo pro architekturu monumentální a sakrální, povznesenou nad materiální potřeby. Moderna, jako období nastupující po „velkých slozích“, kde monumentální a sakrální architektura měla historicky pevně stanovené místo, je pak vystřídána postmodernou, která ji svým způsobem rozmělnuje a svou relativizací degraduje, aby pak končila v současném vypjatém individualismu, kde se nám jednotící motiv již zcela ztratil.

Architektura, nejen sakrální, je součástí lidské kultury, která v sobě a priori obsahuje vztažení se k nadpřirozenu. Člověk, který nepřežívá pouze na úrovni pudů, má v sobě bytostnou potřebu přesahu. Proto je chrám něco zcela jiného než modlitebna. Sakrální architektura je modlitebnou teprve druhotně, především vyznačuje posvátné místo, zázračnou událost, připomíná se jí Boží přítomnost na zemi. Podobně ani palác není stavěn primárně jako obydlí – i zde je odlesk Božího řádu. Chrám nebo palác nejsou stavěny náhodně, bývá jim vymezen střed obce, pracuje se s čistými a čitelnými tvary. V současné době je stavba chrámu uskutečnitelná do té míry, do jaké míry jsme schopni se chovat jako obec, žít v řádu a formulovat ideál jiný než ryze užitkový.

Také dnes chápeme *sakrální prostor* obecně jako prostor nějakým způsobem posvátný, příslušný vyšší a tedy nejen lidské existenci. Samo latinské slovo „*sacratu*“ má význam „*svatý, posvátný*“, odtud sakrální prostor je svatým, posvátným prostorem.

Sakrální architekturou pak rozumíme stavební objekt či stavbu posvátnou samu o sobě nebo postavenou na posvátném místě. Z pohledu jednotlivých náboženství je pak nutno rozlišovat účel a funkci sakrálního prostoru, potažmo i sakrální architektury a každého jednotlivého sakrálního stavebního objektu.

Jestliže hovoříme o sakrálním prostoru, musíme zmínit i pojem *profánní prostor*. Tím označujeme prostor vnější, světský, nenáboženský, neposvěcený. Neznamena to ale,

že profánní je v protikladu se sakrálním. Když vezmeme v úvahu, že celý svět je stvořen Bohem, pak i to, co je profánní, je od Boha. Stvoření je tedy profánní i sakrální a jedno bez druhého by nemělo svůj význam. V oblasti architektury je profánní prostor určen k jednoznačnému oddělení prostoru sakrálního a tvoří konkrétní hranici mezi prostorem vnějším, všedním, hlučným a prostorem určeným ke ztišení, modlitbě a bohoslužbě.¹

Architektura sama v sobě spojuje jak formu, tak obsah. Není sakrální pouze tím, že obsahuje jistý rozměr monumentality, nikoliv ve smyslu velikosti nebo hmotnosti, spíše obecně jí přikládaného významu, sakrálním ji posléze činí příslušné obřady a společenství věřících, pro které byla stavba postavena. Také proto bývá před uvedením do používání objekt vysvěcen, v oltářích katolických kostelů můžeme nalézt například ostatky světců. Pak lze hovořit i o sakrální, resp. sakralizované architektuře.

Samotné téma moderní sakrální architektury je poměrně široké a pro účely této práce jej bylo třeba konkrétněji specifikovat. Z časového hlediska uvažuji období od začátku 20. století do současnosti. V této době došlo ve vývoji moderní architektury k zásadním vývojovým zlomům, které se pochopitelně promítly i do oblasti sakrální architektury. Z hlediska jednotlivých náboženství jsou v práci srovnávány stavby židovské, římskokatolické a islámské, chronologicky od nejstaršího náboženství k nejmladšímu. Další specifikace byla nutná z geografického pohledu. Zde jsem zvolila státy a území, kde vedle sebe koexistují pokud možno všechna uvažovaná náboženství. Jde tedy o střední, jižní a jihovýchodní Evropu a kontinentální západní Evropu, výjimku tvoří jedinečná *The New Cathedral of the Northern Lights*, postavená až za polárním kruhem.

Toto zjednodušení bylo nutné, aby bylo možno téma práce v tomto rozsahu vůbec uchopit a výsledky zhodnotit. Samotná architektura je pak pouze jedním bodem pohledu na celou problematiku, zároveň je třeba nahlížet i na význam a funkci sakrálních staveb v jednotlivých náboženstvích. Jak zjistíme, skutečné architektonické skvosty nemusí být nutně jenom historické památkové objekty. Období 20. a 21. století bylo a je velmi bohaté na pozoruhodné a významné stavby v evropském i celosvětovém měřítku.

Práce je členěna na tři obsahově významné části. Kapitola 2. *Vývoj sakrální architektury, funkce a typologie* uvádí pojem „sakrální stavba“ v souvislostech jejího vývoje ve výše uvedených náboženstvích. Zároveň zmiňuje funkci konkrétních staveb a jejich typologické znaky. Kapitola 3. *Moderní sakrální architektura* tvoří výběr dobrých

¹ Srov. ELIADE, M. *Posvátné a profánní*, s. 19-20.

příkladů a realizací, které jsou použity pro zhodnocení v kapitole 4. *Srovnání*. Zde je kromě porovnání jednotlivých typů staveb uveden v samostatné podkapitole i vliv světla a osvětlení. Ten je společný všem stavbám a v případě staveb sakrálních má navíc velký symbolický význam.

Cílem mé práce je určit na reprezentativním vzorku moderní evropské sakrální architektury faktory, které se zásadním způsobem podílely na jejím vývoji, zasadit vývoj u jednotlivých náboženství do historického kontextu a navzájem porovnat, které faktory byly pro dané náboženství individuální a které se projeví globálně. V závěru práce se také pokusím odpovědět na otázku, jak by měl vypadat moderní chrám, v kontextu této práce uvažuji zejména funkční architektonický pohled.

Mezi základní zdroje použité při vytváření této práce patřily:

- Český ekumenický překlad Bible a některé církevní dokumenty (Dokumenty II. vatikánského koncilu, směrnice Koncepce úprav liturgického prostoru, Katechismus katolické církve)
- monografie charakterizující jednotlivá zmíněná náboženství
- odborné monografie v českém jazyce, týkající se sakrální architektury a umění
- zahraniční odborné monografie a periodika o sakrální architektuře a umění (v angličtině a němčině)
- monografie s výběrem nejzajímavějších realizací sakrálních staveb (v češtině a angličtině)
- elektronické zdroje
 - české a zahraniční architektonické webové portály a katalogy
 - webové stránky některých farností, židovských a muslimských obcí s realizacemi konkrétních sakrálních staveb
- bakalářské, diplomové a disertační práce na témata příbuzná méj diplomové práci
- audiozáznam přednášky o sakrální architektuře

Jako zdroje obrazových příloh pak, z důvodu kvality fotografií, posloužily zejména webové stránky zmiňující realizace jednotlivých sakrálních staveb a webové stránky architektonických ateliérů – realizátorů konkrétních staveb.

2 Vývoj sakrální architektury, funkce a typologie

Pro posouzení současné sakrální architektury a možnost jejího porovnání s tradičními stavbami je nutné provést krátký historický exkurz, ve kterém je popsán vývoj sakrálních staveb, jejich funkce a typologie. Pro správné pochopení celé hloubky problematiky však není možno vytrhnout z historického kontextu pouze jednotlivé typy, a proto je v této kapitole vždy uveden vývoj celého náboženského směru, resp. více typů jeho sakrálních staveb. Řazení jednotlivých náboženství je chronologické od nejstaršího k nejmladšímu.

2.1 Sakrální stavba

Vztah mezi nebem a zemí podtrhuje vertikální dimenze sakrálního prostoru. Příroda nabízí člověku vyvýšeniny a hory. Na takovém místě se symbolicky „nebe dotýká země“, vrchol se tak stává spojnicí a vlastně přirozeným sakrálním prostorem. Řada chrámů různých náboženství stojí na vyvýšených místech, řada kultur, počínaje starověkými, pak přijala tvar hory jako základní archetyp chrámové stavby (typicky u jihoamerických pyramid) a na vrcholcích hor měla sídla i jejich božstva. V Egyptě a Mezopotámii se v chrámech shromažďovali lidé kromě jiného i za účelem obchodním.²

Je to hora Sinaj, na které Mojžíš dostává podrobné pokyny o podobě Hospodinova chrámu, jeho okolí a vybavení. „*At' mi udělají svatyni a já budu bydlet uprostřed nich. Uděláte všechno přesně podle toho, co ti ukazují jako vzor svatého příbytku i vzor všech bohoslužebných předmětů.*“³. Na stejném místě Izrael prostřednictvím Mojžíše získává Desatero. Na posvátné místo, horu Sinaj, však nemůže vystoupit každý, pouze Hospodinem povoláný. „*K Hospodinu přistoupí jen Mojžíš. Ostatní se přibližovat nebudou. Lid nesmí vystoupit vzhůru spolu s ním*“⁴. Vzhledem k tomu, že Izrael putoval do zaslíbené země, byl takto zbudovaný chrám přenosný, stálý chrám byl vystavěn v Jeruzalémě Šalamounem.⁵ Tímto aktem vlastně Hospodin sestupuje mezi lid, aby bydlel v chrámě, ve svém příbytku, uprostřed svého lidu. Z architektonického hlediska se takto chrám urbanisticky začleňuje do obce a stává se její dominantou.⁶

Již na tomto místě je zřejmý velmi široký záběr pojmu „*sakrální architektura*“. Jak bylo uvedeno výše, dále se budu zabývat židovskými synagogami, křesťanskými chrámy

² Srov. KAREŠ, M. *Proměny světla a skla v sakrálním prostoru : Disertační práce*, s. 19

³ Ex 25,8-9

⁴ Ex 24,2

⁵ Srov. 1 Kr 6,1-37

⁶ Srov. KAREŠ, M. *Proměny světla a skla v sakrálním prostoru : Disertační práce*, s. 21

a muslimskými mešitami. Funkcí sakrální stavby je definována její podoba a vnitřní uspořádání. Kategorizace a typologie staveb jednotlivých náboženství je užitečná zejména pro možnost srovnání tradičních architektonických typů s moderními sakrálními stavbami, což je i účelem této práce. Můžeme si tak udělat obraz o proměnách sakrálních staveb v současné době.

2.2 *Judaismus*

Historický vývoj židovské sakrální architektury je na rozdíl od křesťanství a islámu specifický tím, že se jedná o nejstarší ze zde uvedených náboženství a zároveň je poznamenán či spíše vychází ze starozákonní historie izraelského národa.

2.2.1 **Funkce a znaky Chrámu a synagogy**

Židovský Chrám

Podle Slovníku pojmů a termínů je pod pojmem Chrám mimo jiné uvedeno: „*Chrám: národní svatyně určená k modlitbám k Bohu ve starověkém Jeruzalémě, centrum náboženského života Izraele, symbol židovské jednoty a nezávislosti; hebr. bejt ha-mikdaš „dům svatyně“ a bejt ha-bchira, „vyvolený dům.“*“⁷ První, Šalomounův Chrám pochází cca z roku 950 př. n. l. a byl zbudován, aby nahradil přenosný chrám – stan úmluvy. Vystavěli ho feničtí architekti na hoře Moria, dnes Chrámová hora - *Har ha-bajit*. Jednalo se o podélnou budovu s půdorysem 30 x 10 m a výšce 15 m. Typologicky šlo o syrofoinickou sakrální architekturu, nádhernou stavbu z nákladného kamene.⁸ Po stranách vstupního prostoru byly postaveny dva velké bronzové sloupy *Jachin* a *Boaz*. Vnitřní prostor byl rozdělen na tři části – vestibul *ulam*, hlavní síň *hejchal* a velesvatyně *dvir*. Ta byla od hlavní lodi oddělena dveřmi a byla tvořena krychlovým prostorem bez oken o délce stěny 10 m. Zde byla umístěna schrána smlouvy, kterou chránili dva cherubové. Tam mohl vstoupit pouze velekněz, a to jen jednou ročně, na Den smíření - *Jom kipur*.

Chrámová loď byla obložena cedrovým dřevem a zlatem, v ní byl umístěn oltář pro oběti, svatostánek, deset zlatých svícňů a stůl pro předkládané chleby. U vstupu, blízko bronzových sloupů, stál vnější oltář pro zápalné oběti spolu s rituální nádrží, tzv. *Šalomounovo moře*. Jak již bylo uvedeno, roku 587 př. n. l. byl Chrám zničen.⁹

⁷ NEWMAN, J.; SIVAN, G. *Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů*, s. 59.

⁸ Viz příloha č. I.

⁹ Srov. PAVLINCOVÁ, H.; HORYNA, B. *Judaismus, křesťanství, islám*, s. 101.

Po návratu z babylonského zajetí v roce 538 př. n. l. se rozhodli Židé vybudovat nový Chrám. Ten se sice již nevyrovnal původnímu Šalamounovu chrámu, ale toto období bylo následně pro vývoj židovské bohoslužby rozhodující.¹⁰ I když byly rozdíly mezi typy bohoslužeb v Chrámě a v synagogách, nebo snad právě proto, byla vzájemná koexistence bez problémů. Každá měla svou konkrétní funkci, a tak si vzájemně nekonkurovaly. „*Chrátový rituál byl uznávaným prostředkem pro dosažení odpuštění hříchů, synagoga zaujímala naproti tomu postavení bezprostřednosti v životě národa, jelikož dovoľovala každému z věřících osobně se obracet s prosbami k Bohu a poskytovala mu příležitost poslouchat četbu Boží Tóry a její výklad poskytovaný učiteli.*“¹¹

Na popud Heroda Velikého prošel v 1. stol. př. n. l. Druhý Chrám rozsáhlou rekonstrukcí. Došlo k rozšíření chrátové plošiny a de facto k vystavění nového Chrátu, skoro dvakrát většího, než byl Chrát původní. Důležité bylo zbudování Nádvoří pohánů, na které mohli vstupovat i nežidovští návštěvníci. Stavba byla z bílého kamene zdobeného zlatem a s cedrovou střešou. Vstup do této velkolepé stavby měl sedm bran a čtyři mosty. „*Autentický popis poskytl Josphus Flavius ve svých Židovských starožitnostech a rozměry Chrátu jsou udány v traktátu Mišny Midot.*“¹² Úpravy Chrátu probíhaly až do roku 64 n. l., bohužel však již v roce 70 n. l., při válce proti Římanům, byl i Druhý Chrát zničen. Na jeho místě pak vyrostla pohanská svatyně, posléze byzantský kostel a po arabském vpádu v 7. stol. n. l. islámská modlitebna. „*Dnes zde stojí mešita al-Aksa a Skalní dóm – Omarova mešita.* Od té doby židovské modlitby probíhají u Západní zdi, posledního zbytku stavby Herodova Chrátu, tzv. *Zdi nářků.*“¹³

Po zničení Druhého Chrátu byly ještě zaznamenány další snahy o vybudování Třetího Chrátu. Císař Julius Apostata, ve snaze omezit narůstající vliv křesťanství, započal na jaře roku 363 n. l. se stavbou. Poté, co však o několik měsíců později padl při tažení proti Parthům, byla stavba zastavena.¹⁴ Poslední plány na obnovu Chrátu pocházejí z 20. století. Když po Šestidenní válce v roce 1967 získal Izrael zpět Východní Jeruzalém i s Chrátovou horou, začala vznikat hnutí za obnovu Třetího Chrátu v souladu se slovem Božím a hebrejských proroků.¹⁵ To by ovšem předpokládalo zničení Skalního dómu, a tak jakékoliv plány samozřejmě narážejí na odpor muslimů. Pokud by vůbec došlo k realizaci tohoto záměru, jistě by to bylo další ohnisko prudkých konfliktů mezi Židy a muslimy.

¹⁰ Srov. NOSEK, B. DAMOHORSKÁ, P. *Úvod do synagóální liturgie*, s. 47-48.

¹¹ NOSEK, B. DAMOHORSKÁ, P. *Úvod do synagóální liturgie*, s. 60.

¹² NEWMAN, J.; SIVAN, G. *Judaismus od A do Z : slovník pojmů a termínů*, s. 60.

¹³ Srov. tamtéž, s. 60.

¹⁴ Srov. KRUPP, M. *Osmnáct století Izraele : od zániku Chrátu do počátků sionismu*, s.47.

¹⁵ Srov. *The Temple Mount and Land of Israel Faithful Movement* [online].

Synagoga

Ze sakrálních staveb, které jsou předmětem této práce, je právě synagoga nejstarším typem. Podle některých pramenů¹⁶ vznikaly synagogy již v době prvního Chrámu, ale pravděpodobněji se vznik datuje do Starého zákona, konkrétně do doby babylonského zajetí, kdy byl zbořen první jeruzalémský Chrám. Tehdy Židé vymysleli způsob bohoslužby bez Chrámu, protože v Babylónii neměli k dispozici žádné sakrální stavby a byla jim znemožněna komunikace s Bohem. Díky pravidelnému shromažďování a vzájemné povzbuzování ve víře, nejdříve v domácím prostředí, vlastně postupně vznikal nový typ sakrálního prostoru. Dům modlitby – *synagoga* – má tedy pravděpodobně svůj původ ve spontánních shromážděních exulantů v Babylónii.

„Ztráta Chrámu byla drastickým zásahem do náboženského sebepojetí Židů v diaspoře i samotné zemi, neboť Chrám byl dosud jeho duchovním centrem. Zánik Chrámu nepochybně znamenal konec jedné epochy a počátek něčeho nového, zrod rabínského židovstva, jemuž se podařilo zachovat židovství po staletí bez Chrámu a centrální moci.“¹⁷

Nadále tedy zůstává židovskou sakrální stavbou synagoga. *„Pojetí synagógy jako „svatého místa“ bylo následkem zboření Jeruzaléma a chrámu roku 70 po Kr. Tím synagóga dostala do jisté míry charakter náhrady chrámu.“¹⁸* Pro její vnější vzhled nejsou žádná přesná ustanovení, měla by stát na nejvyšším místě a neměla by ji převyšovat jiná budova. *„Synagogální styl se za 2000 let změnil podle potřeb obcí, architektonického vkusu a vnějších tlaků, ale určité znaky zůstávají stálé.“¹⁹* Určitá omezení však částečně podobu synagogy vymezovala, např. mohly být vrchnostenskými nařízeními stanoveny její maximální rozměry, synagogy neměly převyšovat kostel ani jiné křesťanské stavby, případně mohly být stavěny jen v některých čtvrtích a ulicích měst.²⁰

Slovo synagoga pochází z řečtiny a znamená „shromáždění“. Jde tedy, podobně jako u mešity, o modlitebnu a místo společenských shromáždění. Také synagogy bývají centrem náboženského vzdělávání. To podtrhuje i výraz „šul“ pro synagogu v jazyce jidiš, původem samozřejmě z německého *die Schule*. Nejde zde ale jen o označení *šul*, ale i o jeho pravý obsah. U Židů byla vždy typická touha po vzdělání,

¹⁶ Srov. KRUPP, M. *Osmnáct století Izraele : od zániku Chrámu do počátků sionismu*, s. 19.

¹⁷ Tamtéž, s. 32.

¹⁸ SCHUBERT, K. *Židovské náboženství v proměnách věků : zdroje, teologie, filosofie, mystika*, s. 113.

¹⁹ KRUPP, M. *Osmnáct století Izraele : od zániku Chrámu do počátků sionismu*, s.195.

²⁰ Srov. ROZKOŠNÁ, B; JAKUBEC, P. *Židovské památky Čech : historie a památky židovského osídlení Čech*, s. 36.

ke studiu náboženských knih se scházely třeba i malé skupinky mužů, z nichž jeden zvolený shromáždění vedl. Většinou se četly Mojžíšovy knihy, *Šulchan aruch* s návody ke každodenním činnostem, samozřejmě *Talmud* a další biblické knihy. Místnost, ve které se setkání konala, byla původně určena výhradně k těmto účelům a říkalo se jí *bejt ha-midraš*, v jidiš *besmedreš*. Brzy se i ve studovnách začaly konat modlitby a bohoslužby. Studium bylo takto silně provázáno s bohoslužbami a studovna nabrala na významu, dokonce měla větší význam než samotná modlitebna. Modlitebna – *bejt tfila*, má též mezi Židy velký význam, i když modlitba není v židovské bohoslužbě tolik typická. Synagoga měla tedy v širším smyslu význam studovny a i když dnes už tuto funkci neplní, název *šul* si drží mezi Židy dodnes.²¹

Orientace synagogy je směrem k Izraeli – správný směr vyjadřuje termín *mizrach*. Izraelské synagogy jsou orientovány k Jeruzalému a jeruzalémské synagogy mají směr k Chrámové hoře. Dalo by se říci, že společným znakem katolického chrámu a synagogy je svatostánek *aron ha-kodeš*. Příbuznost je ovšem pouze formální, protože u Židů má svatostánek svůj předobraz již v Arše úmluvy. V synagogách do něj Židé ukládají svitky Tóry. Podlaha synagogy bývá pod úrovní okolního terénu, uprostřed synagogy je vyvýšená část – podium s pultem pro předčítání modliteb. Výzdoba synagog bývá osobitá, z hlediska dekoračních prvků se jedná většinou o mozaiky, ornamentální vzory, závěsy a barevné okenní vitráže.

„Sloh budovy bývá rozmanitý a snaží se o ústrojně zakomponování církevní stavby do okolní architektury. Ve Francii často přijaly synagogy půdorys kostelů nebo bazilik.“²² V Čechách „nejstarší synagogy byly dřevěné (na venkově se dřevěné synagogy stavěly až do 19. století, poslední roubená synagoga, přestavěná na obytný domek, se dochovala ve Vlachově Březí), bohatší židovské obce si již od středověku stavěly synagogy zděné.“²³

²¹ Srov. DE VRIES, S. J. *Židovské obřady a symboly*, s. 12-13.

²² BOËLLE-ROUSSET, C. *Klíč k náboženství : srovnání čtyř největších světových náboženství*, s. 105.

²³ ROZKOŠNÁ, B; JAKUBEC, P. *Židovské památky Čech : historie a památky židovského osídlení Čech*, s. 36.

2.2.2 Typologie synagogy

Mezi základní typologické prvky synagogy patří:²⁴

- **svatostánek** – *aron ha-kodeš* – je umístěn před východní zdí nebo přímo vestavěn do ní, aby byl dodržen *mizrach* a svatostánek odkazoval směrem k Jeruzalému.²⁵ Do svatostánku Židé ukládají posvátné svitky. Po jeho stranách mají svá čestná sedadla rabíni.
- **závěs s ornamenty** – *parochet* – ve stanu úmluvy bylo nejsvětější místo odděleno od zbývajících prostoru jemným závojem. Dnes plní tuto funkci bohatě zdobený barevný *parochet* z těžkého sametu.
- **řečnické či pódium** – *bima* – bývá ve středu synagogy, na ní je pak umístěn pult pro předčítání modliteb a Tóry. Někdy bývá *bima* nazývána termínem *al-memor*. Odtud *chazan* řídí bohoslužbu. „*Kolem bimy jsou rozestaveny lavice pro návštěvníky synagogy.... Vedle čtecího pultu a lavic je v synagoze také skříň, do níž se ukládají modlitební knihy nebo další rituální předměty*“²⁶
- **věčné světlo** – *ner tamid* – je zavěšeno na řetízku před svatostánkem, má být připomínkou původní chrámové *menory* – tedy sedmiramenného svícnu. Původní olejové lampy jsou dnes povětšinou nahrazeny elektrickým světlem.
- **přepážka** – *mechica* – zástěna oddělující v synagoze prostor určený pro muže od prostoru pro ženy. Její výška není striktně předepsaná, dnes je prostor pro ženy buď vyvýšen a oddělen mřížkou, případně dřevěnou přepážkou, pokud jsou oba prostory na stejné úrovni. Jako *mechica* může být použita i přenosná dřevěná zástěna či jen záclona a to většinou v prostorách, které slouží jako synagoga jen o víkendech. *Mechica* je typický rys ortodoxní židovské bohoslužby. „*Nepoučený pozorovatel se může mylně domnívat, že židovství pohlíží na ženy jako na méněcenné, a proto jim vyčlenilo místo v koutě, kde nejsou příliš na očích. Opak je ale pravdou, ... v našem kulturním prostředí jen těžko najdeme jiné společenství, které by si ženy tolik vážilo a ctilo ji podobně jako židovství.*“²⁷
- **balkon pro sbor** – objevuje se v novějších synagogách, cca od 19. století

²⁴ Konkrétní realizace sakrálního prostoru jednotlivých proudů judaismu mají svá specifika. Zde uvedený popis typologických prvků se týká základních obecných znaků společných všem proudům uvnitř judaismu.

²⁵ Viz příloha č. II.

²⁶ DE VRIES, S. J. *Židovské obřady a symboly*, s. 19.

²⁷ Tamtéž, s. 17.

- **výtvarné motivy** – ve většině synagog vždy najdeme jako základní židovské motivy *desky Zákona s Desaterem*, *Davidovu hvězdu* jakožto judaistický emblém a *menoru*. Zpodobnění lidí v synagogách nenajdeme, podle judaismu se jedná o modloslužbu.

Z hlediska výzdoby a vnitřního uspořádání tak některými rysy synagoga po formální stránce připomíná křesťanský chrám - *svatostánek*, *věčné světlo*, jiné prvky nám naopak připomínají atributy islámské mešity - *oddělení prostoru pro muže a ženy*.

2.3 Křesťanství – římskokatolická církev

2.3.1 Vývoj sakrálních staveb do konce 19. století

V prvotních dobách křesťanské církve, tedy v 1. – 4. století n. l., se křesťané scházeli k bohoslužbám většinou v domech, které měly velkou síň, vhodnou pro bohoslužby. V zadní části síně se do výklenku umisťoval oltář. Není známo, že by se kladly požadavky na nějaké zvláštní uspořádání těchto tzv. „domů církve“. Kromě zmíněných objektů se křesťané scházeli k obřadům i v katakombách. Ve výklenku čtvercové místnosti byla umístěna rakev, v jejíž blízkosti se konala bohoslužba.²⁸ První chrámy se začaly stavět ve 2. století, žádný z nich se však nedochoval.

Nejstarší baziliky začala církev budovat za vlády císaře Konstantina Velikého, tedy od začátku 4. století. Milánským ediktem byla zaručena svoboda vyznání a se sílícím vlivem církve začala vzrůstat potřeba výstavby nových, důstojných sakrálních objektů. Sám císař Konstantin jich nechal zbudovat velké množství - v Římě, Jeruzalémě, Konstantinopoli a Trevíru.²⁹ Původní *baziliky* byly shromažďovací objekty či tržiště a posloužily, společně se stávajícími *domy církve*, jako vzor pro budování nových bazilik, již sakrálních objektů. Bazilika je vícelodní chrám s hlavní, nejvyšší lodí, a bočními, o něco nižšími loděmi. Jejich celkový počet je lichý, navzájem jsou odděleny bohatě zdobenými sloupy a pilíři. Hlavní loď bývala na východní straně zakončena prostorem pro oltář - půlkruhovou *apsidou*. Osvětlení baziliky je zajištěno tzv. *bazilikálními okny*, neboli okny v bočních stěnách hlavní lodě, nad střechami nižších bočních lodí. Období budování bazilik trvalo až do konce prvního tisíciletí, v původní podobě se však žádná z ranných bazilik nedochovala.

²⁸ Srov. KOPECKÁ, D. Křesťanský chrám. *Amen* [online].

²⁹ Srov. tamtéž

Románský styl kostelů (11. – 12. století), který se jako první rozšířil po Evropě, se vyvinul z původních bazilik. Základním rozdílem byla změna půdorysu vyvolaná přidáním příčné lodi. Půdorys románského kostela tak získal tvar kříže. Typickými znaky románského slohu jsou: těžké robustní kamenné zdivo, polokruhovitý nelomený tvar kleneb, jednoduchá, zdvojená nebo vícenásobná polokruhovitá románská okna navzájem oddělená sloupky (těžké zdivo neumožňovalo totiž konstrukci širokých okenních otvorů). Románské stavby vzbuzují dojem síly. Na konci románského období se začala již používat i křížová klenba, která se opírá o dva oblouky.³⁰

Velkolepá je románská *bazilika ve francouzském Cluny* s pěti podélnými a dvěma příčnými loděmi. Její třetí podoba, tzv. *Cluny III*, byla dokončena roku 1130 jako součást benediktinského kláštera.³¹ Až do přestavby baziliky sv. Petra v Římě byla se svou délkou 187 m a výškou klenby přes 30 m největším křesťanským kostelem. Z kostela je dnes zachována pouze část, ve své době se ale stala předlohou pro budování pozdějších chrámů. „Z *Cluny* vycházejí četné církevní stavby v Burgundsku“³², ale např. i pařížský chrám Notre Dame. Použité klenby jsou již lomené a venkovní opěrné pilíře se posléze staly typickým prvkem gotických katedrál.

Některé menší stavby byly kruhového půdorysu – tzv. *rotundy*. Zpravidla mívají přistavenou jednu apsidu, výjimečně může být rotunda i víceapsidová. Osvětlení zajišťují malá románská okénka, která mohou být zdvojená. Vstup do rotundy je opatřen románským portálem, k rotundě může přiléhat věž. *Rotunda sv. Martina v Praze na Vyšehradě* byla postavena koncem 11. století. Několikrát těsně unikla zbourání a dochovala se po několika úpravách dodnes. Další známá je rotunda *sv. Jiří na Řípě*.

Gotický styl (12. – 15. století) se do celé Evropy rozšířil z Francie a brzy se stal určujícím pro stavby chrámů. Období gotiky se dále dělí na tři období, která však v jednotlivých zemích Evropy začínala a končila s různými časovými posuny.

- **gotika** – přechod od románského slohu začal ve Francii v polovině 12. století, o čtvrtstoletí později v Anglii a v Německu až po roce 1200.
- **vrcholná gotika** – ve 13. a 14. století došlo vlivem francouzského katedrálního programu ke sjednocení evropské architektury. Důvodem k tomu byly jak politické změny, v jejichž důsledku se Francie stala evropskou mocností, tak vznik scholastiky ale i mystiky jako silného protischolastického hnutí. To se odrazilo

³⁰ Srov. KOCH, W. *Evropská architektura : encyklopedie evropské architektury od antiky po současnost*, s. 90-94.

³¹ Viz příloha č. III.

³² KOCH, W. *Evropská architektura : encyklopedie evropské architektury od antiky po současnost*, s. 116.

ve výrazu a monumentalitě staveb katedrál i v jejich výzdobě. „*Rostoucí výška jejích stěn a vertikalismus všech členících prvků svědčí o specifickém směřování gotiky, pro které jsou charakteristické nová zbožnost lidu a extatické hledání Boha, s nímž přišla mystika*“.³³ Nejvyšším gotickým prostorem na světě je se svými 51 m chór katedrály v Beauvais.

- **pozdní gotika** – 14. století bylo stoletím válek a epidemií, tedy pohrom, které se v různé míře dotkly jednotlivých národů. Rostl vliv měšťanstva a začaly se vyvíjet národní architektury. Stavby velkých katedrál zůstávaly často nedokončené a stavět se začaly menší kostely, kazatelské kostely a kaple.³⁴

Architektonické schéma katedrály zachovává původní schéma francouzské baziliky. Rozdíl je ale v tom, že prostory již nejsou řazeny za sebe, ale jejich propojením vzniká jednotný prostor. Architektonickým výrazem a zároveň technickým prostředkem k jeho dosažení se stal lomený oblouk a žebrová klenba, celkově pak hovoříme o gotickém skeletovém opěrném systému. „*Ukázalo se, že když tato architektura z interiéru skoro všechnu opěrnou funkci vezme, to, co vezme zevnitř, musí na vnější straně opět přidat*“³⁵ Vnitřní arkádové pilíře s vybíhajícími žebry tvoří opěrný systém zachycující tíhu klenby. Šikmé síly zachycuje vnější věnec pilířů, ze kterého jsou k lodi vztaženy opěrné oblouky.³⁶ Díky tomu obvodové zdi katedrály nejsou tolik zatíženy a objevují se v nich barevná skleněná okna s kružbami, ve zdech štítových pak bohatě zdobené *rozetty*. Kromě výtvarné výzdoby s náboženskými motivy plní okna funkci osvětlení prostoru katedrály. Dosahují někdy až obřích rozměrů, např. v pařížské *Sainte Chapelle* mají největší okna šířku 4 m a výšku 15 m. Navzájem jsou oddělena tenkými žebry a kaple tak působí jako *skleněný kostel*, jak je též někdy nazývána.³⁷

Příčná loď u katedrály již není tak hmotově výrazná jako u románských bazilik, u některých pozdně gotických kostelů již pak zcela chybí. Dalším typickým atributem gotické katedrály je *portál* – svou mohutností zdůrazňuje oddělení vnějšího a vnitřního prostoru, tedy profánního od sakrálního. Součástí portálu je tympanon, často zdobený sochařsky pojatým reliéfem znázorňujícím Krista Pantokratora, apoštoly, svaté, téma Posledního soudu apod.³⁸

³³ KOCH, W. *Evropská architektura : encyklopedie evropské architektury od antiky po současnost*, s. 148.

³⁴ Srov. tamtéž s. 146.

³⁵ HANUS, L. *Kostol ako symbol*, s. 151.

³⁶ Srov. VAVERKA, J. *Moderní sakrální stavby církví a náboženských společností na území Čech, Moravy a Slezska*, s. 34.

³⁷ Viz příloha č. IV.

³⁸ Srov. KOCH, W. *Evropská architektura : encyklopedie evropské architektury od antiky po současnost*, s. 164.

Renesance (cca 1420-1620) pojem znovuzrození (*rinascenza*) byl poprvé užít pro období rozkvětu umění a vědy na konci 13. století v Itálii. Její kolébkou je Florencie. Obrací se zpět k antice a antické kultuře. Chronologicky lze rozdělit renesanci na tři období:

- **trecento** – 14. století, počátky renesančního umění ve Florencii
- **quattrocento** – 15. století, rozšíření renesančního umění po celé Itálii
- **cinquecento** – 16. století, rozšíření do zaalpských zemí

Z dějinných proudů byla renesance ovlivněna nejdříve *humanismem*, posléze *reformací a protireformačním hnutím* a konečně *manýrismem*, který je chápaný již jako samostatný umělecký styl.

V renesanční architektuře je zjevná inspirace antickými stavbami, které mají na rozdíl od gotiky funkci spíše reprezentativní než obrannou. Z materiálů se začal více používat mramor a cihly. Hojně uplatňovanými architektonickými prvky se staly sloupovářadí, klenba a kupole. Typickou stavbou renesance je, na rozdíl od gotiky, palác, tedy stavba světského charakteru. V podobném duchu se stavěly i renesanční kostely. Půdorysně se jednalo o směrový, bazilikální typ, většinou trojlodní a centrální typ zakončený kupolí podle vzoru Pantheonu. Vnitřek renesančního kostela je dobře osvětlen denním světlem, každý prostor je ohraničen a ukončen, jakoby bez tajemství.³⁹

Baroko – (cca 1600-1780) se na více než 150 let stalo posledním jednotným uměleckým slohem. Jeho vznik je svázán s nově nabytou mocí církve, která solidarizovala s mocí světskou. Stejně jako renesance, i baroko vzniklo v Itálii. Sakrální architektura asi nejlépe dokázala vyjádřit autoritu církve, podstatou barokního stavitelství se stala reprezentace. Na rozdíl od renesančních staveb vyjadřujících svou symetrií klid a mír, pro baroko je typická dynamika a napětí. Význam získává půdorys staveb, který je již sám o sobě symbolický. „*Zatímco kruh byl považován za symbol sekularizovaného subjektivního pocitu renesančního člověka, pro barokního člověka se v rozevlátosti elipsy a paraboly odráží vášnivé propletení jednotlivce s nepostižitelností vesmíru.*“⁴⁰

Jako prototyp barokního kostela lze označit první jezuitský kostel v Římě *Il Gesù* stavitele Giacomo Barozzi da Vignola. Jde o typickou protireformační stavbu charakteristickou svým jednolodním pojetím bez sloupovářadí a bočních lodí, místo nichž jsou po obou stranách půdorysu četné boční kaple.⁴¹ Prostor apsidy je více širší než delší, aby se

³⁹ Srov. HANUS, L. *Kostol ako symbol*, s. 199.

⁴⁰ KOCH, W. *Evropská architektura : encyklopedie evropské architektury od antiky po současnost*, s. 237.

⁴¹ Viz příloha č. V.

do něj mohl umístit velký oltář. „*Půdorys barokního kostela je tedy zase syntézou křížce latinského a řeckého*“⁴². Vertikálu kostela zdůrazňuje mohutná klenba a kupole.

Zásadními římskými barokními kostely jsou *Sant' Agnese in Agone* a *San Carlo alle Quattro Fontane* Francesca Borrominiho, *Sant' Andrea della Valle*, který dokončil Carlo Maderna a *Sant' Ignazio* od Onoria Grassi. Barokní přestavbě se nevyhnula ani *bazilika svatého Petra*, původně vystavěná již za doby císaře Konstantina Velikého. Její výstavba do dnešní podoby začala v renesanci v roce 1505 a podílela se na ní řada architektů, např. *Donato Bramante*, *Raffaello Sanzio*, *Michelangelo Buonarroti*, *Giacomo Barozzi da Vignola*, *Carlo Maderna* a *Gian Lorenzo Bernini*, který stavbu v roce 1629 dokončil. Trvala tedy bezmála 130 let. Do celkové koncepce patřila i úprava svatopetrského náměstí s kolonádou.⁴³ Baziliku svatého Petra lze považovat za demonstrační příklad vývoje renesanční a barokní architektury.

Z dalších významných evropských barokních sakrálních staveb, které jsem měla možnost navštívit, bych ráda zmínila ty nejvýznamnější. *Dóm sv. Štěpána v Pasově* byl přestavěn v letech 1668-1693 do barokního stylu po ničivém požáru v roce 1662. Vzorem francouzské barokní architektury se stal kostel *Église du Dôme*, který je součástí pařížské Invalidovny. Salzburská *katedrála svatého Ruperta a Virgila* je nejznámější barokní stavbou města, spadající dobou svého vzniku do raného baroka.

Česká sakrální barokní architektura má v Evropě své nezastupitelné místo. V seznamu UNESCO najdeme např. *kostel svatého Jana Nepomuckého* stavitele Jana Blažeje Santiniho-Aichela na *Zelené hoře u Žďáru nad Sázavou*. Dalším významným českým architektem je Kilián Ignác Dientzenhofer, mezi jehož četné stavby patří např. *kostel svatého Mikuláše v Praze na Starém Městě*, *kostel svaté Máří Magdaleny v Karlových Varech* či *poutní kostel Panny Marie Bolestné na Dobrá Vodě u Českých Budějovic*.

Klasicismus – (cca 1780-1830) vystřídal baroko po zásadní společenské změně, která se dotkla celé Evropy a jíž byla Francouzská revoluce (1789). „*Od chvíle, kdy církve a aristokracie přestaly být nositeli kultury, opustila sakrální architektura poprvé v dějinách čelní místo ve stylotvorném hledání: soubor uměleckých úkolů vycházejících z náboženství a mytologie zmizel*“⁴⁴. Stejně jako v renesanci, přišel v umění opětovný návrat k antice. Na rozdíl od renesance nebyl ale klasicismus schopen vyvinout svůj

⁴² HANUS, L. *Kostol ako symbol*, s. 227.

⁴³ Srov. VAVERKA, J. *Moderní sakrální stavby církví a náboženských společností na území Čech, Moravy a Slezska*, s. 39.

⁴⁴ KOCH, W. *Evropská architektura : encyklopedie evropské architektury od antiky po současnost*, s. 264.

vlastní styl a v antice spatřoval absolutní vzor krásy a umění. Tři vývojová období klasicismu jsou označena jako *barokní klasicismus*, *empír* a *neoklasicismus*.

Klasicistní sakrální architektura odráží antické vlivy použitím chrámového průčelí s trojúhelníkovým štítem a nosným sloupořadím. Nejednalo se o sakrální stavby v pravém slova smyslu, šlo spíše o reprezentativní profánní stavby. Zřikají se pohybu, nehybnost se stává měřítkem. Vnitřní prostor je jednodlní nebo trojlodní dvorana, sloupořadí se objevuje i v interiéru jakožto dělicí prvek. Vertikální rozměr, tak zdůrazněný v baroku, zde najednou úplně chybí. Zdánlivě nic člověku nepřipomíná, že se nachází v křesťanském kostele, chybí zde symbolika. Na oltáři se často opakuje portální motiv. Z celé stavby nedýchá jedinečnost, naopak, lze si snadno představit kopie těchto staveb na jiných místech.

Typickým zástupcem klasicistní sakrální architektury je pařížský *Église de la Madeleine* postavený v letech 1763-1842. Není bez zajímavosti, že se původně nemělo jednat o kostel, ale o oslavný chrám Napoleonovy armády, posléze to mělo být nádraží⁴⁵ a až v roce 1845 byl chrám vysvěcen jako katolický kostel. To jen koresponduje s dobou bouřlivých politických změn.⁴⁶

Romantismus, novogotika, eklektismus – (19. století) vnitřní stav církve v revoluční a porevoluční době byl charakterizován úzkostí, depresí, ale také sebepoznáním a sebeuvědoměním. Církev jakoby se probouzela z hlubokého spánku. V tomto období se Evropou převalila vlna **romantismu**, který inspiroval fantazii a dával nové naděje a dějnotvorné plány. Nebyl však schopný vytvořit konkrétní formu. Církev se tak začala obracet zpět ke středověku jako k období světla a slávy, vlády Kristovy církve a vzorem pro architekturu se stala gotika. V tomto duchu se začaly stavět **novogotické** kostely, katedrály i baziliky, případně probíhaly dostavby středověkých dómů a katedrál.

Učebnicovým příkladem takových dostaveb je původně gotická katedrála *Hohe Domkirche St. Petrus* v Kolíně nad Rýnem budovaná v letech 1284-1473, která však zůstala nedokončená. Práce na dostavbě probíhaly v letech 1824-1880. Ideově na ní navázala např. dostavba *katedrály sv. Víta v Praze* započatá roku 1873. Z čistě novogotických kostelů patří mezi nejvýznamnější *Votivkirche* (votivní kostel) ve Vídni z let 1853-1879, jehož autorem je Heinrich von Ferstel.

⁴⁵ Srov. KOCH, W. *Evropská architektura : encyklopedie evropské architektury od antiky po současnost*, s. 270.

⁴⁶ Viz příloha č. VI.

Kromě novogotických kostelů vznikaly stavby i v **novorománském stylu**. Světově známým příkladem novorománsko-byzantského stylu⁴⁷ a jednou z dominant Paříže je *bazilika Sacré-Coeur de Montmartre* arch. Paula Abadie vystavěná v letech 1876-1915.

Bohatí měšťané a buržoazie cítili potřebu vyjádřit svůj světonázor i v architektuře. Vznikl tak **eklektismus**, nazývaný také jako *sloh fasády*. Cíl takových staveb byl jediný: honosit se, oslavovat sebe a vládnoucí třídu na vrcholu své moci. Eklektismus se stal obrazem společnosti v 19. století. V Paříži byl takto postaven v letech 1860-1871 kostel sv. Augustina - *Église Saint-Augustin*.

2.3.2 Funkce a znaky římskokatolického chrámu

Římskokatolický chrám (kostel) je místem setkávání věřících k bohoslužbě, místem konání eucharistické oběti, místem přebývání Krista vtěleného, Krista umírajícího na kříži i Krista velekněze.⁴⁸ Vzhledem k tomu, že první kostely se začaly budovat až ve 3. století, je na místě otázka, zda je kostel skutečně nezbytný, když více než 300 let křesťanství existovalo právě bez specifické sakrální stavby. Z etymologického hlediska má slovo kostel význam bezpečí a opevnění, můžeme se tedy domnívat, že potřeba sakrálních staveb nebyla vyvolána pouze liturgickými potřebami společenství.

Kostel je také symbolem církve, která sama je tajemným tělem Krista, tedy také chrámem, jehož nárožním kvádrem je Kristus sám⁴⁹, i symbolem každého jednotlivého věřícího. Je i předobrazem nebeského království, ke kterému každý věřící svým životem směřuje. Touha věřícího člověka po Boží blízkosti vedla k pohřbívání světců, významných církevních hodnostářů a zakladatelů kostela v chrámových hrobkách. Vyjadřuje tak zesnulému místo ve frontě do nebes při Posledním soudu.⁵⁰

Kostel bývá umístěn, pokud možno, na vyvýšeném místě, což podtrhuje jeho výjimečnost vzhledem k ostatním stavbám a tak, aby byl co nejvíce viditelný. Dovnitř se vstupuje zdobeným vchodem, zdůrazňujícím jeho posvátnost.

Symbolická je orientace a půdorys, kdy presbytář a oltář bývá umístěn směrem k východu, tedy ke slunci, zdroji světla, symbolizujícímu Krista. Nejčastějším půdorysným tvarem je kříž, symbol umučení, přičemž v hlavě kříže je umístěn oltář. Kostelní věž nebo věže ukazují k nebi, se kterým je věřící pevně spjat a kam má být upřena jeho

⁴⁷ Srov. KOCH, W. *Evropská architektura : encyklopedie evropské architektury od antiky po současnost*, s. 272.

⁴⁸ Srov. KOPECKÁ, D. *Křesťanský chrám. Amen* [online].

⁴⁹ Srov. Ef 2,20-22

⁵⁰ Srov. HARRIES, K. *Etická funkce architektury*, s. 274 a 312.

pozornost. Věžní báň má symbolizovat svět a kříž na jejím vrcholu Krista jakožto vládce světa.⁵¹ Na věžích bývají umístěny zvony svolávající společenství věřících k bohoslužbě.

Na tomto místě je dobré připomenout, že pro křesťana by neměla sama sakrální stavba být jediným chrámem, resp. tím, co je označováno slovem „chrám“. V každém takovém chrámu je přítomen Bůh, v každém však svým způsobem:⁵²

- nejdůležitější chrámem, tedy místem Božího přebývání, je **Kristus**. Jakkoliv je kostel, kaple, bazilika, katedrála posvátným místem, vždy jeho posvátnost pochází od Krista. Veškerá označení *chrám* tedy směřují ke Kristu. „*Ježíš jim odpověděl: ‚Zbořte tento chrám a ve třech dnech jej postavím. ‚Tu řekli Židé: ‚Čtyřicet šest let ten chrám byl budován a ty jej chceš postavit ve třech dnech?‘ On však mluvil o chrámu svého těla.‘*“⁵³
- jestliže je osoba Krista chrámem Božím, pak je jím zajisté i jeho Tělo. Tělo ukřižované na Golgotě bylo základem pro tělo věřících, tedy **Církev**, která je též místem Boží přítomnosti. „*Jste stavbou, jejímž základem jsou apoštolové a proroci a úhelným kamenem sám Kristus Ježíš. V něm je celá stavba pevně spojena a roste v chrám, posvěcený v Pánu; v něm jste i vy společně budování v duchovní příbytek Boží.‘*“⁵⁴
- a konečně, chrámem Ducha svatého je každý **člověk věřící v Krista**. „*Nevíte, že jste Boží chrám a že Duch svatý ve vás přebývá? Kdo ničí chrám Boží, toho zničí Bůh; neboť Boží chrám je svatý, a ten chrám jste vy.‘*“⁵⁵ Duch svatý, a tedy Bůh sám, přebývá v těle každého křesťana, jehož celý život by měl tak být bohoslužbou. „*Vybízím vás, bratři, pro Boží milosrdenství, abyste sami sebe přinášeli jako živou, svatou, Bohu milou obětí; to ať je vaše pravá bohoslužba.‘*“⁵⁶

⁵¹ Srov. KOPECKÁ, D. Křesťanský chrám. *Amen* [online].

⁵² Srov. MACHULA, T. Místo Božího přebývání. *Amen* [online].

⁵³ J 2,19-21

⁵⁴ Ef 2, 20-22

⁵⁵ 1 K 3,16-17

⁵⁶ Ř 12-1

2.3.3 Typologie římskokatolického chrámu

Pojem *sakrální stavby* je poměrně široký, zahrnuje totiž v širším měřítku i stavby profánního charakteru. Mezi ně patří např. klášterní obytné a hospodářské budovy, fary, školy, pastorační střediska, hospice, azylové domy, atd. Vycházejí z dalších činností a potřeb, jimiž se církev zabývá. Předmětem této práce jsou však stavby sakrální. V dnešní době můžeme křesťanské sakrální stavby rozčlenit podle funkce následovně:

- **farní a děkanské kostely** – podle územního členění jde o hlavní kostely farnosti, děkanství či biskupství. Zde se konají pravidelné bohoslužby a obřady udělování dalších svátostí - křty, svatby, pohřby, svátost smíření.
- **biskupský kostel, katedrála** – biskupský kostel a hlavní chrám diecéze. Název je odvozen od řeckého slova „*kathedra*“ označujícího biskupský trůn. Katedrála bývá nazývána také „*dóm*“.
- **bazilika** – její původ sahá až do starověkého Říma. V té době to byla tržnice. Křesťané přejali tento typ stavby s podélným půdorysem a lichým počtem lodí. Vyšší centrální loď je zakončena presbytářem. Podle významu se dělí na menší a větší baziliky - „*minor*“ a „*maior*“. Označení „*bazilika*“ zdůrazňuje význam chrámu, povýšení kostela na baziliku podléhá papeži.
 - **bazilika maior** – zvané též patriarchální baziliky, symbolicky představují starověké patriarcháty. Jedná se o čtyři římské kostely (*bazilika sv. Petra, bazilika sv. Jana v Lateránu, bazilika Panny Marie Větší a bazilika sv. Pavla za hradbami*), dále pak ještě několik dalších kostelů (např. *bazilika sv. Vavřince v Jeruzalémě a bazilika sv. Františka v Assisi*)
 - **bazilika minor** – jde o čestné označení nějak výjimečného kostela. Může se jednat o významné poutní místo, historický kostel nebo kostel, který významně přispěl k šíření víry. V České republice je v současné době 15 bazilik minor. Jmenujme např. *baziliku Nanebevzetí Panny Marie na Svaté Hoře u Příbrami a břevnovskou baziliku svaté Markéty* nebo *baziliku Navštívení Panny Marie na Svatém Kopečku v Olomouci*. Jako zatím poslední byl v roce 2009 povýšen na baziliku minor *klášterní kostel Nanebevzetí Panny Marie a svatého Mikuláše ve Žďáru nad Sázavou*.
- **filiální kostely a kaple** – stavěny v místech (např. menší vesnice), kde byla potřeba samostatného kostela, ale nebyla zde zřízena farnost.

- **poutní kostely a kaple** – objekty zasvěcené konkrétním světcům, postavené na nějak významném místě, nikoliv však podle potřeb osídlení.
- **hřbitovní kostely a kaple** – součást větších hřbitovů, určeny pro konání obřadů a mší souvisejících s úmrtím věřících
- **klášterní kostely a kaple** – součást komplexu staveb náležejícím řádům a kongregacím. Bohoslužeb zde pořádaných se mají možnost zúčastnit i běžní věřící.
- **drobná sakrální architektura** – má člověku připomínat Boží přítomnost, někdy bývá tvořena i souborem staveb. Často svým umístěním napomáhají i orientaci v krajině.⁵⁷

Pro bližší specifikaci typologických prvků chrámu si můžeme jeho vnitřní prostor rozdělit na tři hlavní části – vestibul, hlavní loď chrámu a presbytář.

- **Vestibul**, též předsíň, aula – měl v historii funkci shromažďování kajícíků konajících pokání, pro jejichž podporu zde bývalo umístěno i sousoší Adama a Evy. Umytí rukou umožňovala nádrž s vodou.
- **Hlavní loď** – zajímavý je důvod označení místa shromáždění věřících jako „loď“, vycházející z povolání apoštola Petra. Rybář lidí bezpečně vede svou loď, církve, mořem věků světa. Menší kostely jsou jednolodní, u větších chrámů je pak stavba vícelodní. Pokud je použita i příčná loď, půdorys kostela získává tvar kříže.

V hlavní lodi, případně i v lodích bočních jsou k dispozici místa pro shromážděný lid. *„Místa pro věřící ať jsou pečlivě uspořádána tak, aby se mohli posvátných úkonů zúčastnit zrakem i duchem... Je třeba dbát, aby věřící mohli jak kněze, tak i jáhna a lektory pohodlně nejenom vidět, ale též, případně i za použití moderní techniky, dobře slyšet.“*⁵⁸

- **Presbytář** nebo také kněžiště – prostor oddělený od hlavní lodi vítězným obloukem. Je určen pro konání samotné oběti a vyhrazen pro kněžstvo a pomocníky při bohoslužbě. K presbytáři přiléhá zpravidla z boku **sakristie**, přípravná místnost a úložiště bohoslužebných předmětů.⁵⁹

⁵⁷ Srov. MALÍK, K. *Návrh koncepce a legendy pro mapy sakrálních objektů : Diplomová práce*, s. 17-19.

⁵⁸ *Všeobecné pokyny k římskému misálu*, s. 82.

⁵⁹ Srov. KOPECKÁ, D. *Křesťanský chrám. Amen* [online].

Základními typologickými prvky chrámu jsou:

- **oltář** – místo konání eucharistické oběti, symbol Krista, jehož pozemská přítomnost se uzavírá při Poslední večeři. „*Oltář, kolem něhož se Církev shromažďuje ke slavení Eucharistie, představuje obě dvě hlediska téhož tajemství: obětní oltář a stůl Páně, a to tím více, že křesťanský oltář je symbolem samého Krista, který je přítomen ve shromáždění svých věřících jako oběť přinesená za naše smíření a zároveň jako nebeský pokrm, který se nám dává*“.⁶⁰

Obvyklý tvar oltáře je stůl. Co se týče materiálu, nejčastěji se používá kámen, v prvních bazilikách byly oltáře přenosné, dřevěné. Aby byl oltář dobře viditelný, bylo zvykem jej stavět na vyvýšeném místě, symbolicky je tak odkazováno na Golgotu. K oltáři pak vedlo několik stupňů. Ukládání ostatků svatých je raný křesťanský zvyk. Ve středověku se začínají nad oltář přidávat nástavby. Vrcholným obdobím v monumentalitě a výzdobě oltářů je zcela jistě baroko.⁶¹

Dnešní umístění oltáře v chrámě je ovlivněno II. vatikánským koncilem a jeho dokumenty. „*V kostele má být obvykle pevný a zasvěcený oltář; má být postaven odděleně od stěny, aby se kolem něho mohlo snadno obcházet a mohla se na něm slavit mše tváří k lidu; vyžaduje se to všude, kde je to možné. Oltář má být na takovém místě, aby byl skutečně středem, takže se k němu přirozeně obrací pozornost celého shromáždění.*“⁶² V blízkosti oltáře nacházíme další a zároveň zásadní křesťanský symbol – kříž s ukřižovaným Kristem. Ten může být i součástí oltáře. „*Na oltáři nebo v jeho blízkosti ať je kříž s podobou ukřižovaného Krista, dobře viditelný pro shromážděný lid. Vyžaduje se, aby tento kříž, připomínající věřícím spásonosné utrpení Páně, zůstával v blízkosti oltáře také mimo slavení liturgie.*“⁶³

- **svatostánek** (tabernaculum) – místo pro uchovávání Eucharistie. Tím je Kristus v chrámu stále přítomen a toto jeho Tělo je určeno jednak pro adorace (hostie v monstranci) a dále pro poskytnutí svátosti nemocným a umírajícím a konečně i jako zásoba při podávání sv. přijímání při bohoslužbách.

Tak, jak se vyvíjel chrám, měnilo se i umístění Nejsvětější Svátosti. Ve starověku to byla samostatná místnost (sacrarium), ve středověku výklenek v boční zdi

⁶⁰ *Katechismus katolické církve*, s. 355.

⁶¹ Viz příloha č. VII.

⁶² *Všeobecné pokyny k římskému misálu*, s. 80.

⁶³ Tamtéž, s. 81-82.

presbytáře (sanktuarium), případně samostatný malý objekt ve tvaru pilíře či věžičky, stojící v prostoru presbytáře. Od 15. století je nejčastěji součástí hlavního oltáře. „*S ohledem na uspořádání kostela a podle legitimních místních zvyklostí ať se Nejsvětější svátost uchovává ve svatostánku na zvlášť význačném místě kostela, dobře viditelném, vkusně upraveném a vhodném k modlitbě.*“⁶⁴

A konečně, trvalou přítomnost Krista symbolizuje i věčné světlo. „*Podle tradiční zvyklosti vedle svatostánku trvale svítí lampa, která naznačuje a uctívá Kristovu přítomnost.*“⁶⁵

- **ambon** – vyvýšené místo s pultem, ze kterého se předčítá Boží slovo. „*Z ambonu se přednášejí pouze čtení, responsoriální žalm a velikonoční chvalozpěv; rovněž se odtud může pronášet homilie a úmysly v přímluvách.*“⁶⁶
Používání ambonu bylo pravděpodobně přejato z praxe bohoslužeb v synagogách. Nejdříve stával uprostřed lodi chrámu, později jej nahradila kazatelna umístěná na boku hlavní chrámové lodi. Dnes, podle doporučení II. vatikánského koncilu, se opět používá ambon. „*Je vhodné, aby takovým místem byl zpravidla pevný ambon a ne pouze přenosný pult.*“⁶⁷
- **kazatelna** – kazatelny byly zbudovávány nejdříve ve větších kostelech z důvodu lepší slyšitelnosti kázání, které původně bylo pronášeno též od ambonu. Kazatelny jsou umístěny v hlavní lodi a posunují tak místo pronášení kázání blíže ke shromáždění věřících. V souvislosti s elektrickým ozvučením prostor kostelů ztrácí kazatelny funkční význam, u nových staveb je najdeme jen zřídka. U historických chrámů však zůstávají součástí interiéru, často jsou bohatě zdobené, zejména barokní kazatelny jsou nepřehlédnutelným prvkem.
- **sedes** – v presbytáři, místo se sedadlem pro kněze, který předsedá liturgickému obřadu. „*Místo pro ně nejlépe vyhovující je proto tváří k lidu v čele presbytáře... Je však třeba se vystríhat jakéhokoli náznaku trůnu.*“⁶⁸
- **sedadla pro koncebranty** – jsou umístěna též v presbytáři, jako sedes a slouží pro koncebranty, jáhny a pro kněze, kteří nekoncebrují, ale jsou přítomni v chórovém oděvu. Ministranti mají svá sedadla oddělena od míst pro duchovní.

⁶⁴ *Všeobecné pokyny k římskému misálu*, s. 84.

⁶⁵ Tamtéž, s. 85.

⁶⁶ Tamtéž, s. 82.

⁶⁷ Tamtéž, s. 82.

⁶⁸ Tamtéž, s. 82.

„Pro ostatní přísluhující se umístí sedadla tak, aby byla zřetelně odlišena od sedadel pro duchovenstvo a aby mohli snadno vykonávat úkol jim svěřený.“⁶⁹

- **kůr** (kruchta, chór) – z kůru je bohoslužba doprovázena hudbou, jsou zde tedy umístěny varhany a musí tu být i prostor pro zpěváky, případně další hudebníky. Kůr je umístěn v patře nad vstupem do kostela. U velkých chrámů bývá kůrů více, menší kůry jsou situovány do bočních prostor hlavní lodi či boční lodi, blíže k presbytáři. Zpěváci nemusí být přítomni nutně jen na kůru. *„Sbor zpěváků má mít v prostoru kostela takové místo, aby jasně vyniklo jejich poslání: jsou totiž částí shromážděné obce věřících a mají svůj zvláštní úkol. Místo pro ně vyhrazené jim má usnadnit vykonávání jejich služby a každému členovi sboru umožnit plnou účast na mši, totiž účast svátostnou.“⁷⁰*
- **křtelnice, kropenka** – pro křest byly v prvotních dobách stavěny zvláštní budovy s křestními nádržemi – baptisteria. Ty začínaly ztrácet na významu s častějšími křty malých dětí. Postupem času se začalo křtít ve speciálních nádobách – křtelnicích. Zprvu velké, kamenné nebo kovové křtelnice, ve kterých se křtilo ponořením novokřtěnce do vody, byly nahrazeny menšími, kde se provádí křest litím. Kropenky se svěcenou vodou umístěné ve volném prostoru u vchodu do chrámu měly nejprve tvar zmenšené křtelnice, postupně se změnilly na malé nádoby a dnes se umísťují spíše na zeď u vstupních dveří.⁷¹
- **zpovědnice, zpovědní místnost** – místo pro udělení svátosti smíření. Musí zajišťovat určitou míru anonymity svým umístěním i vlastním provedením a uspořádáním.

⁶⁹ *Všeobecné pokyny k římskému misálu*, s. 83.

⁷⁰ *Tamtéž*, s. 84.

⁷¹ Srov. KOPECKÁ, D. Křesťanský chrám. *Amen* [online].

2.3.4 Drobná sakrální architektura

Téma drobné sakrální architektury sice není stěžejním pro mou práci, nicméně tuto oblast nelze z architektonického hlediska pominout. Pro katolickou církev je drobná sakrální architektura důležitým doplňkem struktury krajiny. Objekty byly zpravidla budovány na místech nějakým způsobem dlouhodobě významných, případně, pokud se jedná o objekty nové, zdůrazňují význam události, která se na daném místě přihodila. Drobná sakrální architektura se tak stala součástí paměti krajiny a často upomíná na události, na které by se jinak už zapomnělo. Z typologického hlediska můžeme rozdělit českou drobnou sakrální architekturu na následující nejdůležitější objekty:

- **křížové cesty** - zpravidla lemují cesty k významným poutním místům a jsou tvořeny většinou malými kapličkami s výklenky a s vyobrazením jednotlivých zastavení křížové cesty – většinou 14.⁷² Zde nemohu neuvést římovskou křížovou cestu z druhé poloviny 17. století. Vznikla podle návrhu koadjuktora česko-krumlovské jezuitské koleje Jana Gurre. Tvoří ji 25 barokních kapliček tzv. Římovských pašijí. Rozmístění jednotlivých kapliček víceméně kopíruje křížovou cestu v Jeruzalémě.

Dále bych zde chtěla upozornit i na renovovanou křížovou cestu v okolí kostela Panny Marie Bolestné na Dobré Vodě u Českých Budějovic. Samotný kostel vystavěný v letech 1733 – 1735 pochází od génia české barokní architektury Kiliána Ignáce Dientzenhofera a v roce 1839 bylo jeho okolí doplněno kapličkami Křížové cesty. Zničené obrazy byly v roce 1996 nahrazeny novými od dobrovodské akademické malířky Renaty Štolbové.

- **loretánské kaple** - se na základě legendy o přenesení domu Panny Marie ze Svaté země do italského Loreta hojně stavěly na mnoha místech Evropy. „České lorety tvoří typologicky specifickou skupinu staveb, vázaných dobou vzniku, účelem a řadou znaků, vyplývajících ze závislosti na Santa Case v Loretu, napodobované od dob pozdní renesance v řadě zemí latinské Evropa a Ameriky“⁷³. Součástí areálu ambitů s kostelem sv. Ducha v již zmíněném Římově je i loretánská kaple, založená Janem Gurre v roce 1650.

⁷² Srov. WALTER, V. *Historická i současná drobná sakrální architektura na území města Brna* [online].

⁷³ BUKOVSKÝ, J. *Loretánské kaple v Čechách a na Moravě*, s. 7.

- **kapličky** - se stavěly většinou v obcích, které si nemohly dovolit výstavbu klasičtějšího kostela. I tak se, vzhledem k tomu, že bývaly umístěny většinou na návsi, často stávaly dominantou vesnice. Slohově kapličky přebíraly prvky architektury daného období.⁷⁴
- **kříže** - aniž si to uvědomujeme, jsou kříže nejčastěji se vyskytujícím objektem drobné sakrální architektury. Upomínají na Kristovo umučení. Nejčastějším materiálem byl kámen a v pozdější době litina.
- **sochy a plastiky, morové sloupy** - největší rozmach zažily sochy v době baroka. Kromě Panny Marie byl velmi často znázorňován sv. Jan Nepomucký. V souvislosti s morovými epidemiemi (v českých zemích naposledy v letech 1679-80 a 1713-15) byla budována sousoší a morové sloupy vybízející k modlitbě na ochranu před neštěstím a morem. V Českých Budějovicích byl takový mariánský morový sloup postaven v letech 1715-16 v blízkosti bývalé městské brány, dnes v rohu Mariánského náměstí. Autorem sousoší je českobudějovický sochař J. Dietrich. Opravený sloup s kopii poškozených soch byl znovu instalován a vysvěcen v roce 1993 českobudějovickým biskupem Mons. ThDr. Antonínem Liškou.⁷⁵
- **Boží muka** - jde většinou o kamenný nebo zděný sloup s tří nebo čtyřhranným půdorysem znázorňující sloup, u kterého byl bičován Kristus.⁷⁶

⁷⁴ Srov. WALTER, V. *Historická i současná drobná sakrální architektura na území města Brna* [online].

⁷⁵ Srov. ČERNÝ, J. *Barokní sloupy a sousoší v jižních Čechách* [online].

⁷⁶ Srov. VOKÁLOVÁ, M. *Drobné sakrální památky, jejich obnova a funkce v současné české krajině : Bakalářská práce*, s. 8.

2.4 Islám

K počátkům islámské architektury se musíme vrátit na Arabský poloostrov, protože zrod „*se udál v prostředí primitivní technologie užívané v Hidžázu (dnes Saúdská Arábie), a to na mešitě, jediném stavebním typu, jehož dějiny koincidují s datem počátku muslimského letopočtu.*“⁷⁷ Mešity jsou vnímány jako typické islámské stavby. K rozšíření islámské architektury na Blízký východ, do severní Afriky a následně do Španělska došlo ve středověku. Do Evropy pak vedla ještě jedna islámská cesta a to přes Turecko na Balkán.

Při pokusu o vzájemné srovnání periodizace slohů islámského světa s Evropou zjistíme, že od vzniku islámu zpočátku oba světy žily zcela nezávisle na sobě. Vývoj probíhal po odlišných časových periodách a ovlivňovat se začaly až ve středověku s postupným pronikáním muslimů na evropský kontinent.

„*Jestliže tedy v Evropě rozeznáváme slohy jako např. románský, gotický, barokní, nic podobného nebylo dosud pro islámské slohy vypracováno. Drtivou většinou se pohlíží na islámskou architekturu jako na jediný sloh, v němž jeho vykladači mísí jeho fázi středověkou s novověkou. V zásadě je nutno odlišit islámský středověk a islámský novověk (vhodnější označení zatím nejsou známa, i když jsou vzhledem k povědomí souvztažnosti k Evropě scestná).*“⁷⁸

- **islámský středověk** začíná mezi roky 622-640. V té době se stavěly první mešity. V rozmezí let 640-800 se začaly objevovat stavby se zřetelným byzantským vlivem – např. Skalní dóm v Jeruzalémě. Období raného středověku se z hlediska architektury projevilo na dvou navzájem vzdálených místech – v Bagdádu a v Cordóbě. Klasické středověké stavby nalezneme například v Egyptě.
- **islámský novověk** – začal na všech územích stejně, s nástupem renesance v Evropě. Z hlediska islámu hovoříme o třech proudech: osmanské Turecko, safíjovský Írán a mughalská Indie.⁷⁹

Islámská architektura byla ale vždy spjata s vládnoucími dynastiemi a tak lze na její periodizaci pohlížet i z tohoto hlediska. „*Islámská architektura není architekturou určité země nebo národa. Je to architektura civilizace islámu, která vznikla jako důsledek historických událostí (dobyty velké části antického světa Araby, násilné sjednocení*

⁷⁷ NEUŽIL, O.; MIZEROVÁ, A. *Islám a jeho svět*, s. 55.

⁷⁸ Tamtéž, s. 57.

⁷⁹ Srov. tamtéž, s. 58.

rozsáhlého území na principech islámu).“⁸⁰ Vývoj dominantních oblastí islámské architektury lze pak rozdělit následovně:

- islámská architektura Umajjovců (661-750)
- islámská architektura v období Abbásovců (750-1000)
- architektura v období roztržičnosti islámských států (asi 1000-1260)
- islámská architektura v období velkých říší (asi 1260 - 19. stol.)
- soudobá islámská architektura (od 20. stol.)⁸¹

2.4.1 Symbolika, geometrie a oblouk v islámské architektuře

Symbolika

V islámské architektuře hraje symbolika velkou roli a vše má tak svůj význam. Půdorysný tvar mešit není vůbec náhodný, protože „*půdorys ve tvaru obdélníka nebo čtverce představuje blahobyt a také čtyři světové strany, stejně jako čtyři vchody do mešity, které se doporučují z toho důvodu, aby věřící mohl vejít z kterékoli světové strany.*“⁸² Vchod do mešity ale může být také pouze jeden, což potom symbolizuje jediného Boha. K němu pak muslimovi ukazuje směr minaret jako prst namířený k nebi, jak bývá někdy minaret symbolicky vysvětlován. Kupole mešity může mít význam nebeské klenby.

„*Muslimové přisuzovali určitý význam i barvám. Zelená znamenala ráj, modrá nebesa a vodu, žlutá písek, černá noc a sílu, bílá čistotu a červená hojnost, blahobyt, krev a oheň.*“⁸³

Geometrie

Použití geometrie v islámském stavitelství a umění je dovedeno téměř k dokonalosti. Vychází to, mimo jiné, i z faktu, že islám původně zakazoval zobrazování lidí a zvířat. Projevovalo se to zejména u staveb kultovního charakteru, v dnešní době se na striktní dodržování tohoto zákazu již nehledí. „*I když byl zákaz zobrazovat lidské bytosti teoretický, přece jen působil na islámské umělce nebo spíše odpovídal jejich určitému zaměření. Vedl je k tomu, že se odvraceli od napodobování přírody a používali stále více geometric-*

⁸⁰ DUDÁK, V. Svět islámské architektury. In KŘÍKAVOVÁ, A. et al. *Islám, ideál a skutečnost*, s. 182.

⁸¹ Srov. DUDÁK, V. Svět islámské architektury. In KŘÍKAVOVÁ, A. et al. *Islám, ideál a skutečnost*, s. 182-200.

⁸² OBUCHOVÁ, L. *Náboženské motivy v asijském umění: Soubor studií interdisciplinární skupiny Náboženské směry v Asii*, s. 37.

⁸³ Tamtéž, s. 38.

kých motivů.“⁸⁴ Logickým důsledkem toho je určitá neosobnost krásy islámských staveb a obtížné vyjádření emocí pomocí geometrie. Islámská geometrie vychází z kruhu a dělení jeho obvodu přímkami na mnohoúhelníky. Ty se pak používají při vytváření ornamentů a dekorativních vzorů.

Svůj symbolický význam mají kromě kruhu, který určuje vztah mezi člověkem a Bohem, i jiné obrazce, např. trojúhelník znamená poznání. Kombinací jednoduchých obrazců vznikaly složitější tvary - ze dvou navzájem natočených čtverců vznikl osmiúhelník a jeho zdvojením šestnáctiúhelník, atd. Vzájemnou kombinací uvedených tvarů vytvářeli muslimové neopakovatelné vzory a obrazce.⁸⁵

Oblouk

Jeden z častých konstrukčních prvků v architektuře patří v islámu i k prvkům výrazovým a svým významem odděluje navzájem prostor a hmotu a stává se tak přirozeným dominantním prvkem. Mezi hojně používané oblouky v islámské architektuře patří:⁸⁶

- **Polokruhový oblouk** tvořený kruhovou úsečí. Podle toho, jak velká část kruhu je použita, pak vznikají varianty polokruhového oblouku - podkovovitý či maurský oblouk.⁸⁷
- **Lomený oblouk** (hrotitý) hojně používaný v evropské gotické architektuře byl u islámských staveb používán ještě dříve než v Evropě, zejména pak ve východní části arabského světa.
- **Složené oblouky** vzniknou použitím více oblouků současně (trojlistý, sdružený, drapériový ap.). Takové můžeme vidět velmi často ve Španělsku (legendární mešita v Cordóbě) a v severní Africe. Vícenásobné použití oblouků vedle sebe nebo za sebou se pak objevuje u portálů a oken, zvláště ale u arkád, kde nezřídka bývají krásně zdobeny.

⁸⁴ HUYGHE, R. *Umění a lidstvo: Larousse. Díl 2. Umění středověku*, s. 131.

⁸⁵ Srov. EL-SAID, I.; PARMAN, A. *Geometrická koncepce v islámském umění*. s. 106.

⁸⁶ Srov. DUDÁK, V. Svět islámské architektury. In KŘÍKAVOVÁ, A. et al. *Islám, ideál a skutečnost.*, s. 212.

⁸⁷ Viz příloha č. VIII.

2.4.2 Funkce a typologie muslimské mešity

Vznik islámu je datován rokem 622 n. l., kdy pronásledovaní stoupenci proroka Muhammada emigrovali z Mekky do Mediny a vytvořili první islámskou obec. Po znovunabytí Mekky v roce 630 byla hlavním místem uctívání Boha – *Alláha* ustanovena svatyně Kaaba v Mekce. V tomto období se začaly stavět první mešity (arab. *masdžid* nebo *džámi*, odtud pak bosensky *džamije*⁸⁸). Historicky první mešitou je *Prorokova mešita* v Medíně z roku 622.

Z funkčního hlediska se primárně jedná o modlitebny, mešita má ale též význam společenského centra, jako místo setkávání muslimů. Neméně významnou funkcí mešit bylo vzdělávání, tuto funkci později převzaly *madrasy* jako samostatné instituce vzdělávání.⁸⁹ V mešitách probíhá charitativní činnost, která je islámem přímo vyžadována. A konečně bývá v některých mešitách umístěna i knihovna, výjimkou není stálá přítomnost zdravotní služby a poskytování odpočinku poutníkům. V minulém století se mešita stala i politickým nástrojem s možností ovlivňování směřování komunity jejich vedoucími.

„Arabové neměli vlastní stavební tradici, je to však právě modlitebna, mešita, jejíž základní a nejrozšířenější podobu si Arabové přinesli ze své domoviny, a přispěli tak k charakteristickému typu stavby, který se rozšířil po celém islámském světě jako základní kultovní stavba.“⁹⁰ Muslimové rozeznávají dva základní typy mešit:

- **Čtvrťová mešita** (cechovní, kmenová) již název vyjadřuje, že je určena pro městskou čtvrť a využívána je pro denní modlitby. Proto bývá situována zpravidla v blízkosti pracovišť a muslimové tak nemají do mešity z místa zaměstnání daleko.
- **Páteční mešita** (shromažďovací, velká) je první mezi mešitami ve městě, konají se zde každý pátek v poledne shromáždění všech mužů islámské obce.

Počet čtvrťových mešit se zvyšoval tak, jak se rozrůstalo město. Protože páteční mešita měla být jedna, řešením bylo její rozšíření nebo stavba další páteční mešity.

K setkávání a k modlitbám všech muslimských obyvatel sloužila dvakrát v roce - **sváteční mešita** (arab. *musallá*, *namázgáh*). Často se však nejednalo o stavbu, sváteční modlitby se mohou konat na velkých prostranstvích. V některých zemích (Turecko) pak dnes již není rozdíl mezi shromažďovací a čtvrťovou mešitou.

⁸⁸ Srov. PAVLINCOVÁ, H.; HORYNA, B. *Judaismus, křesťanství, islám*, s. 593.

⁸⁹ Srov. tamtéž, s. 587.

⁹⁰ KŘÍKAVOVÁ, A. Člověk ve svém prostředí. In KŘÍKAVOVÁ, A. et al. *Islám, ideál a skutečnost*, s. 252.

Typologické znaky mešity

U tzv. dvorových mešit jsou typické arkády (*riwaq*) okolo nádvoří. Zeď mešity obrácená směrem k Mekce se nazývá *kibla*, v ní je výklenek zpravidla obloukového tvaru – *mihráb*, který určuje směr modlitby a často bývá umělecky nejhodnotnější součástí mešity.⁹¹ Stranou vpravo od mihrábu je v páteční mešitě *minbar* (kazatelna) a *dikka* (pódium) s odkládacím pultíkem na Korán *kursi*.

Stejně jako u křesťanského chrámu, i u mešity je důležitým znakem její orientace. Mešita je postavena tak, aby modlitební směr byl orientován k Mekce, (na rozdíl od křesťanského chrámu, který je orientován vždy východním směrem). „*Způsob, jak se věřící řadili ke společné modlitbě, vedl k tomu, že mešita byla založena na šířku, zcela v protikladu k dispozici křesťanského kostela.*“⁹² Pro omytí věřících před modlitbou slouží kašna s tekoucí vodou, v řadě mešit je zřízena pro tyto účely zvláštní místnost.

Častým architektonickým znakem je kopule mešity symbolizující nebeskou klenbu. „*Poměrně záhy byla islámská modlitebna doplněna stovebním prvkem, který se pro nemuslimský svět stal jedním z výrazných symbolů islámu - minaretem*“⁹³, jehož význam sice není jednoznačný, ale zřejmě má být symbolem muslimova směřování k Bohu, zároveň slouží i ke svolávání k modlitbě.⁹⁴ Mešity mohou mít i více minaretů, zejména u velkých mešit to bývá z konstrukčních důvodů, někdy větší počet minaretů vyjadřuje majestátnost.⁹⁵ Některé mešity naopak minaret nemají, k modlitbě pak muezzin svolává přímo z její střechy.

Důležitá jsou i pravidla chování v mešitě. Před každou modlitbou musí být muslim rituálně čistý, tzn., že se musí alespoň symbolicky omýt vodou – proto mešity bývají vybaveny dostatečným zdrojem vody. Na modlitební koberce se nesmí vstupovat v obuvi. Oděv muslima v mešitě by měl zakrývat tělo k zápěstí a kotníkům. U žen nemají být vidět vlasy, zároveň si muslimky nemusí v mešitách zahalovat tvář jako na veřejnosti. Prostor pro muže a ženy je vzájemně oddělen, ženy jsou umístěny až za muži, jsou dále od *mihrábu*. Do mešity může vstoupit i člověk jiného vyznání, vstup však není úplně volný, měl by existovat seriózní důvod. Vše je v pravomoci islámského duchovního – *imáma*.⁹⁶

⁹¹ Srov. PAVLINCOVÁ, H.; HORYNA, B. *Judaismus, křesťanství, islám*, s. 580.

⁹² HUYGHE, R. *Umění a lidstvo: Larousse. Díl 2. Umění středověku*, s. 138.

⁹³ KŘÍKAVOVÁ, A. Člověk ve svém prostředí. In KŘÍKAVOVÁ, A. et al. *Islám, ideál a skutečnost*, s. 258.

⁹⁴ Srov. OBUCHOVÁ, E. *Náboženské motivy v asijském umění: Soubor studií interdisciplinární skupiny Náboženské směry v Asii*, s. 37-38.

⁹⁵ Viz příloha č. IX.

⁹⁶ Srov. KROPÁČEK, L. *Duchovní cesty islámu*, s. 38.

2.4.3 Hrobky a mauzolea

Významnými stavbami islámské sakrální architektury se staly také hrobky a mauzolea. Proto je na tomto místě uvádím, i když nejsou základní islámskou sakrální stavbou. *Kubba*, *turba*, *imámzad* či *mašhad*, jak bývají v arabštině označovány, stavěli muslimové i pro ženy.

*„Pro světské panovníky se mauzoleum stalo prostředkem demonstrace síly a bohatství a z architektonického hlediska jsou mnohá z nich považována za mimořádnou ukázkou zejména výtvarného projevu.“*⁹⁷ *Tádž Mahál* v Ágře podle jeho honosného vzhledu řada lidí považuje za palác. Je to však z bílého mramoru postavené mauzoleum ženy mughalského šáha Šáhdžahána z let 1631-1643. Vnitřní kaligrafická výzdoba je provedena na černém mramoru, který kontrastuje s bílou barvou celé stavby. Zahrada v okolí Tádž Mahálu dokresluje obraz pozemského ráje.⁹⁸

⁹⁷ KŘIKAVOVÁ, A. Člověk ve svém prostředí. In KŘIKAVOVÁ, A. et al. *Islám, ideál a skutečnost*, s. 262.

⁹⁸ Srov. GRUBE, E. J. *Islámské umění - Umění světa*, s. 179.

3 Moderní sakrální architektura

3.1 Židovská moderní sakrální architektura

Architektura synagog je, podobně jako u mešit, typická svou pestrostí stylů, protože právě zde se ve srovnání s kostely nejvíce projevují lokální zvyklosti a tradice. Více než konstrukční doporučení a pravidla mají na vzhled synagog vliv aspekty společenské, tzn., že konkrétní potřeby a funkce jsou určující a spolu s místními vlivy pak definují výslednou stavbu.

Častým faktorem ovlivňujícím vzhled synagogy jsou v daném období právě používané architektonické prvky a výrazové prostředky. Jestliže dříve byly synagogy spíše nenápadné a skromné, dnes můžeme hovořit o jisté monumentalitě a sebevědomí, což určitým způsobem odráží postavení Židů v soudobé společnosti.

Před vlastním výčtem moderní synagogální architektury je na místě uvést alespoň stručně dvě synagogy přesahující svým architektonickým významem hranice Evropy, i když z časového hlediska této práce nepatří mezi moderní sakrální stavby:

- **Velká synagoga – Budapešť, Maďarsko (1854-1859, Ludwig Förster)** – v Evropě největší synagoga a zároveň čtvrtá největší synagoga na světě se nachází v hlavním městě Maďarska. Byla postavena v maursko-španělském slohu, který na první pohled připomínají dvě zlatené kupole. Trojlodní modlitebna je určena pro 3.000 věřících. Po vzoru budapešťské synagogy byla později postavena řada dalších synagog a to nejen v Evropě. Náměstí před synagogou zdobí speciální červená dlažba se zlatým zdobením ve tvaru *menory*. Dnes je také místem konání varhanních koncertů, protože v synagoze jsou za svatostánkem instalovány kvalitní velké varhany. Interiér synagogy obsahuje dvě galerie umístěné nad sebou v podlaží. V obrovském, bohatě zdobeném svatostánku je umístěno 25 svitků Tóry, které pocházejí z ostatních synagog zničených během holocaustu. Další zvláštností interiérové výzdoby je použití litinových ozdobných prvků.⁹⁹
- **Velká synagoga – Plzeň, Česká republika (1888-1892, Max Fleischer, Emanuel Klotz)** - po Budapešti druhá největší evropská synagoga stojí v Plzni, pochází z konce 19. století. Novorománská stavba s neorenesančními a maurskými prvky měla být původně vystavěna v novogotickém stylu, ale nakonec se, vzhledem k blízkému kostelu sv. Bartoloměje, přistoupilo k větší stylové odlišnosti.

⁹⁹ Srov. *Dohany street great synagogue* [online].

Výška věží byla snížena z navržených 65 m na 45 m. Ve štku provedená výzdoba interiéru obsahuje rostlinné ornamenty. Modlitebna je ze tří stran obestavěna galerií pro ženy. V letech 1994-1998 prošla Velká synagoga rekonstrukcí.¹⁰⁰ V současné době slouží synagoga bohoslužebným účelům židovské obce a zároveň se zde konají velké kulturní akce pro veřejnost.

3.1.1 Evropské moderní synagogy

Poměrně častou koncepcí moderních synagog je její spojení s komunitním centrem, což ostatně není neobvyklé ani u sakrálních staveb ostatních náboženství. Také judaismus klade důraz na společenský způsob života, vzdělání a na péči o potřebné. Proto můžeme v takových centrech najít i společenské sály, knihovny, studovny i vzdělávací instituce, kuchyni, penziony pro seniory, ale třeba i tělocvičnu.

Nejvíce synagog po II. světové válce vzniklo v USA, kde se jednalo často o honosné a působivé stavby sponzorované bohatými komunitami. Důraz byl kladen také na atraktivitu umístění. Bohužel nejsou výjimkou případy, kdy snaha o originalitu byla při stavbě jedním z určujících faktorů na úkor kvality celého projektu.

Německé synagogy byly značně postiženy druhou světovou válkou, a tak je vcelku logické, že v letech 1950-1988 bylo v západním Německu postaveno 38 nových synagog. Před válkou zde bylo funkčních cca 1500 synagog. V ostatních státech sousedících s Českou republikou se, stejně jako u nás, dají realizace židovských sakrálních staveb počítat pouze v řádu jednotek.¹⁰¹

Neologická synagoga – Žilina, Slovensko (1933-1934, Peter Behrens)

Po rozdělení židovské náboženské obce po židovském kongresu v roce 1868 na dvě větve – ortodoxní a reformovanou (neologickou) – vznikla potřeba stále se rozrůstající žilinské neologické obce postavit vlastní synagogu. Původní, z roku 1881, byla v roce 1934 nahrazena synagogou navrženou jedním ze zakladatelů moderní architektury, německým architektem Peterem Behrensem¹⁰² „a řadí se mezi vrcholná díla slovenské moderny. Stavba je postavená ve střízlivé podobě orientálního stylu, je inspirovaná

¹⁰⁰ Srov. *Velká synagoga v Plzni* [online].

¹⁰¹ Srov. VAVERKA, J. *Moderní sakrální stavby církví a náboženských společností na území Čech, Moravy a Slezska*, s. 227-228.

¹⁰² Viz příloha č. X.

*hrobem Ráchel mezi Jeruzalémem a Betlémem.*¹⁰³ Prostor synagogy byl dimenzován pro 750 osob, z čehož 300 míst na galeriích bylo určeno pro ženy. Celé budově vévodí jednoduchá hmota se štíhlými okny. Synagoga je zakryta kupolí o průměru 16 m. Kamenné zdivo přízemní části objektu dodává stavbě monumentální výraz.¹⁰⁴

Jako synagoga byla využívána pochopitelně jen do II. světové války. Do dnešní doby pak postupně sloužila jako skladiště, kulturní centrum, aula vysoké školy, aby v ní bylo nakonec zřízeno místní kino. Dnes je opět ve vlastnictví židovské náboženské obce, která však v současné době čítá jen několik desítek členů a nemá tudíž finanční prostředky na větší investici, kterou synagoga vyžaduje. Novým nájemníkem budovy se v roce 2011 stalo „občanské sdružení *Truc sphérique*, jehož členové se rozhodli zachránit tuto významnou stavbu před možnými komerčními záměry, a přišli proto s projektem nazvaným *Nová synagoga*. Jde o návrh na rekonstrukci stavby a její využití jako *kunsthalle*.“¹⁰⁵ Po rekonstrukci a otevření, plánovaném na jaro 2015, bude budova synagogy sloužit jako galerie moderního umění bez vlastní sbírky, budou se zde tedy pořádat dočasné výstavy současného umění.¹⁰⁶ Takováto instituce na Slovensku dodnes chybí.

Synagoga Livorno – Itálie

(1960-1962, dokončeno 2003, Angelo Di Castro)

Již v 17. století bylo Livorno známé jako obchodní centrum, velice významné byly místní tiskárny. Většina knih v okolí Středozemního moře byla v 19. století vytištěna právě v Livornu, přičemž nejdůležitější tiskárny byly židovské. V Livornu působili i známí židovští umělci, namátkou uvádím Amedea Modiglianiho. Pro tuto náboženskou obec sloužila místní synagoga postavená v 17. století, která byla v Evropě dobře známá. Potkal ji však během II. světové války podobný osud jako mnoho dalších synagog, a tak byla v Livornu v letech 1960-1962 vystavena synagoga nová.¹⁰⁷ Nápadný, moderní design budovy nádherně kontrastuje s přísnou klasicistní architekturou města.

Moderní stavba připomíná dvoupatrovou truhlu s dvěma řadami barevných šestiúhelníkových oken.¹⁰⁸ Výrazná jsou při pohledu zvenku také nosná žebra, která prostupují dovnitř velké modlitebny. *Bima*, se zábradlím po stranách otevřeným, se nachází na

¹⁰³ Srov. *Neologická synagoga Žilina* [online].

¹⁰⁴ Srov. ŠMÍDEK, P. *Neologická synagoga* [online].

¹⁰⁵ ŠIŠKOVÁ, M. *Nový život synagogy: kunsthalle v Žilině* [online].

¹⁰⁶ Viz příloha č. XI.

¹⁰⁷ Srov. THOMPSON, S. *Jewish Livorno* [online].

¹⁰⁸ Viz příloha č. XII.

malé plošině v přední třetině prostoru. Nádherný, ručně vyřezávaný a zlatem zdobený svatostánek *aron ha-kodeš* se zakončením ve tvaru koruny je umístěn na konci svatyně na vyvýšeném místě a skrývá svitky Tóry.¹⁰⁹ Zvláštní, malé trojúhelníkové otvory ve stěně za svatostánkem vytvářejí dojem jiskřícího deště. Mezi bimou a svatostánkem je velký, volně stojící cínový svícen. Umělé osvětlení zajišťují moderní kruhové lustry zavěšené ze stropu. Uličky lemují orientální koberce, lavice pro sezení jsou prosté, ze dřeva vyřezávané. V synagoze jsou umístěny i židovské archivy a kanceláře různých židovských organizací.¹¹⁰

Židovské kulturní centrum a synagoga Duisburg – Německo

(1996-1999, Zvi Hecker)

Židovské centrum se synagogou se nachází v blízkosti areálu bývalé Velké synagogy vypálené během Křišťálové noci v listopadu 1938. Po rozpadu SSSR v roce 1991 se začal v Německu prudce zvyšovat počet židovských obyvatel, a tak byla v roce 1996 zahájena výstavba nové synagogy.

Kromě synagogy se v objektu nachází také knihovna, velký sál, centrum pro děti a mládež, učebny a ubytovací prostory. Slouží jako společenské a kulturní centrum pro téměř 3.000 členů židovské komunity Duisburg-Mülheim / Ruhr-Oberhausen a spolu se synagogou v Essenu a Wuppertalu patří k největším v celém Porúří.¹¹¹ Stavba z monolitického betonu vytváří dojem listů v otevřené knize.¹¹² Pět neomítnutých železobetonových oblouků odkazuje do důležitých bodů historie židovského národa a německé židovské komunity (Pentateuch, pět lokalit židovské komunity v Duisburgu ve 13. století). Bývají také interpretovány jako pět prstů ruky symbolizující otevřenost judaismu.¹¹³

Zatímco vnější forma budovy je elegantní a jasně artikulovaná, modlitebna působí klidně. S podlahou a obklady svatostánku a galerie z jeruzalémského kamene, s dřevěným vybavením a prakticky bez ornamentální výzdoby dovoluje člověku meditovat bez zbytečného rozptylování okolím.¹¹⁴

Jako *místo smíření* označila Židovské kulturní centrum a synagogu v Duisburgu při jeho otevření vdova po izraelském premiérovi Jicchaku Rabinovi Lea Rabinová.

¹⁰⁹ Viz příloha č. XIII.

¹¹⁰ Srov. *Synagogue: Livorno* [online].

¹¹¹ Srov. *Synagoge Innenhofen* [online].

¹¹² Viz příloha č. XIV.

¹¹³ Srov. Synagoge (Duisburg). In *Wikipedie : otevřená encyklopedie* [online].

¹¹⁴ Srov. RICHARDSON, P. *New sacred architecture*, s. 34-35.

Synagoga Graz – Rakousko

(1998-2000, Ingrid a Jorg Mayr)

Stavba synagogy v Grazu probíhala zajímavým způsobem. Jako část potřebného stavebního materiálu bylo použito cca 9.600 cihel ze synagogy z roku 1892, která byla za Křišťálové noci v roce 1938 vypálena a zničena. Vzhledem k tomu, že cihly byly opálené, bylo nutno je očistit. Toho se zhostili studenti místního gymnázia a vyšší odborné školy. Nová synagoga tak doslova povstala z trosk synagogy původní.

Z konstrukčních materiálů byly použity zejména cihly, železobeton a sklo. Základními geometrickými tvary definujícími synagogu a prostor její modlitebny jsou krychle a koule.¹¹⁵ Nosná konstrukce prosklené kupole je tvořena 12 ocelovými sloupy, které představují 12 kmenů Izraele. Sloupy přecházejí do oblouků a ve vrcholu kupole se spojují do Davidovy hvězdy.

Kupole je tvořena pětidílnou konstrukcí symbolizující pět knih Mojžíšových, přičemž ve skleněných tabulích jednotlivých dílů jsou uvedeny počáteční a závěrečné verše příslušných částí knih Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri a Deuteronomium.¹¹⁶

Bima je osazena uprostřed centrální místnosti, skleněný pult je osazen na pamětní kámen z roku 1988. Svatostánek se svitky Tóry je položen o dva stupně výš a dosahuje od podlahy až ke stropu. Sklopné lavice pro 100 osob jsou rozmístěny do třech částí hlavního prostoru, galerie s 45 místy je v patře.¹¹⁷

V suterénu se nachází společenský sál pro přednášky a jiné akce. Kromě schodiště jsou podlaží navzájem spojena i výtahem. V prostoru synagogy jsou pro srovnání vystaveny modely staré i nové synagogy v měřítku 1:50.

Synagoga v Kassel – Německo

(2000, Alfred Jacoby)

V letech 1952-1953 byla nevelkou židovskou komunitou v Kasselu vybudována malá modlitebna, která sloužila 12 let. Poté bylo v roce 1965 zřízeno komunitní centrum se synagogou s kapacitou cca 100 osob. Nicméně v posledním desetiletí 20. století vzrostl počet členů komunity natolik, že bylo nutno přistoupit ke stavbě zcela nové synagogy.

Na pozemku v blízkosti staré synagogy tak mohla být v květnu 2000 slavnostně otevřena synagoga nová, moderní, která pojme 180 osob. Samotná budova modlitebny

¹¹⁵ Viz příloha č. XV.

¹¹⁶ Viz příloha č. XVI.

¹¹⁷ Srov. Synagoge. In : *IKG Israelitische Kultusgemeinde Graz* [online].

má zakřivenou, dřevem obloženou fasádu se symbolem Davidovy hvězdy provedeným taktéž ve dřevě. Vytváří tak kontrast s nižšími objekty komunitního centra, které mají povrch krytý zářivě bílou omítkou. Zároveň svým výrazem jasně vyjadřuje svůj význam mezi ostatními budovami.¹¹⁸

Velké vitrážované okno štítové zdi spolu s malými střešními okny do interiéru vyzařují modré světlo. Stěny i kazetový strop jsou obloženy cedrovým dřevem a přestože se Jacoby vědomě zřekl zlata, dokázal pomocí textury cedru v kombinaci se světlem vytvořit bohaté barevné kombinace s efektem podobným spíše byzantským chrámům.

Lavice jsou zhotoveny z tmavě mořeného teakového dřeva a podlaha je z černé břidlice. Použití materiálů a jejich kombinace povyšuje na první pohled sakrální prostor modlitebny od profánního vnějšku.¹¹⁹

Nová synagoga Dresden – Německo

(2000-2001, A. Wandel, R. Wandel-Hoefler, A. Hoefler, W. Lorch)

Většina synagog, drážďanskou nevyjímaje, byla v Německu zničena v listopadu 1938. V Drážďanech se navíc jednalo o architektonický skvost architekta Gottfrieda Sempera. Když se tedy po sjednocení Německa v roce 1990 a příchodu řady ruských Židů po rozpadu Sovětského svazu rozhodla drážďanská židovská obec vybudovat novou synagogu, jedním z hlavních požadavků byla kvalita návrhu srovnatelná se Semperovým odkazem.

Přesně 63 let po svém zničení byla na stejném místě otevřena nová synagoga pro 350 věřících. Nad vchodem do moderní stavby visí Davidova hvězda, která se jako jediný artefakt dochovala z původní synagogy. Hmotově se jedná o dva objekty tvaru kvádrů čtvercových půdorysů, z nichž jeden je díky konstrukci z 41 betonových vrstev šroubovitě stočen o 1,8 m do osy původní synagogy¹²⁰. Do výrazu zdi to vnáší překvapivou dynamiku. Tvar čtverce má zde symbolický význam, protože v areálu je též čtvercový půdorys původní synagogy naznačen vysypáním skleněnými střepy a čtvercový je platanový háj mezi oběma budovami.¹²¹

Interiér překvapuje svými jemnými detaily a vytváří tak potřebnou intimitu prostoru a klid. Hlavní modlitebna je oddělena průsvitným závěsem z malých mosazných kroužků, se vzorem opakující se Davidovy hvězdy.¹²²

¹¹⁸ Viz příloha č. XVII.

¹¹⁹ Srov. RICHARDSON, P. *New sacred architecture*, s. 102-105.

¹²⁰ Viz příloha č. XVIII.

¹²¹ Srov. RICHARDSON, P. *New sacred architecture*, s. 176-179.

¹²² Viz příloha č. XIX.

Vnitřní prostor je denním světlem osvětlován jen spoře skrz strop a již zmíněný závěs, dojem z prostoru je ještě umocněn kovovými válcovými svítidly na dlouhých závěsech. Šroubovitě natočení budovy je zdůrazněno i natočením interiéru svatyně, která se tak zdánlivě vznáší v prostoru.¹²³

Nová synagoga Chemnitz – Německo

(2002, Alfred Jacoby)

V Chemnitz byla v době, kdy město bylo ještě součástí NDR, jedna z mála fungujících židovských obcí. Na místě již nedostačujícího komunitního domu z roku 1961 byla architektem Alfredem Jacoby (*synagoga Kassel, 2000*) navržena a v roce 2002 otevřena nová synagoga s komunitním centrem. Funkčně navržená křídla společenských prostor a prosklený foyer ze tří stran obklopuje betonovou synagogu, jejíž tvar obráceného komolého kuželu vystupuje do výšky z oválného půdorysu. Směrem do ulice z tělesa ostře vystupuje excentricky umístěné okno, které tak narušuje hladký povrch betonu. Horní část synagogy je po celém obvodu lemována pásem oken.¹²⁴

Všechna okna zajišťují intimní denní osvětlení modlitebny, které je doplněno výrazným lustrem ve tvaru Davidovy hvězdy. Ta se dříve užívala v architektuře jen zřídka, dnes zdobí mnohé synagogy v různých podobách a stala se tak novým symbolem sebeuvědomění židovského národa. Zároveň je Davidova hvězda vnímána i jako symbol ochrany.¹²⁵

Kuželová stavba dává interiéru nezaměnitelný charakter, navíc se tento tvar opakuje i ve svatostánku. Ten je situován, opět excentricky, u dřevem obložené východní části obvodové zdi, vedle již zmíněného okna. Při pohledu zevnitř jsou tak svatostánek spolu s oknem umístěny symetricky k podélné ose modlitebny. Okno má symbolizovat pro imigranty pohled do světa, se svatostánkem pak vytváří napětí mezi dvěma identitami – mezi přistěhovalectvím a judaismem. Galerie se nachází v západní části modlitebny.¹²⁶

Odvážné použití tradičních židovských barev, modré a bílé, spolu s barevnými tóny dřeva, vytváří ostrý kontrast s šedými betonovými plochami. Navzdory tomu se Jacobymu podařilo vytvořit prostorovou rovnováhu a dalo by se říci i fyzickou krásu interiéru modlitebny.¹²⁷

¹²³ Srov. ŠMÍDEK, P. *Nová synagoga v Drážďanech* [online].

¹²⁴ Viz příloha č. XX.

¹²⁵ Srov. KÖHLER, M. - *Synagogen, Neue Heimat* [online].

¹²⁶ Srov. KNUFINKE, U. - *Synagoge und Gemeindezentrum Stollberger Straße, Chemnitz* [online].

¹²⁷ Srov. RICHARDSON, P. *New sacred architecture*. London, 2004. s. 52-57.

Židovské centrum a synagoga Ohel Jakob v Mnichově – Německo (2004-2006, A. Wandel, R. Wandel-Hoefler, A. Hoefler, W. Lorch)

Nová hlavní mnichovská synagoga a židovské centrum bylo vybudováno na památku Křišťálové noci z 9. na 10. listopadu 1938 a centrum bylo otevřeno přesně v den 68. výročí začátku holocaustu. Návrh je z ateliéru poměrně mladých architektů, kteří ale měli již dostatečné zkušenosti ze stavby synagogy v Drážďanech.

Na první pohled odkazuje na dva základní starobylé archetypy židovských sakrálních staveb – chrám a stan a zdánlivě kolísá mezi stabilitou a nestabilním stavem. Kubická spodní část konstrukce z travertinu symbolizuje pevný chrám, skleněná horní část pak vyjadřuje stan a připomíná čtyřicetiletou cestu Izraele pouští.¹²⁸ Stan je také obsažen už v názvu synagogy (*Ohel Jakob – stan Jákobův*). Celková kapacita synagogy je 550 věřících.¹²⁹

Travertinové desky, samy o sobě křehké, jsou zde použity ve třech vrstvách, nosná konstrukce stanu je vyrobena z masivního dřeva a ocelového plechu a vytváří geometrii Davidovy hvězdy. Vnější plášť je tvořen skleněnými panely¹³⁰ a spolu s kovovou mřížkou zaplavuje interiér rozptýleným, ale jasným světlem. Synagoga je přístupná ze západního zádvevního prostoru. V jejím středu se nachází bima, svatostánek se svitky Tóry je na východní stěně, tak, jak je to v dispozici synagog obvyklé. Po stranách jsou místa oddělená *mechicou*, která jasně odděluje prostor pro ženy, ale umožňuje jim zároveň účast na bohoslužbě.¹³¹ Schodiště v hale vede do suterénu, kde je situována synagoga pro všední dny a *mikve* – rituální lázeň. Synagoga v Mnichově je po berlínské nyní druhá největší v Německu.

3.1.2 České a moravské moderní synagogy

V naší zemi se můžeme nejčastěji setkat s **novodobými synagogami** vybudovanými od poloviny 19. století do doby před II. světovou válkou. Jednalo se především o stavby v novorománském, novogotickém či secesním stylu, často s orientálními maurskými dekorativními prvky (*Znojmo, Golčův Jeníkov, Praha – Španělská synagoga a Jeruzalémská synagoga, Uhlířské Janovice*). V těchto stylech většinou probíhaly i rekonstrukce starších synagog (*Polná, Praha – Maiselova synagoga, Třebíč, Boskovice*). V secesním slohu byla postavena královéhradecká synagoga (viz níže) a upraveny některé

¹²⁸ Viz příloha č. XXI.

¹²⁹ Srov. *Ort der Begegnung Zentrum des Dialogs in München* [online].

¹³⁰ Viz příloha č. XXII.

¹³¹ Srov. *Das neue Gemeinde und Kulturzentrum in der Mitte Münchens* [online].

další (*Uherské Hradiště, Nový Bydžov*). Za okupace a během II. světové války bylo jen u nás zničeno asi 60 synagog. Smutnou skutečností je, že dalších téměř 90 jich stačili zlikvidovat komunisté. Z nynějších cca 200 synagog je dnes využíváno k původnímu účelu jen šest. Ostatní našly využití většinou v kulturní oblasti nebo slouží náboženským účelům jiných církví. Vzhledem k tomu, že židovská obec se nijak zásadně nerozrůstá, zůstává zde problém, jak vůbec udržovat nevyužité židovské památky.¹³²

Moderní synagogy – tedy synagogy u nás postavené začátkem 20. století byly ovlivněny moderními stavebními styly, tedy především funkcionalismem (*Velvary, Český Těšín, Brno*), případně kubismem (*Milevsko*). Zdařilou funkcionalistickou přestavbou prošla synagoga na pražském *Smíchově*. V poválečném období byla v Čechách vybudována kupodivu pouze jedna synagoga a to v *Liberči*.¹³³ Zásadní stavby z hlediska moderní sakrální architektury jsou uvedeny v následujícím přehledu.

Synagoga – Hradec Králové (1904-1905, Václav Weinzettel)

První modlitebna v Hradci Králové od arch. Viktora Weinhengstema pocházela již z roku 1888 a byla posléze v 60. letech 20. století zbourána. Již začátkem 20. století však započaly práce na stavbě nové synagogy, která ji měla postupně nahradit. Na rozdíl od mnoha jiných synagog, ta královéhradecká druhou světovou válku přežila, i když v roce 1939 mělo dojít k jejímu stržení. Duchovnímu využití sloužila ještě krátce i po válce.

Od roku 1968 byla po rekonstrukci užívána jako skladiště místní vědecké knihovny. Součástí přestavby bylo např. i rozdělení modlitebny na tři podlaží. Oprava kupole byla provedena v roce 1998, fasáda prošla obnovou v roce 2006. V té době však již byly prostory synagogy pro knihovnu nevyhovující, a tak byla od roku 2008 nevyužívaná a vrátila se zároveň do vlastnictví Židovské náboženské obce. Vzhledem k tomu, že se nepočítá s náboženským využitím, jsou prostory synagogy v současné době pronajaté pro společenské a administrativní účely.

Z architektonického hlediska se jedná o nárožní dvoukřídlou budovu s obdélníkovým půdorysem obou křídel. Zdobený mohutný portál se štítovým trojúhelníkovým oknem a dvoukřídlými dveřmi je osazený ve dvou čtvercových, též zdobených pilastrech. Konstrukce kupole je vytvořena dřevěným krovem, na špici je pak umístěna

¹³² Srov. VAVERKA, J. *Moderní sakrální stavby církví a náboženských společností na území Čech, Moravy a Slezska*, s. 226-227.

¹³³ Srov. OLTOVÁ, J. *Synagogy* [online].

Davidova hvězda. Vlastní nároží tvoří úzká věž se stříškou s cimbuřím. Světly odstín rekonstruované fasády dodržel původní barevnost.¹³⁴

Vzhledem k současnému využití synagogy lze těžko popisovat interiér z bohoslužebného hlediska. Kromě hlavní modlitebny zde však byla i menší, zimní modlitebna, která se dochovala v původní podobě. Celková kapacita pak byla cca 300 osob. Hodnotit jako synagogu lze tedy stavbu pouze z exteriéru. Ta byla postavena v secesním slohu s maurskými ornamenty, které se secesními prvky velmi dobře ladí. Použití maurského stylu dokládá i osazení kupole až za výrazné portálové pilastry. Celkově pak budova synagogy dobře koresponduje s dalšími secesními stavbami v Hradci Králové, zejména s Kotěrovým Okresním domem nebo s Městským muzeem od téhož architekta.¹³⁵

Architektonicky významné předválečné synagogy v Čechách a na Moravě

Na tomto místě uvádím stručný souhrn některých, z architektonického hlediska významných, synagog. Vzhledem k tomu, že k dispozici je o nich málo informačních zdrojů, jsou zde se stručnými charakteristikami uvedeny společně a v chronologickém pořadí podle doby svého vzniku.

- **Synagoga Milevsko (1914-1919, František Střílka, Oldřich Tyl)** - Zcela ojedinělým architektonickým dílem je synagoga v Milevsku, kombinující empírové tvary s prvky kubismu.¹³⁶ Synagoga byla postavena na místě původního obytného domu. Architektonicky významný je především její exteriér, který harmonicky kombinuje kubisticky členěný tympanon podle návrhu Oldřicha Tyla s klasicistním sloupovím v průčelí. Dalším výrazným prvkem je dvouramenné schodiště vedoucí na galerii.¹³⁷ Z interiéru se zachoval pouze svatostánek z pískovce. Od II. světové války se zde již židovské bohoslužby nekonají, od poloviny 20. století synagogu využívá Církev československá husitská.¹³⁸
- **Schomre-Schabos synagoga – Český Těšín (1928, Eduard David)** – Těšínská synagoga unikla svému zničení snad jen díky svému umístění v řadové zástavbě. Je postavena v eklekticko-maurském stylu a upoutá zvláště svým vchodem a řadou oken v horním podlaží. Dnes je zde zřízeno Polské kulturní středisko.

¹³⁴ Viz příloha č. XXIII.

¹³⁵ Srov. SLABÁ, K. *Židovská synagoga v Hradci Králové : Bakalářská diplomová práce*, s. 27 – 30.

¹³⁶ OLTOVÁ, J. *Synagogy* [online].

¹³⁷ Viz příloha č. XXIV.

¹³⁸ Srov. OLTOVÁ, J. *Synagogy* [online].

- **Synagoga Velvary (1930-1931, František A. Libra)** – Na čtvercovém půdorysu postavená funkcionalistická stavba byla kromě svého moderního exteriéru zajímavá i kontrastem prostého interiéru pocházejícího z nedaleké zrušené synagogy v Ješíně. Pohnutý osud se nevyhnul ani tomuto architektonickému klenotu. Po válce zde byla hudební škola, poté zde působila Československá církev husitská, dnes funguje v bývalé synagoze speciální základní škola. Podobně jako v Hradci Králové, i zde byla modlitebna rozdělena do více podlaží. Naštěstí se vnější podoba synagogy zachovala bez zásadních změn¹³⁹, nedochovala se ale bohužel původní barevná vitrážovaná okna se symbolem Davidovy hvězdy.¹⁴⁰
- **Synagoga v Kamenici nad Lipou (1937-1938)** – Jde o poslední předválečnou synagogu v Čechách, svému účelu sloužila bohužel jen velmi krátce, do roku 1939. O deset let později ji odkoupila Českobratrská církev evangelická, která ji používá dodnes. V současné zástavbě se poněkud ztrácí mezi domy v blízkosti autobusového nádraží.

Synagoga Agudas achim – Brno (1934-1936, Otto Eisler)

Opět ukázka kvalitní funkcionalistické architektury. Je součástí řadové zástavby a podle toho byl také návrh exteriéru proveden. Synagoga zvaná také „*Skořepka*“ podle ulice, v níž se nachází, upoutá na první pohled veliké 30dílné okno se zvýrazněným rizalitem, střecha je plochá.¹⁴¹ Kapacita modlitebny je 184 míst pro muže a 105 pro ženy. V patře je ještě jedna menší, „*zimní*“ modlitebna.

Do interiéru se vchází vestibulem buď přímo do hlavního prostoru, nebo lze vystoupat po schodišti, které vede na galerii pro ženy. Bima se nachází uprostřed hlavní modlitebny, na východní stěně jsou provedeny dva nápisy, desky s desaterem jsou umístěny nad mramorovým svatostánkem. Mezi další nezbytné vybavení patří jednoduché dřevěné lavice, předčítací pult a svícny.

Dnes se jedná o jedinou používanou synagogu na Moravě a ve Slezsku, jinde jsou v provozu pouze malé modlitebny (Olomouc, Ostrava).¹⁴²

¹³⁹ Viz příloha č. XXV.

¹⁴⁰ Srov. ROZKOŠNÁ, B; JAKUBEC, P. *Židovské památky Čech : historie a památky židovského osídlení Čech*, s. 35.

¹⁴¹ Viz příloha č. XXVI.

¹⁴² Srov. KLENOVSKÝ, J. *Brno židovské : historie a památky židovského osídlení města Brna*, s. 56-57.

Synagoga – Praha-Smíchov

(1930-1931, Leopold Ehrmann, přestavba 2002-2004, Juraj Matula, Richard Sidej, Martin Tycar)

Novorománsko-maurská synagoga z roku 1863 prošla v letech 1930-1931 funkcionalistickou přestavbou. Doznamenala prodloužení v západním směru, změny se dotkly i interiéru, přibyl kůr, varhany, ženská galerie a zasedací síň. Vzájemným propojením synagogy s přístavbou vznikla neobvyklá funkcionalistická kompozice.¹⁴³ Od roku 1941 zde byl nacistický sklad, jako skladovací prostory jej po válce využívala i ČKD, která zde provedla některé necitlivé zásahy např. vestavbou dvou výtahů.

Zařazením do seznamu památek se synagoga naštěstí vyhnula demolici, která jí hrozila v roce 1986. V roce 1994 budovu získala zpět Židovská obec a od roku 1998 zde byl archiv Židovského muzea v Praze.

Původní vnitřní prostor synagoze navrátila zásadní přestavba v roce 2002, při které bylo odstraněno vestavěné podlaží i výtahy s další technickou výbavou. Nutná byla i statická sanace stavby. Dochovaly se oba původní svatostánky, které prošly restaurátorskými pracemi, zachráněna byla i původní opuková dlažba.¹⁴⁴

V rámci celé rekonstrukce byla provedena i nová přístavba pro zázemí archivu.¹⁴⁵ Její zdi jsou provedeny střídavě z vrstev betonu a kameniva. Tvar okenních otvorů koresponduje s funkcionalistickým stylem původní přestavby synagogy.¹⁴⁶

Synagoga – Liberec

(1995-2000, Radim Kousal)

Na místě původní neorenesanční synagogy z let 1887-1889, která byla nacisty během Křišťálové noci v roce 1938 vypálena, bylo po dlouhá léta pouze parkoviště. Koncem minulého století zde začala stavba nové budovy Státní vědecké knihovny s židovskou modlitebnou a centrem pro židovskou komunitu.¹⁴⁷

Samotná synagoga stojí na půdorysu poloviny Davidovy hvězdy a je hmotovou součástí objektu knihovny, do které je vklíněna.¹⁴⁸ Nosná konstrukce je železobetonová, vnější plášť je tvořen kamennými bloky a má připomínat Zed' nářků. Po obvodu je

¹⁴³ Viz příloha č. XXVII.

¹⁴⁴ Srov. *Rekonstrukce synagogy v Praze 5 – Smíchově dokončena* [online].

¹⁴⁵ Viz příloha č. XXVIII.

¹⁴⁶ Srov. KRATOCHVÍL, J. *Rekonstrukce a dostavba synagogy v Praze* [online].

¹⁴⁷ Viz příloha č. XXIX.

¹⁴⁸ Srov. *Nová synagoga v Liberci* [online].

do něj vytesán verš z Tóry.¹⁴⁹ Centrálním prostorem je modlitebna, po jejím obvodu stoupá rampa, která ji propojuje se společenskou částí. Vytváří se tak ochoz, který je možno využít jako výstavní prostory. Modlitebna s ochozem jsou vzájemně odděleny lamelovými dřevěnými stěnami, které mají kromě dekorativního významu též zásluhu na velice příznivých akustických parametrech prostoru.¹⁵⁰ Třemi otvory v plášti budovy vniká do interiéru synagogy světlo, odráží se od dřevěných lamel a vytváří zvláštní hru světla a stínů.¹⁵¹

Od druhé světové války je to u nás jediná nově postavená synagoga. Byla otevřena v den 62. výročí Křišťálové noci a je nazývána také jako „Stavba smíření“.

¹⁴⁹ Viz příloha XXX.

¹⁵⁰ Viz příloha č. XXXI.

¹⁵¹ Srov. VAVERKA, J. *Moderní sakrální stavby církví a náboženských společností na území Čech, Moravy a Slezska*, s. 233-234.

3.2 Římskokatolická moderní sakrální architektura

V historickém vývoji sakrálních staveb nemůžeme pominout zásadní historický mezník v dějinách katolické církve – **II. vatikánský koncil** konaný ve Vatikánu od 11. října 1962 do 7. prosince 1965. Jeho dokumenty měly vliv i na pojetí řešení sakrálních staveb, jejich vnitřního uspořádání, použití stavebních materiálů, způsob přirozeného osvětlení staveb atd. Z tohoto hlediska je vhodné rozdělit moderní římskokatolickou sakrální architekturu na stavby realizované v době před konáním II. vatikánského koncilu a stavby realizované po jeho skončení, resp. ovlivněné dokumenty II. vatikánského koncilu.

3.2.1 Předkoncilní sakrální stavby v Evropě

Již na konci 19. století sílí v katolické církvi, v řadách teologů, filosofů, liturgiků a architektů tendence uvědomění potřeby změny uspořádání liturgického prostoru. Dá se hovořit dokonce o hnutí, jehož cílem bylo už od 20. let minulého století zapojení věřících do liturgie změnou uspořádání liturgického prostoru. Změny v dispozicích chrámů můžeme tedy pozorovat již na přelomu 19. a 20. století. Předběhly tak o několik desetiletí závěry II. vatikánského koncilu, což z architektonického hlediska a vývoje sakrální architektury ve 20. století bylo jednoznačně pozitivní.

La Sagrada Família (Chrám sv. Rodiny) – Barcelona, Španělsko (1884-1926, Antonio Gaudí)

Jako novodobý mezník v dějinách sakrální architektury lze označit jedinečnou, dodnes nedokončenou stavbu katedrály *Sagrada Família v Barceloně* katalánského architekta Antonia Gaudí.¹⁵² Stavět se začala již v roce 1884.

Projekt je založen na struktuře gotické katedrály a křesťanské symbolice, zřejmý je vliv maurské architektury.¹⁵³ Podle Antonia Gaudí mělo jít o poslední velkou svatyni křesťanství a tomu odpovídá i velké množství použitých symbolů. Např. celkový počet 18 věží symbolizuje 12 apoštolů, 4 evangelisty, Pannu Marii a centrální, 170 m vysoká věž, je symbolem Krista. Věže evangelistů mají být doplněny sochami s atributy jednotlivých světců, nejvyšší věž, Kristova, bude zakončena křížem a osvětlována

¹⁵² Srov. *Chrám a kláštery : nejkrásnější a nejzajímavější*, s. 128-133.

¹⁵³ Viz přílohy č. XXXII, XXXIII a XXXIV.

z jednotlivých apoštolských věží. Tři grandiózní fasády s názvy Zrození, Mučení a Zmrtvýchvstání měly mít každá po čtyřech věžích.

Po Gaudího tragické smrti v roce 1926 se hledal způsob, jak se stavbou pokračovat a zda je vůbec možné v původním duchu katedrálu dokončit. Mimo jiné se předpokládalo bohaté uplatnění barev, které Gaudí rád používal. Do roku 1935, kdy byla stavba dočasně zastavena, se stihla dokončit pouze fasáda Zrození, jejíž dekorace obsahuje některé liturgické texty a výrazy.¹⁵⁴

U nové, nedávno dokončené fasády tak už můžeme diskutovat o tom, nakolik je ještě podobná původní Gaudího představě. Nicméně práce na katedrále dále pokračují a pokud budou dnešní plány skutečně realizovány, bude zcela jedinečné dílo světové sakrální architektury dokončeno v roce 2026, tedy v roce 100. výročí Gaudího úmrtí.

Sakrální stavby Otto Wagnera, Auguste Perreta a Rudolfa Schwarze

Nové směřování sakrální architektury naznačil svým půdorysem ve tvaru rovnoramenného kříže již v secesi také *kostel sv. Leopolda ve Vídni-Steinhof* postavený v letech 1905-1907 podle návrhu architekta **Otto Wagnera**. Bývá označován za nejvýznamnější secesní kostel. Vnější siluetu dokresluje pozlacená kupole.¹⁵⁵ Klenba se vypíná zdánlivě bez tíže a spolu s bílými zdmi symbolizuje světlo a čistotu.¹⁵⁶ Prostor pro věřící je zde uspořádán do šířky a celková půdorysná koncepce má již centrální charakter¹⁵⁷. Laikům tak byla umožněna větší účast na průběhu bohoslužby.¹⁵⁸ Kostel byl původně určen převážně pacientům psychiatrické léčebny, v jejímž areálu se stavba nachází.¹⁵⁹ Wagner zde řešil například i takové detaily, jako je zaoblení ostrých hran lavic, aby nedocházelo ke zraněním.

Důležitým mezníkem v konstrukci sakrálních staveb bylo použití betonu jako hlavního konstrukčního materiálu. První takto postavený byl *kostel Notre-Dame v Raincy u Paříže*.¹⁶⁰ Stavba byla dokončena v roce 1924, beton zde použil francouzský inženýr **Auguste Perret**. Touto stavbou byly naznačeny nové možnosti v pojetí konstrukce sakrálních staveb. Trojlodní půdorys byl zaklenut železobetonovými skořepinami ukotvenými na štíhlých podporách. Inspirace gotickou katedrálou je zde více než zřejmá. Díky

¹⁵⁴ Srov. VAVERKA, J.; BÍNA, A. *Nové kostely a kaple z konce 20. století v České republice*, s. 16-17.

¹⁵⁵ Viz příloha č. XXXV.

¹⁵⁶ Srov. WARLAND, R. *Ars sacra : křesťanské umění a architektura Západu od počátků do současnosti*, s. 736.

¹⁵⁷ Viz příloha č. XXXVI.

¹⁵⁸ Srov. VAVERKA, J.; BÍNA, A. *Nové kostely a kaple z konce 20. století v České republice*, s. 18.

¹⁵⁹ Srov. *Modern architecture A-Z. Volume 2, M-Z*, s. 558.

¹⁶⁰ Srov. HANUS, L. *Kostol ako symbol*, s. 322.

navržené konstrukci bylo možno vypustit obvodové zdi, které byly nahrazeny prosklenou mříží z betonových tvárnic a její prolamované stěny působí dojmem opony.¹⁶¹ Její plocha zaručuje dostatečné denní osvětlení prostoru kostela a vytváří jedinečný světelný účinek.¹⁶² Na novém výrazu stavby se výrazně podílel právě neomítnutý a neobložený beton, do té doby používaný výhradně pro stavby světského charakteru. Vzhledem k tomu, že Perret díky železobetonu mohl vypustit postranní vzpěry, vyřešil tak konstrukční problém gotických katedrál. Dalo by se dokonce říci, že vytvořil ideální sloh.¹⁶³

Mezi významné architekty doby před i po II. světové válce, patří rozhodně německý architekt **Rudolf Schwarz**, který ve svých revolučních úvahách zašel až k vytvoření nových vzorů liturgických prostorů, v nichž jsou všichni účastníci liturgie obráceni ke společnému středu. Takové liturgické uspořádání bylo použito např. při obnově středověkého chrámu *Liebfrauenkirche v Trevíru* v letech 1950-1952. Došlo zde k posunutí oltáře do středu prostoru a byl osazen na místo zdvižené několika stupni. Místo kazatelny použil dva symetricky umístěné ambony. Dispozice, kterou Schwarz navrhl pro centrální půdorys, se postupně začala používat i u podélných chrámových půdorysů. Z jeho dalších realizací připomeňme ještě novostavbu *kostela sv. Terezie v Linci* (1959-1962)¹⁶⁴, kde došlo na oválném půdoryse k syntéze podélného a centrálního typu.¹⁶⁵ I zde je liturgický prostor uspořádán již prakticky tak, jak ho známe z dnešní doby. *Kostel Božího těla v Cáchách* (1928-1930) byl pro svou strohost a tvarovou jednoduchost nazýván spíše posměšně „*Fabrikirche*“,¹⁶⁶ ale přesto je považován za jedno z jeho hlavních děl. Je tvořen jednoduchými geometrickými tvary – obdélníkový hranol se sedlovou střechou a od hlavního objektu oddělená štíhlá, 40 m vysoká věž se zvonící. Celou stavbu nezdobí ani jeden ornament. Na výtky směřující k výzdobě, která je nahrazena pouze proporcemi kostela a kontrastem černého mramoru na podlaze s bílou omítkou zdí,¹⁶⁷ odpověděl prostým argumentem Schwarzův přítel, německý teolog a filosof Romano Guardini: „... čistá běloba zdí není prázdnotou, ale mlčením. A mlčení v modlitbě bývá nejhlubším ponořením a koncentrací. Mlčení není prázdné, je naopak plností smyslu“.¹⁶⁸

¹⁶¹ Viz příloha č. XXXVII.

¹⁶² Viz příloha č. XXXVIII.

¹⁶³ Srov. WARLAND, R. *Ars sacra : křesťanské umění a architektura Západu od počátků do současnosti*, s. 748.

¹⁶⁴ Viz příloha č. XXXIX.

¹⁶⁵ Srov. VAVERKA, J.; BÍNA, A. *Nové kostely a kaple z konce 20. století v České republice*, s.31.

¹⁶⁶ Viz příloha č. XL.

¹⁶⁷ Viz příloha č. XLI.

¹⁶⁸ VAVERKA, J.; BÍNA, A. *Nové kostely a kaple z konce 20. století v České republice*, s. 25.

Metropolitan Cathedral of Christ the King – Liverpool, Velká Británie

(1950-1967, Frederick Gibberd)

I u této stavby je uspořádání liturgického prostoru centrální, což kostel ostatně evokuje už svým tvarem.¹⁶⁹ Oltář je umístěn v geometrickém středu kruhu. Starou symboliku, představující oddělení profánního a sakrálního prostoru, vyjadřuje vnější štít se zvonící.

„*Gradující forma na kruhovém půdorysu připomíná kupolové chrámy, ale kaplemi mezi rameny vzpěr navazuje i na závěr chóru gotických katedrál.*“¹⁷⁰ Dalším výjimečným prvkem katedrály je kupole s největší vitráží z barevného skla na světě podle návrhu Johna Pipera.¹⁷¹ V abstraktním pojetí zobrazuje Boží Trojici. V noci je kupole osvětlená zevnitř a nad střechami města svítí jako maják.

Snad žádná publikace o architektuře nemůže pominout švýcarského architekta Charlese-Édouarda Jeannereta zvaného **Le Corbusier**. Bývá často označován za největšího architekta 20. století. Ve výčtu jeho realizací nechybí ani sakrální stavby, konkrétně se jedná o mariánskou kapli *Notre Dame du Haut* ve francouzském *Ronchamp* z let 1950-1955 a dominikánský klášter *Sainte Marie de la Tourette* v *Éveux sur l'Arbresle* realizovaný v letech 1956-1960.

Kaple Notre Dame du Haut – Ronchamp, Francie

(1950-1955, Le Corbusier)

Stylově je tato výjimečná stavba světové architektury naprosto odlišná od dosavadních funkcionalistických Le Corbusierových návrhů. Jde, podobně jako v případě Antonia Gaudí, o klíčovou stavbu moderní světové architektury. Jednotlivé prvky vzbuzují dojem pevné svatyně dokonale umístěné v krajině a nenásilně zapadající do jejího kontextu.¹⁷² Sám Corbusier se vyjádřil, že koncept měl naskicovaný již několik málo hodin poté, co se seznámil s místem předpokládané stavby. Zde původně stávala též kaple, která byla za války zničena. Kaple Notre Dame du Haut bývá označována i jako *jeden velký presbytář* či *nejkrásnější poválečný římskokatolický kostel*.

Interiér je stroze prosvětlen malými otvory¹⁷³ s barevným sklem a mezerou mezi střechou a zdmi.¹⁷⁴ Menší bohoslužby je možno konat v interiéru kaple, pro velké shro-

¹⁶⁹ Viz příloha č. XLII.

¹⁷⁰ Srov. HANUS, L. *Kostol ako symbol*, s. 340.

¹⁷¹ Viz příloha č. XLIII.

¹⁷² Viz příloha č. XLIV.

¹⁷³ Viz příloha č. XLV.

¹⁷⁴ KRATOCHVÍL, J. *Mariánská kaple Notre-Dame du Haut* [online].

máždění věřících je pak určen vnější liturgický prostor. Celá hmota střechy, ukotvená na betonových pilířích, se jakoby vznáší nad bílou podnoží. Le Corbusier zde, kromě jiného, dokázal, že z betonu se dají vytvořit libovolné tvary a nejen kolmé zdi.

Dominikánský klášter Sainte Marie de la Tourette – Éveux sur l'Arbresle (1956-1960, Le Corbusier)

Ke konci své kariéry, při realizaci dominikánského kláštera, Le Corbusier dokázal v souladu propojit moderní architekturu s klášterní kulturou. Ukázal zde, že duchovní způsob života nemusí probíhat jen v přísně konvenčních prostorech. Moderní architektura, pokud je skvěle provedena, může plnit svou funkci i ve zdánlivě tabuizovaných oblastech.

Řadu podnětů pro řešení projektu získal v cisterciáckém klášteře Le Thoronet v Provence. I když je klášter v Éveux na první pohled velmi moderní stavbou, vyniká strohou přísností stejně jako středověké kláštery.

Na tomto místě si dovoluji malou odbočku k protestantské církvi, protože mezi učebnicové příklady realizací sakrální architektury 20. století z doby před II. vatikánským koncilem patří kaple finské evangelické luteránské církve *Otaniemi v Espoo*, jejímiž autory jsou **Kaija a Heiki Siren**. Dokončena byla v roce 1957.¹⁷⁵

3.2.2 Předkoncilní sakrální stavby v Čechách a na Moravě

Kostel Nejsvětějšího Srdce Páně – Praha-Vinohrady

(1928-1932, Josip Plečnik)

Z českých staveb se stal světoznámým **Plečnikův** kostel *Nejsvětějšího Srdce Páně* na pražských Vinohradech. Slovinský architekt Josip Plečnik, žák architekta Otto Wagnera, se do tváře pražské architektury nesmazatelně zapsal též úpravou Pražského hradu.

Pro návrh kostela Nejsvětějšího Srdce Páně byly Plečnikovi inspirací údajně starokřesťanské jihoevropské chrámy. Na první pohled každého návštěvníka upoutá široká masivní zvonice přiléhající k poměrně nízké podélné lodi.¹⁷⁶ Na věži je osazena měděná bání s křížem o výšce 4 m. Výrazným prvkem je veliké kruhové okno o průměru 7,6 m s hodinami. „... - s ručičkami a monogramy Ježíše Krista a Panny Marie a s korunou –

¹⁷⁵ Srov. KAREŠ, M. *Proměny světla a skla v sakrálním prostoru : Disertační práce*, s. 39-43.

¹⁷⁶ Viz příloha č. XLVI.

nejen informují o aktuálním čase, ale také nám připomínají konečnost pozemského života.“¹⁷⁷ Celková výška zvonice je 42 m.

Do kostela se vstupuje po širokém kruhovém schodišti, vedoucím ke třem výrazným portálům. Fasáda je částečně obložena glazovaným cihlovým obkladem, ze kterého vystupují menší kvádry umělé žuly. Horní část fasády s pásem oken a vstupní portály jsou bíle omítnuty a ostře tak kontrastují s obloženými plochami.¹⁷⁸

Originalitou vyniká i interiér kostela. Hlavní lodi dominuje třímetrová pozlacená socha Ježíše Krista. Co na první pohled upoutá každého návštěvníka zvyklého na víceméně klasickou dispozici sakrálního prostoru římskokatolického kostela, je absence presbytáře (jeho funkci zde supluje hlavní oltář), vyvýšené kazatelny či kaple. Jedná se tedy o jednodušný prostor obdélníkového půdorysu, jehož stěny z režného cihelného zdiva jsou zdobeny zlatými křížky.¹⁷⁹ Již zmíněný pás oken je i v interiéru olemován bílou omítkou a vše zastřešuje plochý dřevěný kazetový strop. Na podlaze je teracová dlažba s kruhy a čtverci vyvedená v pastelových barvách. Z obou stran oltáře umístěné ambony navazují na starokřesťanskou tradici čtení epištol a evangelia z různých míst.

Kostel byl prohlášen v r. 2010 za Národní kulturní památku ČR a ministerstvem kultury je zařazen na seznam památek, které Česká republika navrhne pro zápis do Seznamu světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO v období 2007 až 2018. Plečnikem původně plánovaná úprava celého náměstí nebyla nikdy dokončena.

Kostel sv. Václava – Praha-Vršovice (1929-1930, Josef Gočár)

Velice hodnotnou funkcionalistickou sakrální stavbou je kostel sv. Václava na náměstí Svatopluka Čecha v Praze-Vršovicích postavený podle návrhu architekta Josefa Gočára.¹⁸⁰ V době realizace tohoto kostela byl již zkušeným architektem, vzpomeňme z jeho profánních staveb např. jen dům U Černé Matky Boží v Celetné ulici.

Skeletová stavba kostela využívá svažitého terénu k vyjádření symbolu stoupání člověka k Bohu. Široká vstupní část s 80 m vysokou průčelní věží představuje otevřenou náruč církve, vnitřní prostor je rozdělen několika schodišti.¹⁸¹ „Vnitřní prostor je uvolněn

¹⁷⁷ SCHLAICHERTOVÁ, D. *Kostel Nejsvětějšího Srdce Páně ve vztahu k pražské památkové rezervaci a k památkám UNESCO*, s. 26.

¹⁷⁸ Srov. WARLAND, R. *Ars sacra : křesťanské umění a architektura Západu od počátků do současnosti*, s. 757.

¹⁷⁹ Viz příloha č. XLVII.

¹⁸⁰ Srov. HANUS, L. *Kostol ako symbol*, s. 327.

¹⁸¹ Viz příloha č. XLVIII.

tím, že stropní deska bez podpůrných sloupů je zavěšena na železobetonovém systému, který připomíná mostní oblouk“¹⁸² Výjimečným způsobem je řešeno prosvětlení kostela okny ze stupňovité střechy, která osvětlují presbytář. Odkaz ke gotickým katedrálám tvoří závěr presbytáře s vysokým, barevně pojatým oknem zobrazujícím svatého Václava.¹⁸³ Autorem vitráže je výtvarník Josef Kaplický, otec architekta Jana Kaplického.

Krematorium – Pardubice

(1921-1923, Pavel Janák)

I zde bych ráda udělala malou odbočku, protože je otázkou, zda krematorium je vůbec sakrální stavbou. Troufám si ale tvrdit, že jeho vazba na eschatologii jej umožňuje k sakrálním stavbám alespoň přiblížit. Navíc v tomto případě jde o architektonicky významnou stavbu v pozdně kubistickém stylu, fasáda zdobená geometrickými obrazci ji zařazuje do tzv. rondokubistického stylu.¹⁸⁴ Zajímavostí jistě je, že se zde ve 40. letech točil film Juraje Herze Spalovač mrtvol.

3.2.3 Doba po II. vatikánském koncilu

Dokumenty II. vatikánského koncilu, konkrétně se jedná hlavně o liturgickou konstituci *Sacrosanctum Concilium – Konstituce o posvátné liturgii*, zásadním způsobem změnily provádění liturgie. Nešlo zdaleka jen o obrácení oltáře a sloužení mše směrem „k lidu“, důležitý byl důraz na zapojení shromáždění věřících do průběhu liturgie, a tak se vlastně ze shromáždění stalo živé společenství. Věřící přestali být pouze pasivními diváky, ale získali vlastní spoluúčast na slavení mše. Tato změna měla pochopitelně za následek i změnu v chápání funkce liturgického prostoru, a tím i na konstrukci objektu kostela samotného. Konstituce *Sacrosanctum Concilium* v sedmé kapitole – *Sakrální a liturgické vybavení* uvádí v čl. 124 Požadavky na umělecká díla: „*Při stavbě kostelů ať se pečlivě dbá o to, aby dobře sloužily liturgickým úkonům a aktivní účasti věřících.*“¹⁸⁵ a dále v čl. 128 Revize předpisů o sakrálním umění: „*Ať jsou co nejdříve upraveny současně s liturgickými knihami ve smyslu článku 25 kánony a církevní ustanovení, které se vztahují na věcné vybavení bohoslužby. Jde tu hlavně o důstojnou*

¹⁸² ŠKODA, E. *Pražské svatyně : kostely, kaple, synagogy, církevní sbory a modlitebny od úsvitu křesťanství na práh 21. století*, s. 252.

¹⁸³ Viz příloha č. XLIX.

¹⁸⁴ Viz příloha č. L.

¹⁸⁵ *Sacrosanctum Concilium*, In: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, s. 168.

a účelnou stavbu kostelů, o tvar a zřizování oltářů, o ušlechtilý vzhled, umístění a bezpečnost eucharistického svatostánku, o správné a čestné umístění křtitelnice a také o přiměřené zásady pro svaté obrazy, výzdobu a okrášlení. Ustanovení, která zřejmě už málo vyhovují obnovené liturgii, ať jsou opravena nebo zrušena; ta však, která jí přejí, ať jsou zachována nebo znovu zavedena.“¹⁸⁶

Nejdůležitější změny v pojetí řešení uspořádání sakrálního prostoru vyplývající z dokumentů II. vatikánského koncilu jsou tedy následující:

- důležitá je viditelnost oltáře – je umístěn v centru presbytáře
- liturgie probíhá čelem k lidu
- svatostánek již není součástí hlavního oltáře
- presbytář není viditelně oddělen od prostoru pro věřící – z prostoru mizí tzv. mřížka

Zásady pro sakrální stavby a úpravu liturgického prostoru uvádí například i *Kodex kanonického práva*, konkrétně třetí část *Posvátná místa a doby* (kánon 1214-1239).

Z poslední doby můžeme jmenovat směrnici *Koncepce úprav liturgického prostoru* týkající se kostelů a kaplí. Ta se odvolává na II. vatikánský koncil, jeho a následné dokumenty, a dále uvádí zejména pokyny pro nové úpravy liturgického prostoru historických sakrálních staveb: „***U nových kostelů je nutno podřídit jejich uspořádání současným požadavkům slavení liturgie. Návrh nové liturgické úpravy historického prostoru je často kompromisem, při jehož řešení je nutno splnit zásadní kritéria: Funkčnost – při řešení je nutno si uvědomit, že kostel je živým organismem, plnícím své základní poslání jako místo bohoslužebného shromáždění věřících. Liturgická úprava vyžaduje novou úpravu prostoru a jeho vybavení. Komunikace s historickým prostředím – vybavení musí být řešeno pro konkrétní prostor, jemuž se přizpůsobuje měřítkem, materiálem a tvarovým charakterem. Vždy je nutno postupovat citlivě a s ohledem na dochované historické a umělecké hodnoty.***“¹⁸⁷

Dalším z dokumentů zabývajícím se podobou sakrálních staveb jsou např. *Všeobecné pokyny k Římskému misálu*, kapitola pátá - *Uspořádání a vybavení kostelů ke slavení eucharistie*.

Předpisy a dokumenty z konce 20. století a začátku 21. století tak pokračují v duchu II. vatikánského koncilu. Navíc je zde kromě celého společenství věřících vnímán také jeho jedinec, dbá se i na jeho pohodu.

¹⁸⁶ Sacrosanctum Concilium, In: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, s. 169.

¹⁸⁷ *Koncepce úprav liturgického prostoru*, s. 1-2.

3.2.4 Evropská římskokatolická sakrální architektura

Pokoncilní římskokatolická sakrální architektura měla již na co navazovat, a tak v oblasti architektury lze závěry II. vatikánského koncilu považovat i za potvrzení tendencí a cesty moderní sakrální architektury nastoupené již 40 let před jeho konáním. Zároveň je třeba si uvědomit, že nejen výše uvedené předkoncilní sakrální stavby se staly významnými příklady a vzory evropské architektury.

V mojí práci se snažím vždy uvádět něčím významné a zásadní sakrální stavby. To ale neznamená, že by všechny moderní sakrální stavby byly dobrým příkladem. Ráda bych zde na začátku uvedla i dva diskutabilní případy: novostavbu kostela a nové úpravy interiéru předkoncilního kostela.

Spolu s architektem Markem Štěpánem si položíme otázku: *Co je dnes sakrální architektura a co je dnes kostel? A má vůbec vypadat jako kostel?* Podle Štěpána dospěl archetyp kostela v dnešní době a pluralitní společnosti do fáze, kdy je prakticky všechno možné. Kostel může vypadat např. jako galerie, nádraží, průmyslová hala. Tím se jeho archetyp smazává a my nevíme, co to vlastně kostel je. Tato proměna probíhá již od cca poloviny 20. století, největších změn se však kostel dočkal v posledních 30 letech. Jak tedy má dnešní kostel vůbec vypadat?¹⁸⁸

Kostel sv. Františka – Steyer, Rakousko

(2000-2001, atelier Riepl Riepl)

Velice moderní kostel obdržel sice cenu BAUHERREN PREIS 2001, ale běžný člověk prakticky nepozná, zda jde o muzeum, honosnou vilu či právě kostel.¹⁸⁹ I když se jedná z architektonického hlediska o hodnotnou stavbu, sakrální se prakticky vytratilo. To, jak tento kostel vypadá, je ale dáno částečně i demografickým vývojem v dané čtvrti – žije zde velká skupina tureckého obyvatelstva a stavba na sebe nechtěla moc upozorňovat. Otázkou je, zda tato tendence není již falešnou pokorou vedoucí ke stírání architektonické vyhraněnosti sakrální stavby.¹⁹⁰

¹⁸⁸ Srov. ŠTĚPÁN, M. *Má kostel vypadat jako kostel?* [online].

¹⁸⁹ Viz příloha č. LI.

¹⁹⁰ Srov. ŠTĚPÁN, M. *Moderní sakrální architektura - kaple, kostel, katedrála.*

Kostel sv. Floriána – Vídeň, Rakousko

(1961-1963, Rudolf Schwarz, 2007-2008 - rekonstrukce interiéru)

Pro zvýšení návštěvnosti byl interiér kostela v letech 2007-2008 přebudován pro mládež jako tzv. *Jugendkirche*. Na fasádu byl umístěn velký poutač¹⁹¹ a kromě jiného zde vznikla kavárna ve smyslu tendence – otevřeme se lidem.¹⁹² Tím se ale v podstatě zaútočilo na samu podstatu sakrality vlastního prostoru kostela a světský prostor tak proniká do prostoru sakrálního. Počítalo se s tím, že se mladí takto začnou více zajímat o víru, výsledkem ale bylo spíše to, že v současné době v kostele probíhají z obřadů většinou jen pohřby a málokdy svatby nebo křtiny. To vzbuzuje otázku, zda se touto úpravou hodnotná stavba známého architekta neocitla ve slepé uličce.¹⁹³

Diskutabilních sakrálních staveb vznikla v minulém i současném století a vzniká i nyní celá řada. Častokrát také záleží na úhlu pohledu toho, kdo stavbu hodnotí. Vždy se najde někdo, komu se konkrétní stavba nelíbí a kdo na ní najde nedostatky jak z hlediska architektonického, tak především z hlediska funkčního a liturgického.

Nakonec ale kostel vždy hovoří sám za sebe nejen tím, jak vypadá, ale i tím, jak se v něm a v jeho okolí člověk cítí, resp. tím, zda je schopen v chrámu cítit Boží přítomnost. Na následujících stranách jsem se snažila uvést sakrální stavby kvalitní, něčím výjimečné a pokud se nejedná o čerstvé novostavby, tak i časem prověřené. Kostely jsou řazeny chronologicky podle doby jejich výstavby.

Kostel Nejsvětější Trojice – Vídeň, Rakousko

(1965-1976, Fritz Wotruba, arch. Fritz Gerhard Mayr)

Výjimečná je hned první uvedená stavba a to nejen tím, že předlohou pro návrh byla plastika sochaře a výtvarníka Fritze Wotruby. Oproti původnímu návrhu, kde Wotruba počítal s jinými rozměry i materiálem, je velmi expresivní kostel „složený“ ze 152 asymetrických betonových kvádrů, přičemž největší z nich má objem 64 m³ a hmotnost 141 tun.¹⁹⁴ Denní osvětlení interiéru kostela je zajištěno světlem dopadajícím štěrbinami mezi betonovými bloky.¹⁹⁵ Sakrální prostor je zde posunut do úplně jiných měřítek, než je obvyklé.

¹⁹¹ Viz příloha č. LII.

¹⁹² Viz příloha č. LIII.

¹⁹³ Srov. ŠTĚPÁN, M. *Moderní sakrální architektura - kaple, kostel, katedrála.*

¹⁹⁴ Viz příloha č. LIV.

¹⁹⁵ Viz příloha č. LV.

Wotrubovi se zde podařilo „*dynamicky uspořádat pilíře a tyto pak znovu atraktivně seřadit do prolamované stěny.*“¹⁹⁶ Pro svůj návrh se údajně částečně inspiroval jednou z největších gotických katedrál na světě - katedrálou v Chartres. Ta, díky použití masivních, předdimenzovaných pilířů a dalších prvků, působí na gotiku až nezvykle mohutným dojmem.

Projektu „*Wotrubakirche*“, jak je kostel často nazýván, se ujal architekt Fritz Gerhard Mayr. I po své realizaci zůstal kostel uměleckým dílem. Dalo by se říci, že na rozdíl od historické sakrální architektury uplatňující sochařské prostředky, šel Wotruba opačným směrem a pomocí prostředků architektonických vytvořil stavbu, která je zároveň plastikou i kostelem.

Kostel St. Gallus – Lichtensteig, Švýcarsko (1968-1970, Walter Maria Förderer)

V malém historickém městečku na severovýchodě Švýcarska byl na místě původního novogotického kostela postaven nový, velmi neobvyklý kostel sv. Havla. Stavba je svým výrazem i umístěním nepřehlédnutelná jak pro kolemjdoucí, tak i pro projíždějící po nedaleké dálnici. Vznikla ve stylu tzv. „brutalismu“, jehož je ve Švýcarsku právě Förderer významným představitelem. Architektonický výraz má odpovídat vnímání církve jako pevného útočiště.¹⁹⁷ Samotný název stylu vychází z označení použitého materiálu – „*béton brut*“ – „*surový beton*“. Struktura betonu se zde stává i stylistickým prvkem. Věž s betonovým křížem jakoby vyrůstají z hlavního objektu.¹⁹⁸ Výrazná plasticita exteriéru Fördererových sakrálních staveb je zřejmá i při vstupu do interiéru kostela.¹⁹⁹ Ten je celý obložen dřevem a působí na rozdíl od studeného surového betonu velmi teplým dojmem. V intarzovaném dřevě jsou provedena např. i jednotlivá zastavení křížové cesty rozmístěná po obvodu půdorysu. Grafickým pojetím vytvářejí dojem piktogramů. Centrálně řešený kruhový liturgický prostor je upořádán ve stylu amfiteátru včetně postupně svažujících se řad lavic pro věřící.²⁰⁰

Förderer je ve Švýcarsku známý hlavně svými návrhy školních budov a kostelů. Mezi jeho další realizace patří např. kostel sv. Mikuláše v Hérérence a kostel sv. Kříže v Churu.

¹⁹⁶ Srov. ŠMÍDEK, P. *Kostel 'Zur Heiligsten Dreifaltigkeit'* [online].

¹⁹⁷ Viz příloha č. LVI.

¹⁹⁸ Srov. *Lichtensteig - Katholische Kirche St. Gallus* [online].

¹⁹⁹ Viz příloha LVII.

²⁰⁰ Srov. BENZ, G. *St. Gallusparrei in Lichtensteig*, nepublikováno.

Pamětní kostel Johanky z Arku – Rouen, Francie

(1979, Louis Arretche)

Na památku upálení Johanky z Arku byl postaven v Rouenu kostel,²⁰¹ „*kteřý svými vzletnými křivkami a tvary působí vzhledem k okolí stejně exoticky, jako kdysi působila odvážná venkovská dívenka mezi spoluobčany města, když se obětovala za osvobození Orléansu.*“²⁰² Nahradil původní renesanční kostel sv. Vincenta, který byl zničen při bombardování za II. světové války. Kupodivu se z něho ale zachovala vitrážovaná okna zobrazující výjevy z Bible a ze života francouzských světců. Vzhledem k jejich umělecké i historické hodnotě byla použita při stavbě a jsou zajímavě zintegrována do nového kostela. Louis Arretche odvážně použil ryze současné techniky a vytvořil skutečně dnešní stavbu, která ovšem reflektuje 2000 let křesťanské víry. Na místě původního pranyře, vedle vchodu do kostela, stojí velký kříž jako památník Johanky z Arku.

Interiér kostela na první pohled zaujme, kromě již zmíněných oken, též dřevěnou klenbou připomínající svým tvarem staré vikingské loď.²⁰³ Tím chtěl Arretche navázat na tradici starých normanských kostelů, jejichž klenby mají tvar lodi obrácené kýlem vzhůru.

Kaple svatého Benedikta (Caplutta Sogn Benedetg) – Sumvitg, Švýcarsko

(1985-1988, Peter Zumthor)

Původně výrobce nábytku, nyní mezinárodně uznávaný architekt Peter Zumthor, vítěz prestižní ceny Pritzker 2009, navrhl spolu se svou manželkou tuto pozoruhodnou stavbu. Původní kaple, která patřila klášteru Disentis, byla v 80. letech zničena lavinou. Nová kaple sv. Benedikta leží v poměrně prudkém svahu a je ideálně zakomponovaná do krajiny.²⁰⁴

Zumthor zde zúročil své původní povolání a umění práce se dřevem a naplnil tak svou představu, že architektura může žít svým vlastním životem. Návštěvník si může v interiéru kaple vychutnat i jeho hru se světlem, které dopadá pásem oken kolem celého obvodu těsně pod střechem.

Dřevo je použito i jako vnější obkladový materiál a kontrastuje tak s většinou místních bílých kamenných kostelů. Vlivem počasí dřevo postupně ztmavne a kaple tak svým provedením naopak ladí s místní tradicí dřevěných zemědělských statků.

²⁰¹ Viz příloha LVIII.

²⁰² *1000 kostelů a klášterů*, s. 186.

²⁰³ Viz příloha LIX.

²⁰⁴ Viz příloha č. LX.

Na mírně prohnuté střeše je umístěn kříž. Výrazným prvkem je věž se zvonící evokující tvar dřevěného žebříku a připomínající Jákobův sen z knihy Genesis: „*Měl sen: Hle, na zemi stojí žebřík, jehož vrchol dosahuje k nebesům, a po něm vystupují a sestupují poslové Boží.*“²⁰⁵

Půdorysně tvar kaple připomíná loď, jejíž příď je orientována ke vchodu, z nějž se po několika schodech sestoupí dovnitř kaple. Interiér vyvolává pocit tepla a bezpečí. Podobně, jako u předchozího kostela, i zde provedení připomíná žebrování lodního trupu.²⁰⁶ Pozornosti jistě neujde ani mariánská ikona poblíž oltáře. Zdá se, že zde není nic ponecháno náhodě – celá podlaha se jakoby vznáší a objevuje se v ní motiv rybí kostry. To nám může připomínat další biblické příběhy – Ježíš s učedníky na jezeře, zázračný rybolov apod. Celá kaple jednoznačně symbolizuje církev jako loď spásy. Kaple v Sogn Benedetto je uměleckým dílem, ale především impozantním místem k setkání s Bohem.

Kostel Nejsvětějšího Srdce Páně (Herz Jesu Kirche) – Mnichov, Německo (1997-2000, Allmann Sattler Wappner Architekten)

Tento ohromující moderní kostel stojí na místě původního, v roce 1994 požárem zničeného kostela. Prezentuje se jako otevřená, jasná a živá stavba. Pozoruhodná konstrukce v sobě spojuje dva objemy – vnitřní kostra tvořená vertikálními dřevěnými lamelami je obklopena prosklenou fasádou. Zvláštní uspořádání cca 2.000 lamel zajišťuje postupné zvyšování intenzity světla směrem k oltáři.²⁰⁷ Celá hra se světlem je umocněna i proměnlivou průhledností materiálu skleněné fasády směrem od neprůhledné části oltáře ke vstupu, kde je fasáda průhledná celá.²⁰⁸ Mezi vnitřní a vnější konstrukcí je umístěna křížová cesta.²⁰⁹

Vstupní průčelí je celé tvořeno gigantickými dveřmi, které jsou zdobené malými čtverci se speciálním znakovým písmem vytvořeným ze symbolů hřebu. Jsou zde v opakující se podobě zakódovány verše z Janových pašijí. Tento motiv se opakuje i uvnitř na oltářní stěně. Celá, 14 m vysoká prosklená křídla se otevírají při slavnostních příležitostech a svátcích.²¹⁰ Horizontálnímu objemu budovy kontrastuje vertikála volně stojící věže se zvonící.²¹¹

²⁰⁵ Gn 28,12

²⁰⁶ Viz příloha č. LXI.

²⁰⁷ Viz příloha č. LXIV.

²⁰⁸ Viz příloha LXIII.

²⁰⁹ Srov. *Herz Jesu Kirche, München* [online].

²¹⁰ Viz příloha č. LXII.

²¹¹ Srov. RICHARDSON, P. *New sacred architecture*, s. 146-151.

Kostel „Kristus, naděje světa“ – Donau City-Vídeň, Rakousko

(1998-2000, Heinz Tesar)

Urbanistický návrh nové vídeňské městské části Donau City z 90. let 20. století počítal i s výstavbou římskokatolického kostela. V soutěži byl vybrán návrh, jehož autorem je architekt, umělec a spisovatel Heinz Tesar. Kostel byl vysvěcen v roce 2000 a následně stavba obdržela cenu Bauherren-Preis 2001.

Kostel má plášť z desek z černé nerezové oceli zajišťující odolnost vůči prostředí a zároveň vyjadřující svou sílu ve společnosti okolních výškových budov.²¹² Elegantní fasáda upoutá též velkým množstvím malých kulatých oken zajišťujících kontemplativní osvětlení interiéru. S tmavou barvou ocelových desek ostře kontrastuje bílý kříž umístěný na fasádě. Čtvercový půdorys s prolomenými rohy má tvar řeckého kříže. Na střeše je větrací otvor vlnitého tvaru, ostře kontrastující s přísnou geometrií budovy. Působí jako symbol kontaktu mezi nebem a zemí. Překvapivě prostorný a světlý suterén poskytuje dostatek místa pro zázemí pastoračního centra.

Interiér provedený ve světlém březovém dřevě naopak působí veselým a teplým dojmem a vzbuzuje pozitivní emoce. Na stěnách není žádná výzdoba, ani ze stropu nevisí nápadné svítidlo.²¹³ Tato jednoduchost by měla charakterizovat dnešního křesťana a jeho vztah k okolní konzumní společnosti, která je zvláště v případě Donau City na dosah ruky v okolních luxusních budovách.²¹⁴

Jednoduchý a přehledný čtvercový půdorys nabízí centrální liturgický prostor, uspořádání lavic vyjadřuje sounáležitost a spojení věřících s celým společenstvím, což je, zvláště v dnešní době charakteristické oslabením vzájemných vztahů, důležité. Konkrétně v Donau City žije cca 60 % populace individuálním stylem života, častější než svatby jsou rozvody a zvyšuje se počet lidí, kteří opouštějí církve. Zastavit tento trend se snaží svým pojetím i názvem právě kostel „*Kristus, naděje světa*“. Není jen stavbou, ale je i signálem pro okolí – společenství zde, na tomto místě, existuje.²¹⁵

²¹² Viz příloha č. LXV.

²¹³ Viz příloha č. LXVI.

²¹⁴ Srov. RICHARDSON, P. *New sacred architecture*, s. 98-101.

²¹⁵ Srov. *Some thoughts about the architecture of the Donaucity Church* [online].

Kaple smíření – Berlín, Německo

(1999-2000, Martin Rauch, Rudolf Reitermann, Peter Sassenroth)

V bývalé zóně smrti u Berlínské zdi byla k desátému výročí jejího zboření vybudována kaple. Její název je převzatý z původního kostela, který byl komunistickým režimem v roce 1985 odstřelen. Podařilo se z něj zachránit zvony a oltář. Zvony se nadále používají, jsou umístěny na dřevěné konstrukci u přístupové cesty ke kapli, starý oltář se nachází ve výklenku zdi v kapli.

Neobvyklá oválná konstrukce kaple je usazena na původních základech presbytáře, přičemž bývalý prostor kostelní lodě nebyl zastavěn, naopak zůstal prázdný a označený pro jeho připomínku.²¹⁶ Stěny nové kaple jsou vybudovány z udusaného jílu, který byl z původních 30 cm tloušťky stlačen na konečných 8 cm. Jedná se po 150 letech o první veřejnou stavbu v Německu vybudovanou z hlíny, přičemž hliněný kostel je to v Německu jediný. Do zdi byl použit i materiál z původního kostela, kusy kamene a skla jsou ve zdi viditelné. Řešení navrhl sochař Martin Rauch. Vnější plášť je vytvořen ze svislých dřevěných tyčí, přičemž mezi hliněnými stěnami a vnějším pláštěm je průchozí prostor.²¹⁷

Nový oltář stojí na místě původního oltáře. V kapli je umístěna replika kříže z Coventry vytvořeného z hřebů. Archaický interiér nabízí místo pro cca 80 věřících, osvětlení kaple je řešeno proskleným otvorem ve střeše. Použitým materiálem a skutečností, že v kostele není topný systém, je stavba i ekologickým projektem, což je její další aspekt – je šetrná k životnímu prostředí.

Dnes, po 12 letech, má kaple své nezastupitelné místo mezi sakrálními stavbami Berlína a zároveň je pro mnoho návštěvníků z celého světa mementem komunistické diktatury a jejich zločinů. Denně zde probíhají modlitby za oběti komunismu, které přišli v těchto místech o život při pokusu o překonání hranice mezi Východem a Západem.²¹⁸

I když se v tomto případě jedná o sakrální stavbu protestantské církve, myslím, že v této práci má své místo, protože svým významem a symbolikou jde napříč celou společností bez ohledu na vyznání jednotlivých návštěvníků.

²¹⁶ Viz příloha č. LXVII.

²¹⁷ Viz příloha č. LXVIII.

²¹⁸ Srov. RICHARDSON, P. *New sacred architecture*, s. 78-81.

Kostel Notre-Dame-du-Pentecôte – Paříž-La Défense, Francie

(1998-2001, Franck Hammoutène)

Mariánský kostel Notre-Dame-du-Pentecôte stojí, podobně jako již zmíněný vídeňský kostel, na centrální tepně v moderní obchodní čtvrti pařížského předměstí La Défense. Není ale farním kostelem, je koncipován jako útočiště a oáza, kam mohou uniknout lidé z chaotického života velkoměsta. Na základě tohoto zadání byl vytvořen návrh pojímající kostel ne jako umělecké dílo, ale spíše jako stavbu, která upozorňuje v kontextu okolí na své rozdíly od ostatních komerčních budov, jakou je například hned vedle stojící výšková budova Framatome. Z kostela je výhled na dálnici, což vytváří dojem jeho zavěšení do prostoru.

Hammoutène navrhl budovu typicky sakrální, navíc rozdělenou do třech úrovní. V přízemí je recepce, knihovna a nádvoří, do suterénu byla situována kuchyně s restaurací a zasedací místnosti. Samotný kostel vyrůstá až z výše položeného náměstí a může pojmout 300 věřících. To bylo dáno nutností zamezit silnému kontrastu s ostatními budovami čtvrti La Défense, ovšem při záměrném zachování již zmíněných rozdílů. Na vstupní prosklené stěně je umístěn velký kříž, tento motiv se opakuje i na odděleně stojící 35 m vysoké a pouze 80 cm silné betonové zdi pokryté neprůhlednými skleněnými tabulemi.²¹⁹ Tato zeď je viditelná až z dvoukilometrové vzdálenosti.²²⁰

Jako konstrukční materiál byl použit beton, zejména z důvodu složitého podloží celé čtvrti. Třetina stavebních nákladů byla spotřebována na základy. Bylo nutno použít 62 pilotů, některé z nich jsou nakloněny pod úhlem až 20°. Stavba byla oceněna v roce 2002 cenou DuPont Benedictus za inovativní použití skla a v roce 2006 cenou ministerstva kultury.

²¹⁹ Viz příloha č. LXIX.

²²⁰ Srov. *1000 kostelů a klášterů*, s. 196.

Jubilejní kostel Boha Milosrdného otce (Jubilee Church) – Řím, Itálie

(2003, Richard Meier)

Tento, na první pohled neobvyklý kostel s komunitním centrem ve stylu moderního formalismu je primárně určen pro duchovní oživení okrajové římské čtvrti Tor Tre Teste, cca 6 km od centra Říma. Je to zároveň první katolický kostel navržený židovským architektem.

Vnímání celkového objemu stavby je přímo ovlivněno měnícím se denním světlem. Prosklené světlíky, které navzájem spojují za sebou řazené, až 26 m vysoké skořepiny z bílého betonu, neustále reagují na dopadající světlo a vytvářejí tak hru světla a stínů, která je ovlivněna počasím, denní dobou i ročním obdobím. Skořepiny na první pohled vyvolávají dojem lodního plachtoví.²²¹ Zároveň tato konstrukce zajišťuje zmenšení tepelné zátěže interiéru, což má za důsledek malé kolísání teploty uvnitř kostela a efektivnější využívání energie.

To, že kostel i po 10 letech má stejně zářivou bílou barvu jako po dokončení, je zásluhou použité speciální „*samočistící*“ technologie TX Active, která má kromě této výjimečné vlastnosti i schopnost snižovat koncentrace škodlivých látek v okolí stavby.²²²

Celý komplex sestává ze čtyř částí – první tvoří samotný kostel s komunitním centrem, který je propojen se čtyřpatrovým atriem obsahujícím severovýchodní terasu a severozápadní nádvoří sloužící ke shromažďování a k odpočinku. Nezapomnělo se ani na parkovací plochu, která tvoří poslední, čtvrtou část.

Hlavní loď kostela pojme 240 věřících, malá denní kaple je určena pro 24 osob. Interiér je stejně impozantní jako jeho zevnějšek. Efektu nakloněných rovin je použito k nepřímému osvětlení, což připomíná stejný efekt u Le Corbusierovy kaple Notre Dame du Haut. Je toho dosaženo použitím různých, navzájem se pronikajících hranolových objemů ukotvených na mramorové zdi, z nichž některé se jakoby zdánlivě vznášejí v prostoru – nad vchodem jsou takto umístěny varhany, podobným způsobem je řešena oltářní stěna.²²³ Boční zeď je obložena dřevěnými lamelami poskytujícími pocit tepla.

Tvar travertinového oltáře znovu odkazuje na loď, mobiliář je jednoduchý a abstraktní a citlivě je zaintegrován do interiéru.²²⁴

²²¹ Viz příloha č. LXX.

²²² Srov. DRBÁLKOVÁ, P. *Rozhovor s Johnem Eislerem nejen o technologii TX Active* [online].

²²³ Viz příloha č. LXXI.

²²⁴ Srov. RICHARDSON, P. *New sacred architecture*, s. 30-33.

Kaple „Poslední sbohem“ – Lukovica, Slovinsko

(2005-2009, Ofis arhitekti)

Kaple je součástí hřbitova v malé obci poblíž Lublaně a je zasazena do mírně stoupajícího okolního terénu. Zakřivené stěny dělí prostor objektu na tři zóny – vlastní kapli, služební prostor a plošinu otevírající se k okolním kopcům. Betonová opěrná zeď odděluje celý komplex od terénu, ze kterého zdánlivě vyrůstá.²²⁵ Křivka vnitřní stěny, obložená zvnějšku i zevnitř modřínovým dřevem, vymezuje prostor kaple a mezi oběma stěnami tak vzniká místo pro služební prostory – toalety, kuchyňku, šatnu a malý sklad. Vnitřní prostor kaple je oddělen od exteriéru velkou prosklenou plochou s dveřmi, která tak umožňuje kontakt s vnějším prostorem i při chladném počasí. Při letních obřadech lze skleněnou stěnu otevřít.²²⁶

Střecha, která je přístupná přes rampu, sleduje vlastní křivku a částečně kryje vnější plošinu před nepřízní počasí. Budova na první pohled není označena viditelným křesťanským symbolem, ale v konstrukci střechy je vytvořen prostup ve tvaru kříže, který slouží zároveň i jako zdroj denního osvětlení interiéru kaple. Tvar kříže je pak prosvícen až na podlahu kaple. Při použití umělého osvětlení kříž střechou září k nebi a je viditelný jak z rampy, tak ze svahu nad hřbitovem.²²⁷

Spojení kaple s přírodou, resp. se zemí, je v případě hřbitovní kaple více než symbolické, je tak vlastně vytvořen jakýsi otevřený hrob s křížem na jeho vrchní straně.²²⁸

Kostel Senhora Boa Nova – Cascais, Portugalsko

(2001-2009, Roseta Vaz Monteiro Arquitectos)

Na místě známém jako „*Konec světa*“ s pozůstatky posledního městského slumu vzniklo zadání vytvořit tomuto místu novou identitu a odstranit jeho negativní vnímání. Úkolem bylo navrhnout kostel s kapacitou 1200 věřících a spolu s ním komunitní centrum, základní školu a posluchárnu s 600 místy. Pozemek, ani jeho anonymní okolí nenabízely žádný výrazný urbanistický ani duchovní prvek. Nádvoří je připojeno ke stávajícímu městskému prostoru a zároveň se otevírá pohled strmým údolím až ke vzdálenému moři.

²²⁵ Viz příloha č. LXXII.

²²⁶ Srov. BRAUN, M. S.; UFFELEN van C. *Atlas světové architektury*, s. 224.

²²⁷ Viz příloha č. LXXIII.

²²⁸ Srov. *Farewell chapel* [online].

Samotný kostel má eliptický půdorys, nepřehlédnutelná věž se stala novou ikonou místa a blízkého okolí.²²⁹

Liturgický prostor kostela je řešen centrálně a je orientován na šířku elipsy. Loď se „nechala inspirovat uměleckými díly Berniniho a Piranesiho a vznikly v ní tak zdánlivě nekonečné a nepředstavitelné prostory k meditaci.“²³⁰ Strop lodi je zaklenutý, v klenbě jsou vynechány štíhlé svislé okenní otvory s hlubokými okny zajišťujícími intimní přirozené osvětlení interiéru.²³¹ Umělé osvětlení je provedeno několika řadami štíhlých válcových svítidel, které v prostoru působí jako vznášející se svíce. Kombinace bílé omítky a dřevěných obkladů, podlahy a lavic působí pro návštěvníky příjemně i v horkých dnech. Interiér kostela nemá žádný další nápadný prvek, a tak pozornost může být soustředěna k oltáři, po jehož straně je umístěn velký kříž a na straně druhé zajímavě řešená křtitelnice. Dřívější *Konec světa* nese dnes jméno *Panny Marie „nosi- telky dobrých zpráv“*.

Katedrála The New Cathedral of the Northern Lights – Alta, Norsko (2009-2013, Schmidt Hammer Lassen architects)

Norské městečko Alta leží přibližně 500 km severně od polárního kruhu. Pro tuto oblast je zřejmé, že takováto stavba je vnímána jako symbol, monument i jako výrazný orientační bod. V interakci s krásnou okolní přírodou působí jako solitérní skulptura.

Při zadávání architektonické soutěže byl vznesen požadavek, aby navrhovaný objekt nesloužil jen jako kostel, ale zároveň by měl umožňovat i pozorování polární záře. Odtud také nese katedrála své jméno. Význam polární záře pro místní obyvatele se odráží v celé architektuře kostela. Jeho obrys se zvedá v mohutné spirále až do štíhlé, 47 m vysoké věže se zvonicí. Ta je i středem celé stavby.²³² Titanová fasáda byla zvolena proto, aby umožňovala odraz polární záře během dlouhého období temnoty arktické zimy.²³³

Hlavní loď kostela působí v kontrastu s dynamickým exteriérem velmi klidně. Severský kontext vyjadřují i použité materiály – pohledový beton u stěn a dřevěné panely pro podlahu a strop. Denní světlo vniká do interiéru vysokými, štíhlými, nepravidelně rozmístěnými okny. Umělé osvětlení tvořené stropními svítidly a řadou svislých osvětlovacích

²²⁹ Viz příloha č. LXXIV.

²³⁰ Srov. BRAUN, M. S.; UFFELEN van C. *Atlas světové architektury*, s. 206.

²³¹ Viz příloha č. LXXV.

²³² Viz příloha č. LXXVI.

²³³ Viz příloha č. LXXVII.

těles rozmístěných po celé oltářní stěně vytváří zcela osobitou atmosféru.²³⁴ Celému interiéru dominuje za oltářem umístěná mohutná socha Krista s rozepjatýma rukama symbolizující kříž.

Katedrála sama pojme cca 350 osob. Kromě toho komplex obsahuje farní centrum, výstavní prostory, učebny a administrativní místnosti.

Význam katedrály pro tuto oblast podtrhuje také fakt, že se jejího slavnostního otevření v únoru 2013 zúčastnila i norská korunní princezna.

²³⁴ Srov. *The New Cathedral of the Northern Lights/Alta/Norway* [online].

3.2.5 Česká a moravská římskokatolická sakrální architektura

Kostel sv. Josefa – Senetářov

(1969-1971, Ludvík Kolek, Otakar Vrabec)

Myšlenka na stavbu nového kostela či kaple v této malé obci nedaleko Blanska vznikla již koncem II. světové války, kdy byli místní obyvatelé nuceně vystěhováni. Realizace mohla být uskutečněna ale až v 70. letech, kdy se vhodně využilo dočasného uvolnění politické situace a v roce 1968 byl vypracován projekt a zároveň získáno stavební povolení. Přispěla k tomu i poloha původní kaple, která překážela při rozšíření silnice z Blanska do Vyškova.

Senetářovský kostel je jednou z mála sakrálních staveb vybudovaných v Československu za doby komunismu, hovoří se i o tom, že příslušní komunističtí úředníci dlouho nevěděli, že se v Senetářově staví kostel. Za pouhé dva roky, díky účasti mnoha brigádníků, byl kostel postaven a v létě 1971, tedy krátce před normalizací, zde byla za účasti 15.000 věřících z celé republiky sloužena první mše svatá. Vzhledem k absurdním okolnostem vzniku a realizace celého projektu (uvažovalo se i o jeho přebudování na kulturní dům) bylo nakonec povoleno užívání kostela, ovšem s tím, že nebude vysvěcen. Toho se oficiálně dočkal až v červenci 1991, tedy po 20 letech.

Půdorys stavby je nepravidelný, a skládá se z širokého trojlodního prostoru pro věřící, příčného presbytáře a zadního traktu s provozní částí. Před lodí se nachází ještě zpovědnice a křestní kaple. Tvar střechy tvoří betonový žlab, který připomíná lodní trup, jehož zvedající se příď pak symbolizuje kostelní věž.²³⁵

V interiéru vyniká oltářní triptych v modré barvě, denní osvětlení zajišťuje výrazný pás oken ve zdech střední lodi s vitrážemi znázorňujícími světlo a oheň.²³⁶ Zastavení Křížové cesty pochází od Mikuláše Medka a výzdobu doplňují i sochy z původní kaple.²³⁷

Tehdejší duchovní správce, P. František Vavříček, kterému se podařilo získat povolení ke stavbě senetářovského kostela, se podílel i na modernizaci interiéru dalších sakrálních staveb v blízkém okolí, např. kostela sv. Petra a Pavla v Jedovnici²³⁸ a kaple Božského Srdce Páně v Kotvrdovicích.

²³⁵ Viz příloha č. LXXVIII.

²³⁶ Viz příloha č. LXXIX.

²³⁷ Srov. VAVERKA, J.; BÍNA, A. *Nové kostely a kaple z konce 20. století v České republice*, s. 351-354.

²³⁸ Srov. *Jedovnický kostel* [online].

Kostel sv. Václava a sv. Anežky České – Hustopeče u Brna (1991-1994, Ludvík Kolek, Josef Špatný, Vladimír Čech)

Jedna z prvních architektonických soutěží na sakrální stavbu po roce 1989 byla vypsána právě na návrh kostela sv. Václava a sv. Anežky České. Stavební parcela byla na místě v roce 1961 částečně zříceného kostela, jehož nejcennější zbylá část pak byla komunistickým režimem stržena v roce 1962.

Stejně jako původní kostel, i novostavba tvoří dominantu centra. Základní kámen byl posvěcen Janem Pavlem II. při jeho první návštěvě Velehradu. Dvoupodlažní kostel o průměru 47 m s kapacitou 300 osob využívá svažitého terénu náměstí, které umožnilo vytvořit dva vstupy v různých výškových úrovních.²³⁹ „Půdorys je založen na symbolickém tvaru spirály, která se odvíjí od podzemní kaple sv. Anežky České na místě původní kaple P. Marie zbořeného kostela, uprostřed obíhá obloukem chodbou se sakristií, klubovny a učebny a obsáhne rozlehlý prostor kostela na půdorysu oblouku a vrcholí věží.“²⁴⁰ Na jejím vrcholu je umístěna jako výrazný symbol koruna sv. Václava. Stoupání spirály kopírují po obvodu svislá štíhlá okna zajišťující spolu s kružbovými okny v presbytáři dostatečné denní osvětlení interiéru. Podzemní kaple je důmyslně a působivě osvětlena světlíkem umístěným přímo nad oltářem. Interiér kostela má centrální dispozici s půlkruhově uspořádanými dřevěnými lavicemi, hlavní oltář je umístěn ve vertikální ose celé budovy.²⁴¹

Výzdoba je řešena především použitím zachráněných cenných artefaktů z původního kostela, které korespondují s citlivě provedenou moderní vitráží již zmíněných kružbových oken, oltářem, ambonem a Křížovou cestou.

Kostel Neposkvrněného početí Panny Marie – Praha-Strašnice (1992-1994, Jindřich Synek)

Dalším, těsně porevolučním kostelem, je strašnický kostel Neposkvrněného početí Panny Marie, který se svým řešením stal jednou z nejvýraznějších sakrálních staveb konce 20. století u nás.

Strašnická farnost nemohla kvůli politické situaci realizovat původní návrh z roku 1968, a tak byla ještě před listopadem 1989 vypsána nová soutěž. Na čtvercovém pozemku byl vyzdvižen objem kostela ostře kontrastující s okolními mnohapatlažními

²³⁹ Viz příloha č. LXXX.

²⁴⁰ VAVERKA, J.; BÍNA, A. *Nové kostely a kaple z konce 20. století v České republice*, s. 299.

²⁴¹ Viz příloha č. LXXXI.

panelovými domy. Čtvercový půdorys je úhlopříčkou rozdělen na dva trojúhelníky. Jeden z nich je dále rozpuštěn na dva trojúhelníky, přičemž na jednom z nich je venkovní vstupní prostor a druhý byl využit jako zádveňový prostor sloužící i pro oddělení hlavní lodi kostela.

Na první pohled působí kostel dojmem stanu a skutečně tato symbolika byla zámerem architekta.²⁴² Čtyřicet let komunismu zde připomíná čtyřicet let putování vyvoleného národa pouští. Svislé stěny parabolických skořepinových střešních střešních skořepin jsou tvořeny skleněnými vitrážemi, jejichž barevnost je různá podle světových stran.²⁴³

Interiér upoutá obložením stropu křížujícími se dřevěnými lamelami, strop se směrem k oltáři snižuje. Na přiznaném, dřevem obloženém průniku dvou střešních skořepin, je umístěn ukřižovaný Ježíš. Presbytář je tvořen vrcholem pravoúhlého trojúhelníka ve výškově nejnižším prostoru lodě kostela. Trojúhelníkový tvar má i oltář z hrubě opracovaného pískovce, který takto symbolizuje „kámen nárožní“.²⁴⁴ Symbolika je obsažena i v ambonu ve tvaru kmene se symbolem čtyř evangelistů, vedle něj stojí hliněná socha Panny Marie v životní velikosti. Křížová cesta je tvořena jednoduchými kovovými reliéfy.²⁴⁵ Výrazným prvkem je také mříží krytý skleněný svatostánek vsazený do barevné skleněné tabule. V protilehlém rohu můžeme najít křtitelnicí, opět řešenou symbolicky jako skálu s vyvěrajícím pramenem.

Celkově působí moderní interiér velmi výrazně, svým pojetím liturgického prostoru, zejména presbytáře, nevšedně. Použitý dřevěný obklad navozuje příjemný teplý pocit.

Kostel sv. Rodiny – Luhačovice

(1995-1997, Michal Brix, Petr Franta)

Okolnosti vzniku projektu a výstavby kostela byly podobné jako u předcházejícího kostela v Praze – Strašnicích. Se vzrůstající potřebou výstavby většího kostela v rozšiřujících se lázních byla již v roce 1938 vypsána architektonická soutěž. Plány však nadlouho přerušila II. světová válka. Ani uvolněná 70. léta neumožnila realizaci, a tak stavba začala až v roce 1995 po uskutečnění další architektonické soutěže.

Kostel nyní stojí na pěší zóně spojující vlastní centrum města s lázněmi a stal se její dominantou. Objekt v sobě kromě vlastního kostela s věží skrývá ještě společenské

²⁴² Viz příloha č. LXXXII.

²⁴³ Srov. VAVERKA, J.; BÍNA, A. *Nové kostely a kaple z konce 20. století v České republice*, s. 339.

²⁴⁴ Viz příloha č. LXXXIII.

²⁴⁵ Srov. *Koncepce stavby kostela a interiér* [online].

prostory a faru. Půdorys kostela tvoří rovnostranný trojúhelník s obloukovými stranami o délce 28 m, presbytář je přitom umístěn v jednom z jeho vrcholů. Ve dvou protilehlých rozích jsou vstupy do lodi kostela, nad jejich spojnicí je umístěn kůr s varhanami. V blízkosti vstupů je zbudována kaple a sakristie. Loď kostela má kapacitu cca 500 osob a její výška je 11 m.²⁴⁶

Věž kostela s půdorysem podobným lodi je vysoká 29 m se čtyřmi páry štíhlých oken souměrných podle svislé hrany, obdobně jsou dvě okna umístěna i podél hrany hlavní budovy kostela. Hlavní osvětlení vnitřního prostoru však zajišťuje pás oken s jednoduchými vitrážemi, vedený po celém obvodu lodi.²⁴⁷ Prostorové řešení interiéru můžeme srovnat se strašnickým kostelem, kde se strop směrem k presbytáři snižuje a oltář je tak umístěn v nejnižším prostoru lodi. Zde je provedení opačné – podlaha se směrem k oltáři snižuje a strop naopak zvyšuje. Presbytář je tak situován do části s nejvyšší světlou výškou.

Zdi jsou povrchově upraveny bílou štukovou omítkou, na podlaze je položena světlá keramická dlažba. Teplý tón interiéru doplňuje přírodní dřevěný obklad podhledu stropu, jehož plocha je rozčleněna na trojúhelníky.

Architektura kostela se stala novým výrazovým prvkem centra lázeňského města, navíc je ukázkovým řešením spojení objektu kostela s farním centrem

Kaple Panny Marie Královny – Jestřebí (1996-1998, Ladislav Kuba)

Ve své práci bych ráda uvedla také dobrý příklad moderního sakrálního objektu vynikajícího svou jednoduchostí. Jedná se o novostavbu kaple v malé obci nedaleko Třebíče, přičemž v historii zde kaple nikdy nestála. Je situována poblíž silnice na okraji návsi.²⁴⁸ Jednoduchost řešení začíná už u půdorysu stavby. Ten je tvořen tvarem lodního trupu, na přídí vycházející z liturgické mandorly. Celkové rozměry jsou 9,5 x 6 m, objekt pojme maximálně 50 věřících.

Vnější zdi jsou hrubě omítnuty a nabíleny. Vysoký štít na průčelí vstupní stěny nese prohnutou sedlovou střechu krytou dřevěným šindelem. Nad vstupními dveřmi je na konzoli umístěn malý zvon. Na opačné straně půdorysu pokračuje břit vzniklý stykem obvodových zdí do hřebenu střechy.

²⁴⁶ Viz příloha č. LXXXIV.

²⁴⁷ Srov. VAVERKA, J.; BÍNA, A. *Nové kostely a kaple z konce 20. století v České republice*, s. 311-312.

²⁴⁸ Viz příloha č. LXXXV.

Interiér je opět proveden v bílé omítce (stěny) a dřevě (podlaha, krov, lavice). Krov je přiznaný a dokresluje tak pocit lodního trupu, je zároveň nejvýraznějším prvkem interiéru.²⁴⁹ Ten je jednoduše zařízený, kamenná menza stojí na stupínku presbytáře, kde je také ve výklenku umístěna soška Panny Marie. Ta je osvětlena jediným, šikmo ve zdi vedeným okenním otvorem.²⁵⁰

V této kapli je příkladně ukázáno, že moderní sakrální stavba může na první pohled v člověku vyvolat pocit pokory a, ač moderní, navazuje bez zbytečné okázalosti na tradice barokních vesnických kapliček.²⁵¹

Kaple a komunitní centrum sv. Prokopa – Praha-Nové Butovice (2000-2001, Zdeněk Jiran, Michal Kohout, Pavel Hicz)

V pražském sídlišti, na pozemku původně určeném pro výstavbu kulturně-sociálního centra s knihovnou, vzniklo duchovní centrum Jihozápadního města. Oba navzájem propojené objekty svými naprosto odlišně pojatými objemy i svou barevností vyjadřují rozdílné náplně obou objektů – oddělení profánního od sakrálního²⁵².

Kaple v modré barvě je oválného tvaru s neurčitým středem či počátkem a vyjadřuje tak neuchopitelnost a nekonečnost duchovna. Naopak, jasně definovaný cihlově červený objem komunitního centra zdůrazňuje „*pozemské*“ využití objektu a jeho lidský rozměr. Obě budovy vyjadřují svým tvarem jednak vzájemný konflikt, jejich propojení ale symbolizuje i dialog a usmíření.

Exteriéru, kromě oválného tělesa kaple, jasně dominuje i zaoblená skořepinová zvonice s křížem a zvonem v nápadných výřezech. Interiér působí světlým dojmem i přes použití tmavé keramické dlažby. Strop se stupňovitě svažuje směrem k presbytáři kaple.²⁵³ Osvětlení zajišťují jednak dvě štěrbinová svislá okna v presbytáři a též okna umístěná ve stupních střechy.²⁵⁴

Celý komplex se stal výrazným architektonickým počinem v šedi sídlištní zástavby a z urbanistického hlediska tak tvoří přirozený střed Slunečního náměstí. Navíc je komunitní centrum i důležitým ekumenickým centrem, kromě římskokatolické církve zde působí i další křesťanská společenství a nabízí se zde také řada

²⁴⁹ Viz příloha č. LXXXVI.

²⁵⁰ Srov. tamtéž, s. 306.

²⁵¹ Srov. KRATOCHVÍL, J. *Kaple Panny Marie Královny* [online].

²⁵² Viz příloha č. LXXXVII.

²⁵³ Viz příloha č. LXXXVIII.

²⁵⁴ Srov. VAVERKA, J.; BÍNA, A. *Nové kostely a kaple z konce 20. století v České republice*, s. 332.

programů pro práci s mládeží a pro využití volného času v rizikovém anonymním prostředí velkoměstského sídliště.²⁵⁵

Kostel Panny Marie Vítězné a klášter Trapistů – Nový Dvůr

(2000-2004. John Pawson, Jan Soukup)

Známý londýnský minimalistický architekt John Pawson byl spolu s Ateliérem Soukup postaven před úkol přestavby barokní usedlosti na klášterní komplex kontemplativního řádu cisterciáků včetně výstavby nového kostela. Pawsonovo zaměření vyznívající z jeho knihy *Minimum* a doporučení jeho osoby zaujalo cisterciáky natolik, že se stalo určujícím pro celkovou koncepci návrhu.

Cisterciácký opat Dom Patrik Olive z francouzského Sept-Fort sám „hovoří o zázraku, že jsme dnes mohli vně kláštera najít architekta, který sdílí přesně stejné zaujetí pro architekturu, jakou my potřebujeme, někoho, kdo rozumí vyváženosti mezi krásou a funkcí, která je tak specifická pro cisterciáky“.²⁵⁶ Současný představený kláštera v Novém Dvoře, Dom Samuel, uvedl tři faktory, které se podílejí na kvalitě často mediálně diskutovaného řešení. Zejména je to zkušenost mnichů, kteří věděli, co chtějí, a ze které Pawson mohl vycházet, dále zkušenosti z cisterciácké, časem prověřené architektury a konečně úmysl vytvořit dílo krásné nejen pro lidi, ale i pro Boha. Požadavek tedy byl vytvořit architekturu současnou, nikoliv něco, co patří do doby minulé.²⁵⁷

Vzniklo tak dílo označované odbornou kritikou jako „klášter pro nové tisíciletí“. I přes řadu negativních ohlasů se mezi odborníky objevila i srovnání Pawsonova projektu s významnými sakrálními stavbami 20. století, mj. s Le Corbusierovým La Tourette či se stavbami Rudolfa Schwarze. Mluvou materiálu a jeho zpracováním pak odkazuje např. k Zumthorově kapli sv. Benedikta.

Nový kostel byl situován do severní části areálu na místo původních stodol, které musely být kvůli špatnému stavu zbourány.²⁵⁸ Zbylá část severního křídla byla využita pro vybudování otevřeného atria a všechna křídla propojuje navzájem prosklená křížová chodba. V rajském dvoře proběhly nezbytné parkové úpravy. Samotný kostel má vnitřní prostor výškově rozdělen na část pro mnichy a část pro laické návštěvníky. Ohromuje svou světlostí, jednoduchostí minimalismu a prostorovou čistotou.

²⁵⁵ Srov. VINDUŠKOVÁ, P. *Komunitní centrum sv. Prokopa na Slunečním náměstí v Nových Butovicích* [online].

²⁵⁶ *Dům Boží a brána nebe ve 20. století : studie o sakrální architektuře*, s. 138.

²⁵⁷ Srov. RICHARDSON, P. *New sacred architecture*, s. 130-133.

²⁵⁸ Viz příloha č. XC.

Důležitou roli hraje denní světlo a jeho využití, což je i základní myšlenkou stavby. Nejsou zde viditelná okna, světlo dopadá dovnitř speciálními světlovody a odráží se od zavěšených panelů, které brání přímému osvětlení. Světlo tak proudí do kostela štěrbinami mezi stěnou a zmíněnými panely.²⁵⁹ Není tak vůbec zřejmé, kde se zdroj světla nachází. Stejně tak nejsou viditelná ani svítidla pro umělé osvětlení. Vnímání prostoru kostela umocňuje i použití pro návštěvníka neviditelného zrcadla, „*keré rozehrává a spolu s okny pod úrovní presbytáře rozostřuje přirozené vnímání závěru celého prostoru*“.²⁶⁰

Půlkruhový ambit v presbytáři východní části kostela obsahuje schodiště vedoucí do nižších podlaží. Běžně však není využíváno, naopak, je překryto dřevěnými fošnami.²⁶¹

O celém komplexu již bylo napsáno a řečeno mnoho pozitivního i negativního, zbývá dodat snad jen to, že se Johnu Pawsonovi v České republice podařilo moderními prostředky dosáhnout účinku známého ze slavné románské cisterciácké architektury ve Francii.

Kostel sv. Ducha – Ostrava-Zábřeh (2004-2007, Marek Štěpán)

Pro anonymní prostředí ostravského sídliště vznikl návrh odpovídajícího řešení výstavby nového kostela. Ten v konkurenci okolních panelových domů nemohl konkurovat výškou, takže byla zvolena cesta objemové dominance. Důležitým aspektem pro návrh se stalo rovněž jednoznačné oddělení profánního prostoru od prostoru sakrálního.

Výsledkem je umístění stavby na plato vyvýšené od okolního terénu, takže kostel působí jako chráněná pevnost.²⁶² Tento pocit zdůrazňuje ještě oddělení samotné budovy kostela od plata příkopem, který zároveň plní funkci anglického dvorku pro osvětlení suterénních prostor. Přejít z vnějšího profánního do sakrálního je dále umocněn vlastní konstrukcí kostela, který se skládá z několika vrstev, kterými je nutno při vstupu projít. Dostáváme se takto postupně z hlučného sídliště až do intimního jádra.²⁶³

Hlavní budova má pět nadzemních a jedno podzemní podlaží. Půdorys lože je elipsa, která v geometrickém pojetí může vztahem svých ohnisek vyjadřovat symboliku

²⁵⁹ Viz příloha č. LXXXIX.

²⁶⁰ *Dům Boží a brána nebe ve 20. století : studie o sakrální architektuře*, s. 152.

²⁶¹ Srov. VAVERKA, J. *Moderní sakrální stavby církví a náboženských společností na území Čech, Moravy a Slezska*, s. 182.

²⁶² Viz příloha č. XCI.

²⁶³ Srov. *Kostel Sv. Ducha* [online].

vztahu člověka k Bohu. Vnitřek kostela využívá okenní otvory a procházející světlo k domodelování prostoru interiéru.²⁶⁴ Nejedná se ani tak o okna, jako spíše o proražené otvory ve zdivu, které jsou vyplněny barevnými vitrážemi s abstraktními motivy. Sklo je použito i jako konstrukční materiál, zde konkrétně pro svatostánek. Ten, umístěn na speciální konzole, se jakoby vznáší v prostoru. Je vytvořen ze speciálně upraveného silného skla pomocí. Pro jednoznačnou identifikaci umístění svatostánku je nad ním celou hmotou kostela veden svislý průřez.²⁶⁵

Mobiliář (oltář, křtitelnice, ambon a sedes) je vyroben ze světlého vápence, který tak kontrastuje s tmavou podlahou. Uprostřed kostela stojí křtitelnice, lavice pro věřící jsou z dubového dřeva. V čele liturgického prostoru je zavěšen obrazový triptych znázorňující křest vodou, Duchem svatým a posvěcení kříže.

Na platu vedle kostela samostatně stojí štíhlá, 30 m vysoká hranolová věž se zvonicí a třemi zvony, která svým tvarem kontrastuje s oblým objemem hlavní budovy. Zázemí kostela a garáže jsou umístěny v suterénu.

Kaple Jména Panny Marie – Kamenné Žehrovice (2006-2009, Tomáš Kocourek)

Na návsi obce, na místě kaple zbořené komunisty v roce 1971, byla místním občanským sdružením obnovena původní kaple z 18. století, z níž zbylo jen ostění kamenného portálu. Ten byl jako jediný artefakt z bývalé kaple použit i při obnově. Vzhled původní kaple byl dokumentován pouze na několika fotografiích.

Svým provedením kaple koresponduje s výše uvedenou kaplí v Jestřebí. Půdorys vychází z podkovovitého tvaru presbytáře, který je protažen do prostoru lodí až k dovnitř prohnuté štítové zdi. Malá kaple je plná symbolů. Její modrá střecha z dřevěného šindele vyjadřuje ochranný plášť Panny Marie, zakončení pak symbolizuje zlatou korunu s dvanácti hvězdami. Ta zároveň plní funkci světlíku.²⁶⁶ Kromě něj jsou zdrojem světla i tři boční štíhlá okna s modrými vitrážemi, barvou opět odkazujícími na Pannu Marii a kruhové okno ve štítové zdi. Zajímavě je řešeno umělé osvětlení, a to svítidly zapuštěnými do podlahy kolem obvodových zdí.²⁶⁷

²⁶⁴ Viz příloha č. XCII.

²⁶⁵ Srov. ŠTĚPÁN, M. *Římskokatolický kostel sv. Ducha* [online].

²⁶⁶ Viz příloha č. XCIII.

²⁶⁷ Srov. KOCOUREK, T. *Kaple Jména Panny Marie* [online].

Ve vstupních dveřích je do vyřiznutého otvoru vsazen mariánský anagram PM. V horní části štítu pod římsou je umístěn zvon. Oltář, kropenka i podlaha jsou provedeny z žehrovického pískovce, který se těží nedaleko obce. Celkovým prostým, ale architektonicky velice čistým provedením interiéru odkazuje kaple na chudobu Panny Marie.

Kaple nemá pevné lavice k sezení, využívá se mobilního nábytku. Kromě příležitostných bohoslužeb se zde konají i společenské akce.

Areál pro návštěvu Svatého otce Benedikta XVI. – letiště Brno-Tuřany (2009, Marek Štěpán)

Zcela zvláštním typem sakrálních staveb jsou venkovní liturgické prostory. Zpravidla jsou určeny pro větší počet věřících a budují se tedy na místech, kde klasické stavby svou kapacitou nestačí. Může se jednat o trvalé řešení, které najdeme většinou na významných poutních místech. Velice dobře funkčně vyřešený prostor je v jednom z nejznámějších mariánských poutních míst, v hercegovském Medjugorje, které každoročně navštíví desetitisíce věřících z celého světa.

Druhým typem řešení jsou dočasné areály pro jednorázové akce. Zde není kladen takový důraz na komfort a zázemí pro věřící, důležitá je funkčnost takového komplexu pro konkrétní použití.

Příkladem tohoto typu je areál pro návštěvu Svatého otce Benedikta XVI., který v roce 2009 vznikl na letišti v Brně-Tuřanech při příležitosti návštěvy Svatého otce v České republice. Koncepce areálu vycházela jednak z předpokládaného množství věřících na bohoslužbě Svatého otce, dále z architektonického řešení samotného pódia s kněžištěm a také ze zakomponování řady symbolů. Kapacita byla navržena pro 150.000 věřících, kteří se k areálu dopravovali kyvadlovou autobusovou dopravu, příp. pěšky. Plocha byla rozdělena do čtverců otočených o 45°, navzájem oddělených cestami. Každý čtverec měl kapacitu cca 6.000 osob. Při pohledu z ptačí perspektivy dělá takto rozdělená plocha dojem koberce. Úhlopříčnou osou byla vedena hlavní komunikace, na obou stranách ukončena symbolem. U vstupní strany to byla stará Boží muka, na opačném konci pak několikametrová kotva jako symbol naděje.

Pódium o rozměrech 26 x 22 m a výšce 12 m tvořilo těžiště celého areálu a bylo provedeno v bílé barvě.²⁶⁸ Přístup k němu vedl po čtyřech schodištích a pódium bylo

²⁶⁸ Viz přílohy č. XCIV. a XCV.

rozděleno do tří úrovní. Vedle pódia stál velký kříž, zastřešení řešil baldachýn odkazující symbolicky na biblický stan a zároveň evokující svým tvarem nebeskou klenbu. Z konstrukčního hlediska musel být baldachýn dimenzován na vichřici o rychlosti větru 100 km/h. Hlavní pódium bylo doplněno pódium menším pro orchestr a sbor. Areál byl samozřejmě též vybaven potřebným hygienickým zázemím.²⁶⁹

Liturgická úprava interiéru katedrály sv. Mikuláše – České Budějovice (probíhá, předpokládané dokončení – červen 2013, Marek Štěpán)

Jako poslední příklad jsem do své práce zařadila i moderní úpravu stávajícího kostela. Konkrétně se jedná o úpravu liturgického prostoru českobudějovické katedrály svatého Mikuláše, která v době psaní této práce ještě stále probíhá v rámci celkové rekonstrukce interiéru chrámu.

Katedrála sv. Mikuláše, respektive její interiér, procházel v minulosti poměrně častými úpravami. Ta poslední proběhla v letech 1969-1972, kromě jiného i jako reakce na závěry II. vatikánského koncilu. Z hlediska liturgického tedy otevřela prostor pro zapojení věřících do bohoslužby, nicméně svým provedením nebyla, dle mého názoru, nejšťastnější. Nikdy na mne interiér katedrály nepůsobil přívětivě, stejný pocit má řada mých známých. O to více mne zajímá, jak celková rekonstrukce skutečně dopadne.

Samotný liturgický prostor presbytáře prochází zásadní proměnou. Do jeho řešení se, podle slov autora, promítla inspirace raně barokní klenbou katedrály. Zbylý prostor katedrály byl poznamenán prázdnotou zapříčiněnou neexistencí historického mobiliáře. Ten se během dřívějších úprav interiéru prakticky vytratil.²⁷⁰

Dalším aspektem určujícím řešení rekonstrukce je poměr velikosti presbytáře vůči zbylému prostoru lodi. V případě budějovické katedrály je tento poměr téměř 1:1. Taková hloubka presbytáře je značně neobvyklá. Půdorysně tedy má samotný trojlodní půdorys tvar čtverce, na který je v ose napojen dlouhý presbytář. Zásadním prvkem jeho zadní části bude katedra s baldachýnem, protože se jedná o sídelní kostel biskupa českobudějovické diecéze.²⁷¹ Vedle ní jsou sedadla pro koncebranty, směrem do lodi kostela pak jsou po stranách situována místa pro další koncebrující kněze, pro ministranty a případné asistenty. Z tohoto prostoru se po třech stupních sestupuje na dlouhou oválnou plošinu, na jejímž opačném konci je umístěn nový objemný mramorový kruhový oltář o hmotnosti

²⁶⁹ Srov. ŠTĚPÁN, M. *Areál mše Benedikta XVI. v Brně* [online].

²⁷⁰ Viz příloha č. XCVI.

²⁷¹ Viz příloha č. XCVII.

6 tun, proveden z bílého carrarského mramoru. Zmíněná plošina má za úkol zároveň propojit prostor presbytáře s lodí katedrály a oltář vysunout směrem k lidu.²⁷²

Oltář se tak logicky stává těžištěm celého prostoru. Jeho válcové těleso je formováno průnikem pěti válců symbolizujícími pět Kristových ran.²⁷³ V prstenci okolo něj je v podlaze nápis z listu Korint'ánům „*Kdykoliv jíte tento chléb a pijete tento kalich, zvěstujete Pánovu smrt, dokud nepřijde.*“²⁷⁴ Nápis obepínající celý oltář tak vizuálně spojuje prostor před i za ním do jednoho celku. Tvarově s oltářem koresponduje i nový ambon umístěný na malé plošině podobného oválného tvaru.²⁷⁵

Prostor presbytáře je dále podélně nenásilně členěn segmenty dřevěných obkladů stěn vybíhajícími do prostoru. Akustiku prostoru i jeho barevnost by měly upravit výtvárně řešené gobelíny zavěšené na zmíněné dřevěné segmenty.

²⁷² Srov. ŠTĚPÁN, M. *Moderní sakrální architektura - kaple, kostel, katedrála.*

²⁷³ Viz přílohy č. XCVIII. a XCIX.

²⁷⁴ 1 K 11,26

²⁷⁵ Srov. *Interiér katedrály sv. Mikuláše podruhé* [online].

3.3 Islámská moderní sakrální architektura

3.3.1 Evropské moderní mešity a islámská centra

Konec 20. století je mimo jiné charakteristický i velkou migrací muslimského obyvatelstva do západní a střední Evropy. Ponechme stranou demografické aspekty této skutečnosti, z hlediska mé práce je důležitý fakt, že s přistěhovalectvím se nijak nezměnily potřeby muslimů, konkrétně potřeba společenského a náboženského života. Spolu s vlivem západní kultury a architektury na islám jsme pak svědky reakce, jejímž výsledkem je vztah nově budovaných mešit a islámských center k západní společnosti, ale i jejich zasazení do prostředí a krajiny.

„Moderní mešity stavějí islámští i neislámští architekti v nejrůznějších koutech světa, ale vždy vyjadřují poselství, které daleko přesahuje původní určení stavby coby modlitebny. Proto se za uplynulých 150 let stavební formy jako kyvadlo pohybovaly mezi osamocenou tradicí a vnějšími vlivy a architektonický design poznamenalo i hledání moderní islámské identity, zejména v posledních 30 letech.“²⁷⁶

Islamic Center – Hamburg, Německo

(1972, Schramm and Elingius Architects)

Islámské centrum je vybudováno ve svažitém terénu podél osy ve směru východ-západ. Hlavním vchodem ze západní zvýšené strany²⁷⁷ se vchází do klenuté modlitebny. Přilehlá komunitní hala, která se využívá i při pátečních modlitbách, je přístupná druhým vstupem z východní strany.

Tenká skořepina kupole je podpírána dvouvrstvými betonovými nosníky ve tvaru V. Její horní část je prosklená, čímž umožňuje přirozené denní osvětlení modlitebního prostoru. Další vybavení a zázemí zahrnující např. prostor pro očistu a společenské prostory jsou umístěny v suterénu centra.²⁷⁸

²⁷⁶ HATTSTEIN, M.; DELIUS, P. *Islám: Umění a architektura*, s. 596.

²⁷⁷ Viz příloha č. C.

²⁷⁸ Srov. *ArchNet - Islamic Center* [online].

Šerefudinova Bílá mešita – Visoko, Bosna a Hercegovina

(1980, Zlatko Ugljen)

Původní mešita v malém městečku poblíž Sarajeva pocházela již z 15. století. Její přestavba vytvořením abstraktních forem a prostor ale spojení mešity s minulostí výrazně oslabila. Mešita nemá celou kupoli a to, co by se dalo nazvat minaretem, je vlastně válcový prvek s horní částí zformovanou ze zelených kovových trubek a stává se tak zcela novým prototypem. Interiér sice obsahuje tradiční muslimské prvky jako mihráb a minbar, ale opět jsou pojaty velmi abstraktním způsobem.²⁷⁹

Mešita slouží jako náboženské a společenské centrum. Interiér je postaven na jednoduchém čtvercovém půdorysu a je uzavřen střechou ve tvaru čtvrtiny kupole s prostupy světlíků různých geometrických tvarů, které zajišťují dostatek osvětlení prostoru modlitebny.²⁸⁰

K minulosti se mešita obrací jen velmi obecným způsobem a vyhýbá se odkazům architektonického dědictví balkánského regionu. Poukazuje se v této souvislosti i na vliv Le Corbusierovy kaple Notre Dame du Haut.²⁸¹

Bílá mešita získala mezinárodní cenu AKA A za originalitu a inovaci, přičemž porota ocenila hlavně kreativitu, originalitu, ale i drzost architektonického návrhu a řešení.

Mosque of the King – Marbella, Španělsko

(1981, Juan Urbano)

Na jižním pobřeží Španělska vyvolal nárůst počtu sezónních muslimských návštěvníků potřebu vybudování kulturního a náboženského centra s mešitou. Lokalita je v blízkosti dálnice spojující Barcelonu s Gibraltarem, mezi mořem a vnitrozemským pohořím. Projekt obsahuje mešitu, knihovnu, dva apartmány a krytý ochoz ohraničující budovy kolem velkého nádvoří. Mešita je středem architektonické kompozice. Knihovna s archivem a kanceláři jsou umístěny severozápadně a na opačné straně nádvoří jsou situovány dva byty – jeden pro duchovního a druhý pro knihovníka.

Modlitební sál mešity je krytý polokulovou kupolí a opírá se o obloukovou konstrukci nesenou dvanácti pilíři. Nade dvěma bočními modlitebními prostory jsou dva balkony umožňující ženám, které se účastní modlitby, výhled na centrální modlitebnu.²⁸² Tyto

²⁷⁹ Srov. *ArchNet - Šerefudin's White Mosque* [online].

²⁸⁰ Viz příloha č. CI.

²⁸¹ Srov. AL-ASAD, M. *The Mosque of the Turkish Grand National Assembly in Ankara : Breaking with Tradition*. In *Muqarnas*, s. 162.

²⁸² Viz příloha č. CII.

prostory jsou odděleny dřevěnou zdobenou mříží. Další mříže zastíňují čtyři velká okna, aby rozptýlily prudké denní světlo.²⁸³

Minaret je umístěn na rohu celého areálu, který je doplněn nezbytnou zelení a vodními plochami, které tak vytvářejí malý ráj v jinak vcelku neutěšené a horkem spálené krajině.²⁸⁴ Velice efektní je též provedení venkovního umělého osvětlení.

Mosque and Islamic Cultural Center – Řím, Itálie

(1984, Paolo Portoghesi, Sami Mousawi)

Mešita a islámské kulturní centrum má sloužit stále rostoucímu počet muslimů žijících v Římě. V italské metropoli se jedná o jedinou mešitu a celé centrum je považováno za jednu z hlavních památek postavených ve městě v posledních několika desetiletích.²⁸⁵ Je dobře známé nejen v Římě a Itálii, ale informace o něm můžeme nalézt i v řadě zahraničních publikací.

Podle funkčních požadavků bylo centrum dimenzováno tak, aby pojalo 2.500 věřících v hlavní modlitebnu a prostorách pro omývání. Kromě toho je v areálu i menší modlitebna pro 150 věřících, vzdělávací sekce obsahující muzeum, knihovnu a učebny, konferenční sál pro 400 osob, výstavní prostory a dva apartmány - jeden pro imáma, druhý pro návštěvníky.

Komplex se skládá ze dvou částí. První z nich je obdélníková modlitebna o rozměrech 60 x 40 m, kibla je orientována do delší, jihovýchodní stěny. Druhá část půdorysného tvaru „H“ plní zbývající funkce mimo očišťovacích prostor, které se nacházejí pod modlitebnami. Vodní kanál se táhne s podélnou osou tvaru písmene H a spojuje dva bazény. Minaret se nachází jihozápadně od modlitebny, ta je vyvýšena o 8 m nad úroveň terénu. Prostor modlitebny obsahuje dvě symetricky uspořádané galerie kolmé na zeď s kiblou. Galerie poskytují prostor pro ženy, jejich kapacita je přibližně čtvrtinová ve srovnání s hlavním prostorem. Výrazná centrální kupole má průměr více než 20 metrů a je obklopena 16 menšími kupolemi.²⁸⁶

Záměrem projektu bylo dosáhnout v prostoru pomocí moderních architektonických prostředků efektu lehkosti, dematerializace až statického paradoxu. Nosná konstrukce všech 17 kupolí je zde řešena propletením oblouků jakožto základního

²⁸³ Srov. *ArchNet – Mosque of the King* [online].

²⁸⁴ Viz příloha č. CIII.

²⁸⁵ Viz příloha č. CIV.

²⁸⁶ Srov. SALAMA A. *Mosque & Islamic Cultural Centre Rome, Italy*, s. 8.

konstrukčního prvku islámské architektury. Skutečně vytvářejí dojem křehkosti, dokonce se zdá, že takto subtilní prvek nemůže hmotu kupole unést.²⁸⁷ Podobně působí i nosné pilíře u vchodu do mešity. Pilíře a oblouky jsou vyrobeny z prefabrikovaného bílého betonu ze speciální směsi bílého cementu, drceného kamene a bílého písku z carrarského mramoru.²⁸⁸

Mešita tureckého parlamentu – Ankara, Turecko (1987-1989, Behruz Çinici, Can Çinici)

Zcela výjimečný způsob pojetí stavby ve srovnání s ostatními moderními mešitami znamená na jedné straně odklon od klasické architektonické koncepce mešity, na straně druhé však i v této mešitě nalezneme znaky společné všem mešitám. „*Tradiční prvky mešity byly potlačeny - chybí zde kupole a minaret, masivní zeď kibla je v tomto pojetí nahrazena proskleným povrchem, který se otevírá do snížené zahrady. Dělení modlitebny na část určenou mužům a ženám tvoří pouze několik schodů s celkovým výškovým rozdílem okolo 1 metru.*“²⁸⁹

Otázkou je v tomto případě i samotná úloha mešity v komplexu budov určených především světským strukturám zákonodárné moci Turecka. Soubor budov parlamentu v klasicistním stylu kombinovaném s moderní architekturou vznikal postupně v letech 1937-1961, mešita pak byla dostavěna v roce 1989.

Architekti se museli vypořádat se zásadním problémem, jak v areálu orientovaném v severojižní ose umístit mešitu tak, aby kibla směřovala k Mekce, tedy směrem jihovýchodním. Východiskem bylo použití nádvoří ve tvaru pravoúhlého trojúhelníka a umístění mešity na jednu jeho odvěsnu, takže požadovaný směr kibly mohl být dodržen.

Modlitebna má podélný obdélníkový půdorys a na opačné straně od nádvoří je obrácena do zahrady se sníženou úrovní. Do modlitebny se vchází směrem z nádvoří a z jeho bočních stran, ze kterých je možno vstoupit též do zahrady. V jednom z průchodů je situována místnost pro imáma, ve druhém prostor pro omývání. „*Skleněná zeď kibla a mihráb otevírají modlitebnu do přilehlé snížené zahrady. Vodní plocha s fontánou uprostřed zaujímají většinu zahrady, která je obestavěna terasovitou opěrnou zdí osázenou popínavými rostlinami.*“²⁹⁰ Druhá nádrž s vodou a okolní

²⁸⁷ Viz příloha č. CV.

²⁸⁸ Srov. *Mosque & Islamic Cultural Centre* [online].

²⁸⁹ AL-ASAD, M. *The Mosque of the Turkish Grand National Assembly in Ankara : Breaking with Tradition*. In *Muqarnas*, s. 155.

²⁹⁰ Tamtéž, s. 160.

zelení je situována na nádvoří, stranou od vchodu do mešity. Neobvyklý minaret je v tomto zvláštním případě tvořen dvěma nad sebou umístěnými balkony, ke kterým vede schodiště z výklenku v rohu nádvoří.

Celkové situační umístění mešity je v kontextu ostatních budov komplexu parlamentu nápadné, nachází se totiž na konci jeho osy. Nicméně její umístění v terénu ji činí skromnou, protože ze třech stran je pro návštěvníka téměř skrytá.

Mešita Yavus Sultan Selim – Mannheim, Německo

(1993-1995, Hubert Geissler, Mehmet Bedri Sevincsoy)

Největší německá mešita pro cca 3.000 věřících byla vybudována koncem minulého století v Mannheimu. Stala se odpovědí na stále se zvětšující tureckou národnostní menšinu v Německu. Kombinace moderních architektonických prvků s tureckými prvky použitými k výzdobě interiéru vyjadřuje vztah tradičního s moderním a zároveň se tak mešita stala příkladem ovlivnění západní kultury islámem.²⁹¹

Z obchodních prostor, umístěných v přízemí objektu, vede do dvoupodlažní mešity kruhové schodiště. Ve spodní části je společenský sál, učebny a prostory pro omývání. Na první pohled je mešita již zvenku výjimečná svým tvarem půdorysu, který je na rozdíl od velké většiny mešit kruhový, kolemjdoucí upoutají i malá trojúhelníková okna. Do modlitebny vedou dvě schodiště, prostor je tradičně rozdělen na část pro muže a galerii pro ženy. Ve zdi modlitebny je směrem k Mekce zbudován mihráb ve tvaru netradičního trojúhelníkového výklenku. Bohatá výzdoba je tvořena z velké části kaligrafickými prvky. Pozoruhodný je též velký křišťálový lustr ve tvaru tulipánu, který je darem křesťanů a židovské obce.²⁹²

Islamic Cultural Centre – Dublin, Irsko

(1996, Michael Collins Associates)

Irsko není na první pohled nejpravděpodobnějším místem pro velké islámské zařízení, podle Islámské nadace v Irsku je však domovem pro cca 20.000 muslimů. Velká většina těchto lidí žije v Dublinu nebo v jeho blízkosti a tato skutečnost pomohla přesvědčit dubajské sponzory (nadace al-Maktoum), aby zde podpořili výstavbu nového islámského centra. To mělo zahrnovat i prostory pro různé komunitní služby a činnosti. Projekt tedy kromě centrální mešity dále řeší i denní modlitebny, pětiletou školu, spor-

²⁹¹ Viz příloha č. CVIII.

²⁹² Srov. LAPRÉ, M. *Ökumene-Fahrt zur Moschee in Mannheim* [online].

tovní halu, obchod, restauraci, knihovnu, společenské místnosti, apartmány a kanceláře. Architektonické řešení mělo vyjadřovat soulad tradičních aspektů islámské architektury se západní kulturou, zachována musela být kupole, minaret a vstup z přírodního kamene. Zároveň budova musela dobře zapadat do obytné čtvrti.

Na první pohled budova centra upoutá svým nízkým profilem. Z fasády, tvořené jemnými a přímými liniemi a zdobené drobnými ozdobami, vystupuje kupole s minaretem. Vzhledem k mírně klesajícímu pozemku není okamžitě patrné, že konstrukce mešity převyšuje okolní budovy.

Celá kompozice pozemku je půdorysně rozdělena na devět čtverců, přičemž mešita je umístěna uprostřed.²⁹³ Tento geometrický model pak byl použit např. i při dělení okeních výplní a rozmístění světlíků. Všechny místnosti, stejně jako mešita, jsou díky řadě výpočtů a odborných konzultací orientovány přesně k Mekce.²⁹⁴

Použité materiály pomohly stavbu zasadit do souvislosti západní kultury. Jednalo se zejména o cihly vybrané tak, aby odpovídaly místním budovám, ale s použitím měkčích barevných odstínů, které korespondují s modrou žulou na vstupním portálu.²⁹⁵ Žula splňuje požadavek investora na použití přírodního kamene u vstupu, její modrošedá barva však zároveň odpovídá irskému klimatu. Místo skutečného cimbuří na střechách byly použity modré cihly pro vytvoření geometrických motivů sugerující tvarované římsy islámských budov. Místo výrazně působících dřevěných mashrabiyy vytvářejících soukromí a používaných v horkém podnebí k odstínění silného slunečního svitu, použili architekti jemnější, laserem vyřezávané tabule z nerezové oceli, které rámují a zvýrazňují okna, ale zároveň umožňují prostup dostatečného množství denního světla do interiéru.²⁹⁶

Celé centrum se stalo velmi populárním, restaurace a obchody dobře prosperují. Vypovídá tak o podařeném projektu, který neupřednostňuje ani jednu kulturu, naopak uvádí obě do vzájemného souladu.

²⁹³ Viz příloha č. CIX.

²⁹⁴ Srov. *ArchNet - Islamic Cultural Center of Dublin* [online].

²⁹⁵ Viz příloha č. CX.

²⁹⁶ Srov. RICHARDSON, P. *New sacred architecture*, s. 156-161.

Ismaili Centre – Lisabon, Portugalsko **(1998, Raj Rewal, Frederico Valsassina)**

Při návrhu islámského centra v Lisabonu byl velký důraz kladen na technologicky inovativní řešení. Zároveň bylo třeba dodržet požadavek tradičního prostorového uspořádání a architektonických vzorů. S využitím moderních stavebních postupů a technologií a za použití místně dostupných stavebních materiálů byl vytvořen komplex budov, jejichž funkce, ale i sociální a kulturní rozměry se vzájemně doplňují a poskytují tak prostor pro využití a uspokojení potřeb islámské komunity.²⁹⁷

Islámská architektura zde ztělesňuje sílu vycházející z rozmanitosti islámského světa. Spolu s využitím prostoru vyjadřuje rovnováhu mezi člověkem a prostředím. Tradici islámských zahrad zachovávají vnitřní i vnější přírodní plochy vytvářející harmonii a kontinuitu mezi exteriérem a interiérem. Nádvoří a zahrady tak poskytují dostatek místa k soukromí a zároveň připomínají islámské tradice včetně tekoucí vody, dostatku zeleně a rozmanitých vůní květin, což má dohromady vzato připomínat muslimovi ráj již zde na zemi.²⁹⁸ Každá funkční oblast na nádvořích je ohraničena ručně malovanými dlaždicemi s konkrétním tématem a vzorem.²⁹⁹

V celém interiéru se v různé složitosti a variantách objevuje originální dekorativní maurský vzor. Islámská inspirace se projevuje i v klenbách stropů, mřížích a tkaných kobercích.

Pro indického architekta, který sám není muslimem, přispěla k chápání kompozice prostoru velká rozmanitost muslimské architektury a stavební tradice na Pyrenejském poloostrově. Inspirací pro něj byly kromě andaluské Alhambry a portugalského kláštera Jeronimos i perské zahrady a mughalská architektura indického města Fatehpur Sikrí. Spolu se svými portugalskými kolegy spojily tyto rozmanité vlivy do výrazné moderní architektury a zároveň použili inovativní stavební technologie.³⁰⁰

Mosque, Cultural Centre and Gardens – Granada, Španělsko **(1997-2003, Renato Ramirez Nogueira)**

Nová mešita ve městě Granada má mimořádný symbolický význam, protože byla postavena ve Španělsku rodilými muslimy jako první od roku 1492. Vzhled mešity bylo

²⁹⁷ Viz příloha č. CXI.

²⁹⁸ Viz příloha č. CXII.

²⁹⁹ Srov. RICHARDSON, P. *New sacred architecture*, s. 86-91.

³⁰⁰ Srov. *Architecture of the Ismaili Centre, Lisbon* [online].

nutno přizpůsobit tomu, že Granada je zapsána v seznamu světového kulturního dědictví UNESCO. Její forma je označena jako „klasický andaluský styl“, interiéry byly budovány za použití tradičních řemesel (keramické obklady, řezbářství, intarzie).³⁰¹

Konstrukce mešity a kulturního centra byla pečlivě navržena tak, aby z vnějšku zachovala klasický andaluský styl, interiér však obsahuje řadu originálních a inovativních konstrukčních prvků³⁰² z kamene, dřeva a kovu.³⁰³

Mešita spolu s kulturním centrem je v neustálé interakci se španělskou a evropskou společností prostřednictvím zde pořádaných akcí pro širokou veřejnost - výstav, konferencí, prohlídek zahrad, workshopů a příležitostných koncertů. Denně mešitu navštíví cca 750 především nemuslimských osob. Stala se tak znamením obnoveného soužití, harmonie, místem setkání, dialogu, vzájemného poznávání a oživení domorodého andaluského dědictví.

Poskytované komunitní služby zahrnují např. pomoc pro chudé, cestující a přistěhovalce, oslavy svátků, svatby apod. Probíhá zde i výuka arabštiny a islámských věd. Mešita a kulturní centrum se staly pýchou Granady a zároveň školou sociální harmonie.³⁰⁴

Mešita a muzeum náboženské harmonie – Tirana, Albánie

(2011 soutěž, 2013 projekt ve fázi zpracování, Bjarke Ingels Group)

Tirana v současné době prochází transformací, která zahrnuje obnovu a rekonstrukci stávajících objektů, výstavbu řady nových veřejných a soukromých městských struktur včetně nového pojetí Skanderbegova náměstí. Toto ústřední náměstí je velmi rozsáhlé a má nepravidelný tvar, část náměstí má sadovou úpravu. Nacházejí se zde budovy ministerstev, národní muzeum a také nejstarší dochovaná stavba města – *Xhamia e Et'hem Beut* (Edhem Beyova mešita) z let 1789-1823.

Albánie je křižovatkou tří hlavních náboženství: pravoslavného a katolického křesťanství a islámu. V roce 2011 proběhla architektonická soutěž na návrh nové budovy mešity a kulturního centra, kterou vyhrálo dánské architektonické studio BIG (Bjarke Ingels Group). Na centrálním náměstí tak vznikne kulturní komplex, který se bude skládat z mešity, Islámského kulturního centra a muzea náboženské harmonie. Bude sloužit nejen muslimské komunitě hlavního města a okolních oblastí, ale bude sloužit

³⁰¹ Viz příloha č. CXIII.

³⁰² Viz příloha č. CXIV.

³⁰³ Srov. *ArchNet - Mosque, Cultural Centre and Gardens* [online].

³⁰⁴ Srov. *Mosque, Cultural Centre & Gardens, Granada, Spain* [online].

i jako informační centrum zdůrazňující význam a hodnoty islámu. Mělo by se stát též inspirací náboženské tolerance. Vzhledem k nedávnému dokončení dvou nových kostelů tak budou mít všechna tři náboženství v centru Tirany své chrámy.³⁰⁵

Při respektování urbanistického plánu města vznikl problém, jak celý komplex o ploše 27.000 m² usadit na pozemek trojúhelníkového tvaru a natočit modlitebnu směrem k Mekce. Budovy byly rozmístěny do dvou protínajících se os zachovávajících městskou mřížku a zároveň rámuji vymezený prostor náměstí. Natočením přízemí mešity byl pak dodržen potřebný směr modlitebny. Tato transformace také vytváří dvě menší, částečně kryté plochy po stranách mešity, které rozšiřují hlavní dvoranu mešity s moderním minaretem ve tvaru šroubovice. Z budov byla odebrána hmota, díky čemuž v místech jejich styku vznikla venkovní zastřešená a příjemně zastíněná modlitebna, která pojme až 10.000 věřících. Samotná mešita nabízí intimní přítmi a je určena pro cca 1.000 osob.³⁰⁶

V dalších dvou budovách vznikne kulturní centrum s posluchárnou, knihovnou a čítárnou a pětipodlažní muzeum náboženské harmonie určené široké veřejnosti. Denní osvětlení bude zajištěno přirozeným světlem z malých oken tvořících typický arabský motiv mashrabiya, který bude i ozdobou interiéru.

Tento projekt bude znamenat omlazení Tirany a pozitivně zasáhne kulturní, politickou i náboženskou oblast společnosti.

³⁰⁵ Srov. KRYNEK, O. L. *Tirana postaví netradiční mešitu s centrem dle BIG* [online].

³⁰⁶ Srov. INGELS, B. *The Mosque and Museum of Religious Harmony* [online].

3.3.2 Islám a islámská architektura v Čechách a na Moravě

Islámská obec začala působit v Praze od roku 1934, ani jí však nepřál komunistický převrat v roce 1948, a tak mohla z ilegality vystoupit až krátce před rokem 1989. Dnes je v České republice považována za centrum islámu Morava, modlitebny na našem území jsou ale zřízeny kromě Olomouce, Karviné a Ostravy také v Hradci Králové, Teplicích, Karlových Varech, Liberci a v Plzni, mešity jsou v Praze a v Brně.³⁰⁷

Brněnská mešita

(1997-1998, Josef Holý)

První mešita u nás byla postavena v Brně, přičemž pokusy o její výstavbu proběhly již v 80. letech, v době čilých diplomatických styků ÚV KSČ s Libyí. Konkrétní rámec však tyto snahy dostaly až se získáním svobody po roce 1989. Nálady ve společnosti ale začínala ovlivňovat xenofobie a obavy z terorismu, takže se jednalo o velmi emocionální procesy, nezdávka provázené protesty veřejnosti.³⁰⁸

V Brně fungovala od roku 1992 muslimská modlitebna, ta však časem přestala stačit potřebám muslimské komunity. Zbudování mešity se tak stalo cílem nově zřízené *Nadace pro zřízení a provoz islámského centra*, která měla za cíl nejprve najít pozemek nebo objekt vhodný pro tento účel. V roce 1995 byl zakoupen pozemek s nedostavěným objektem restaurace ve Vídeňské ulici. Přes další protestní akce a petice proti výstavbě mešity bylo získáno v roce 1996 kladné vyjádření rady příslušné městské části Brna ke stavbě pod podmínkou, že tato bude v souladu s územním plánem města. Protesty místních obyvatel pokračovaly ještě i po zahájení stavby, po dohodě o stavebních postupech, použité technologii a přístupové cestě na pozemek však ustaly i obavy, že by stavba mohla negativně ovlivnit statiku okolních domů.

Slavnostního otevření v červenci 1998 se pak zúčastnili kromě radních, politiků a diplomatů též zástupci židovské obce a pravoslavné církve. Obavy většiny Brňanů snad definitivně rozptýlil uspořádaný den otevřených dveří brněnské mešity.³⁰⁹

³⁰⁷ Srov. MENDEL, M.; OSTŘANSKÝ, B.; RATAJ, T. *Islám v srdci Evropy : vlivy islámské civilizace na dějiny a současnost českých zemí*, s. 333, 362.

³⁰⁸ Srov. VAVERKA, J. *Moderní sakrální stavby církví a náboženských společností na území Čech, Moravy a Slezska*, s. 240.

³⁰⁹ Srov. MELICHÁREK, T. *Brněnská mešita a muslimská obec očima Brňanů : Bakalářská diplomová práce*, s. 23-25.

Mešita má půdorys ve tvaru lichoběžníku, osvětlení slouží kromě oken i stropní světlíky. Výzdobu interiéru doplňují kaligrafické prvky. „*Exteriér budovy má střízlivý výraz s převládající bílou barvou omítky. Mešitu připomínají pouze tvary oken s lomenými oblouky (připomínající gotický oblouk) a keramická mozaiková výzdoba v převažujících zelených tónech (barva Proroka) s arabeskami.*“³¹⁰

³¹⁰ VAVERKA, J. *Moderní sakrální stavby církví a náboženských společností na území Čech, Moravy a Slezska*, s. 240.

4 Srovnání

Na základě prostudování odborné literatury a řady dalších informačních zdrojů je možno říci, že výše uvedené stavby tvoří sice malý vzorek, nicméně dostatečně reprezentativní ke vzájemnému srovnání, vyvození konkrétních závěrů a ke zhodnocení vývoje moderní evropské sakrální architektury. Jednotlivé synagogy, kostely a mešity jsem vybírala z toho nejzajímavějšího a nejhodnotnějšího, co bylo ve 20. a 21. století vybudováno. Zároveň jsem chtěla postihnout napříč náboženstvími i geograficky srovnatelné oblasti.

Budování nových sakrálních staveb bylo u jednotlivých náboženství ovlivněno zcela zásadními skutečnostmi. Kromě obecného vývoje architektury a globálních historických společenských mezníků, jsou to důležité události týkající se konkrétního náboženství, demografické faktory té které země a také velmi určující sociální aspekty v jednotlivých lokalitách.

Vývoj moderních sakrálních staveb je uveden podle chronologického řazení od nejstaršího náboženství k nejmladšímu.

4.1 Synagogy

Výstavba a vzhled synagog ve 20. století až do doby před druhou světovou válkou byly v Evropě do značné míry ovlivněny uměleckými styly secese (*synagoga v Hradci Králové*) a funkcionalismu a kubismu (*Neologická synagoga v Žilině, synagoga v Milevsku, synagoga „Skořepka“ v Brně, synagoga v Praze na Smíchově*), zpočátku ještě i historizujícími slohy. Zejména u nás se jednalo o kvalitní architektonická díla. Dekorativní prvky byly poměrně často v maurském nebo orientálním stylu, který je odkazem na historický rozkvět judaismu ve Španělsku. Tím se na první pohled styl synagog odlišoval od ostatních staveb a vyjadřoval tak svébytnost i určitou „cizost“ Židů ve společnosti, i když přebývají v Evropě již dlouhá staletí. Vnitřní uspořádání moderních synagog se nijak zvlášť od starších neliší a vychází tak z tradičního uspořádání prostoru při zachování všech důležitých typologických prvků.

Zásadním novodobým mezníkem v historii judaismu byla pochopitelně druhá světová válka a holocaust. Mnoho synagog v Německu, Rakousku a v Sudetech bylo vypáleno a zničeno během protižidovského pogromu - Křišťálové noci z 9. na 10. listopadu 1938.

Po druhé světové válce byla obnova zničených synagog do značné míry závislá na společenském zřízení konkrétních států. Zatímco např. v Německu byly postaveny desítky synagog, u nás byla první a zatím jediná nová synagoga vybudována až v roce 2000 v Liberci. Bylo to dáno negativním vztahem komunistického režimu k Židům a k jejich nárokům na soukromé vlastnictví dříve znárodněných nemovitostí. Až po roce 1989 se začaly synagogy obnovovat. Většina jich v dnešní době slouží jako společenské objekty, přičemž je zřejmá snaha o zachování jejich původního architektonického výrazu.

V poválečné Evropě, zejména v německy mluvících zemích, vycházela obnova a výstavba nových synagog z postavení židovských komunit ve společnosti. Jedná se zde o minoritní skupiny obyvatelstva, které jsou na společenském vzestupu, z čehož vyplývají i částečné emancipační snahy s majoritní částí společnosti. Zároveň je zde vidět i snaha společnosti o narovnání vztahů s Židy a o definitivní vypořádání se s židovskou problematikou po druhé světové válce. Nezanedbatelný je v této souvislosti také vliv imigrace sovětských Židů do Německa po rozpadu Sovětského svazu, z čehož vznikla potřeba výstavby dalších synagog.

Na otázku, zda „*je obecně primárním zdrojem konkrétních forem novodobé sakrální architektury společenské postavení zadávající náboženské komunity a s tím související finanční prostředky ... nebo se jedná v první řadě o odraz nejnovějších technologických postupů výstavby, které se v novostavbě objevují bez ohledu na procesy uvnitř náboženské komunity?*“³¹¹ bych odpověděla, že je to v tomto případě právě společenské postavení komunity a také již výše uvedená snaha o vypořádání se s židovskou otázkou (např. *Synagoga v Kassel, Židovské centrum a synagoga Ohel Jakob v Mnichově, Židovské kulturní centrum a synagoga Duisburg*). Použité moderní technologie jsou v určitých případech také určující, nicméně se, dle mého názoru a srovnáním mnou uvedených sakrálních staveb, jedná vždy o vliv konkrétní technologie v konkrétním případě. Tento faktor bych proto neoznačila jako globální.

³¹¹ KLAPETEK, M. *Sakrální architektura jako pramen k procesu emancipace náboženských komunit?*, s. 1.

4.2 Římskokatolické kostely

Jako faktory určující podobu římskokatolických kostelů v období od začátku 20. století do druhé světové války lze označit:

- **vliv soudobých uměleckých směrů** (podobně jako u synagog) – secese a zejména funkcionalismus. Jako moderní můžeme označit evropskou sakrální architekturu už na konci 19. století, v období secese (*Sagrada Família* v *Barceloně*, *kostel sv. Leopolda ve Vídni-Steinhof*).
- na rozdíl od tradičně řešených ortodoxních synagog se již u prvních moderních římskokatolických kostelů projevila **vliv tendencí ke změně uspořádání liturgického prostoru** pro zapojení věřících do průběhu bohoslužby, které, dalo by se říci, předběhly dobu. Daly vzniknout, spolu s uměleckými styly, jedinečným a z architektonického hlediska velmi cenným sakrálním stavbám (již zmíněný *secesní kostel sv. Leopolda ve Vídni-Steinhof*, *kostel Božího těla v Cáchách*, *kostel Nejsvětějšího Srdce Páně v Praze Vinohradech*).
- navíc se k výše uvedeným vlivům připojilo i **využití betonu**, do té doby pro stavbu kostela nepředstavitelného konstrukčního materiálu (*kostel Notre-Dame v Raincy u Paříže*, *kostel sv. Václava v Praze-Vršovicích*). Z toho velmi rychle vyplynuly zcela nové možnosti v konstrukci stavby, které se pak projeví i v jejím vzhledu a působení jak v exteriéru, tak v interiéru.

Období mezi druhou světovou válkou a II. vatikánským koncilem potvrdilo nastoupený směr nově budovaných sakrálních staveb, který byly použitím některých prvků dovedeny téměř k dokonalosti (*Metropolitan Cathedral of Christ the King v Liverpoolu s řešením kupole a kaple Notre Dame du Haut v Ronchamp jako legendární dílo moderní sakrální architektury*).

Zásadním mezníkem je II. vatikánský koncil, který ve svých dokumentech oficiálně stvrdil potřebu změny v provádění liturgie. Poslední třetina 20. století je pro sakrální stavby charakteristická důrazem na centralizovaný liturgický prostor, důležitou roli hraje přirozené osvětlení interiéru. Konstrukci a vzhled samotné stavby pak ovlivňují i další faktory:

- **předloha ovlivňující podobu celé sakrální stavby** nebo její části - např. **umělecká díla** (*kostel Nejsvětější Trojice ve Vídni*) nebo velmi často **symbolické předměty a tvary** (*půdorys a zvonice kaple svatého Benedikta v Sumvitg – loď a žebřík; klenba Pamětního kostela Johanky z Arku v Rouen – žebrování lodního trupu; tvar kaple Panny Marie Královny v Jestřebí – loď; kaple Jména Panny Marie v Kamenných Žehrovicích – plášť Panny Marie; kostel sv. Václava a sv. Anežky České v Hustopečích u Brna – spirála; kostel sv. Rodiny v Luhačovicích – rovnostranný trojúhelník*)
- **zakomponování stavebních částí původního sakrálního objektu** (*Pamětní kostel Johanky z Arku v Rouen – původní vitrážová okna*)
- **použití konstrukční materiály** (*kostel St. Gallus v Lichtensteigu – surový beton; kaple svatého Benedikta v Sumvitg – dřevo; kostel Nejsvětějšího Srdce Páně v Mnichově – sklo; kostel „Kristus, naděje světa“ v Donau City ve Vídni – černá nerezová ocel; The New Cathedral of the Northern Lights v norské Altě – titan; liturgická úprava interiéru katedrály sv. Mikuláše – České Budějovice – mramor, dřevo*)
- **moderní technologie** (*Jubilejní kostel Boha Milosrdného Otce v Římě*)
- **lokalita stavby** (*kostel „Kristus, naděje světa“ v Donau City ve Vídni, Kostel Notre-Dame-du-Pentecôte na La Défense v Paříži, kostel Senhora Boa Nova v Cascais v Portugalsku, The New Cathedral of the Northern Lights v norské Altě, kaple a komunitní centrum sv. Prokopa v Praze-Nových Butovicích, kostel sv. Ducha v Ostravě-Zábřehu, kostel Neposkvrněného početí Panny Marie v Praze-Strašnicích*)
- **historická událost** (*kaple smíření v Berlíně, areál pro návštěvu Svatého otce Benedikta XVI. na letišti v Brně-Tuřanech*) a **politický režim** v konkrétní zemi (*kostel sv. Josefa v Senetářově, kostel sv. Rodiny v Luhačovicích, kostel Neposkvrněného početí Panny Marie v Praze-Strašnicích*)

4.3 Mešity

Islám se v Evropě rozšiřoval, a v současné době stále rozšiřuje, naprosto odlišným způsobem než judaismus a křesťanství. Na druhou stranu se na minoritní muslimy, stejně jako na Židy, pohlíží v moderní evropské společnosti v některých aspektech podobně. Expanze islámu do Evropy vyvolává potřebu budování nových sakrálních staveb. Stejně jako u synagog a římskokatolických kostelů, je i pro stavbu moderní mešity zásadní **tradice a původní typologie**. Je zde ale zcela zřejmý vliv západní architektury a kultury v protikladu s hledáním vlastní identity a emancipačními snahami muslimů v majoritní společnosti.

- architekti moderních mešit se nebojí používat **moderní konstrukční řešení**. Volba materiálů vychází jednak z konstrukčních požadavků (*Islamic Center v Hamburgu, Mosque and Islamic Cultural Center v Římě, Islamic Cultural Centre v Dublinu, Ismaili Centre v Lisabonu*), důležitým hlediskem je ale kromě správného fungování stavby z náboženského pohledu i správná funkce mešity jako stavby. Také v tomto případě je velmi důležitá dobrá volba stavebních materiálů.
- **tradiční řešení moderní mešity** představuje např. *Mosque, Cultural Centre and Gardens v Granadě*. Zde byla, kromě požadavků muslimů, určující zejména skutečnost, že Granada je zapsána v seznamu UNESCO.
- **zakomponování do stávajícího komplexu nebo do okolní zástavby** je velice dobře řešeno u *mešity tureckého parlamentu v Ankaře* resp. u *mešity Yavus Sultan Selim v Mannheimu*. Kombinací kompozice mešity do definovaného prostoru s odvážným moderním funkčním architektonickým řešením bude nová *mešita a muzeum náboženské harmonie v Tiraně*.

Vzhledem ke krátké historii islámu v Československu a v České republice, a také z důvodu nedůvěry a mnohdy i xenofobních nálad v české společnosti, nejsou islámské mešity a modlitebny u nás nijak výraznými architektonickými objekty. Ekumenické snahy v katolické církvi, které aktuálně získávají příslib nových rozměrů deklarovaných papežem Františkem, se mohou stát dobrým základem pro klidné soužití světových náboženství. U nás to pak může znamenat i větší náboženskou toleranci jak k muslimům, tak k případným dalším islámským stavbám na našem území.

4.4 Světlo v moderní sakrální architektuře

Nakonec bych zde ráda uvedla pohled na jeden faktor společný všem sakrálním stavbám. Je jím světlo, které pro náboženství a sakrální stavby nemá jen osvětlovací funkci, ale skrývá v sobě i hluboký filosofický a náboženský význam a symboliku.

Světlo je symbolem Boha, života a milosti, tma je naopak obrazem ďábla, smrti a hříchu. V Matoušově evangeliu jsme i my nabádáni, abychom byli světlem: „*Vy jste světlo světa. Nemůže zůstat skryto město ležící na hoře. A když rozsvítí lampu, nestaví ji pod nádobu, ale na svícen; a svítí všem v domě. Tak ať svítí vaše světlo před lidmi, aby viděli vaše dobré skutky a vzdali slávu vašemu Otci v nebesích.*“³¹²

Základním smyslem použití světla v sakrálních objektech je vyjádření výjimečnosti liturgického prostoru, potažmo jeho konkrétních částí. Světlo je tedy dalším určujícím faktorem vzhledu a výrazu sakrální stavby.

U historických sakrálních staveb se jednalo hlavně o práci s přirozeným denním světlem, zdroje umělého osvětlení byly omezené. Také tvary oken a okenních otvorů byly více či méně dány konkrétním slohem stavby. Dnešní architektura žádná omezení v osvětlení nezná a z hlediska práce se světlem je možné takřka všechno. Stejně jako s láskou vždy existuje zlo, aby vyniklo světlo, musí být v sakrálním prostoru vždy v kontextu s temnotou, která zdůrazňuje sílu světla.³¹³

Protože světlo do staveb vniká většinou zasklenými otvory, je důležitým materiálem pro stavbu sakrálních staveb také sklo a jeho výtvarné ztvárnění. Již od středověku známe nádherná vitrážovaná gotická okna. V dnešní době je pomocí moderních technologií možno sklu vtisknout dříve nemyslitelnou tvář, zároveň se ale řada architektů vrací i k tradičnímu zpracování skleněných výplní. Moderních sakrálních staveb výjimečných netradičním využitím světla a skla je velké množství, z výčtu uvedeného v této práci bych chtěla zdůraznit následující:

Synagogy

- synagoga Livorno – Itálie
- synagoga Graz – Rakousko
- Nová synagoga Dresden – Německo
- Židovské centrum a synagoga Ohel Jakob v Mnichově – Německo
- synagoga Liberec

³¹² Mt 5,14-16

³¹³ Srov. KAREŠ, M. *Proměny světla a skla v sakrálním prostoru : Disertační práce*, s. 134-136.

Římskokatolické kostely

- Metropolitan Cathedral of Christ the King – Liverpool
- kaple Notre Dame du Haut – Ronchamp, Francie
- kostel sv. Václava – Praha-Vršovice
- kostel Nejsvětější Trojice – Vídeň, Rakousko
- Pamětní kostel Johanky z Arku – Rouen, Francie
- kaple svatého Benedikta – Sumvitg, Švýcarsko
- kostel Nejsvětějšího Srdce Páně – Mnichov, Německo
- kostel „Kristus, naděje světa“ – Donau City-Vídeň, Rakousko
- Jubilejní kostel Boha Milosrdného Otce – Řím, Itálie
- kaple „Poslední sbohem“ – Lukovica, Slovinsko
- The New Cathedral of the Northern Lights – Alta, Norsko

- kostel Neposkvrněného početí Panny Marie – Praha-Strašnice
- kostel Panny Marie Vítězné a klášter Trapistů – Nový Dvůr
- kostel sv. Ducha – Ostrava-Zábřeh

Mešity

- Šerefudinova Bílá mešita – Visoko, Bosna a Hercegovina
- Mosque and Islamic Cultural Center – Řím, Itálie
- Mešita tureckého parlamentu – Ankara, Turecko
- Mešita Yavus Sultan Selim – Mannheim, Německo

5 Závěr

Na otázku „*Jak by měl vypadat moderní chrám?*“ je v závěru této práce složitější odpověď, než se zdálo být na jejím začátku. Současná města a obce ztratily svůj charakter, který by z nich i nadále dělal místo orientačně čitelné a přehledné. Největšími a nejhonosnějšími budovami mohou být dnes, v našem evropském prostoru, spíše „chrámy pohanských bohů“ – bank, sídel firem, institucí a množství supermarketů.

Jestliže současná Evropa popírá své křesťanské základy, nutně se to odráží také na obrazu sakrálních staveb. I některé moderní chrámy jsou exhibicí technických možností a architektů prezentujících spíše sebe sama než cokoli nebo kohokoliv jiného. Navíc dnes vystupuje i jiný fenomén – člověk objevující prostotu, samotu a cit k přírodě. Člověk instinktivně odmítající přepych, nádheru a velkolepost a hledající Boha takového, jaký skutečně je.

Cílem mé práce bylo však pojmenovat, zhodnotit a porovnat reprezentativní výběr toho skutečně kvalitního (v celé šíři významu tohoto slova), co bylo během posledních cca 110 let v Evropě v oblasti sakrální architektury vybudováno, s nezbytným kontextem do historie. Na tomto základě jsem též určovala skutečnosti, které se na vývoji sakrální architektury v jednotlivých náboženstvích podílely.

Myslím si, že tohoto cíle bylo dosaženo, i když si paradoxně netroufám na shora položenou otázku odpovědět. Zůstává tak otevřená, protože je vlastně nadčasová. Stejnou otázku si zcela jistě kladli všichni stavitelé chrámů a zřejmě nacházeli v různých epochách i různé odpovědi.

6 Seznam použitých zdrojů

6.1 Monografie

1. *Bible : Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih), český ekumenický překlad*. 7. přeprac. vyd., 5. vyd. v ČBS. Praha : Česká biblická společnost, 1996. ISBN 80-85810-11-5.
2. BEDÜRFTIG, F. *Obrazový atlas – poutní a svatá místa*. Praha : Knižní klub, 2011. ISBN 978-80-242-2984-3.
3. BENZ, G. *St. Galluspfarrei in Lichtensteig*, brožura o stavbě kostela sv. Havla, farnost Lichtensteig, Švýcarsko. Nepublikováno, pro vlastní potřebu farnosti, Lichtensteig : 2010, 40 s.
4. BOËLLE-ROUSSET, C. *Klíč k náboženství : srovnání čtyř největších světových náboženství*. Praha : Albatros, 2006. ISBN 80-00-01679-6.
5. BOSWORTH, C. E. *Historic Cities of the Islamic World*. Leiden : Koninklijke Brill NV, 2007. ISBN 90-04-15388-2.
6. BRAUN, M. S.; UFFELEN van C. *Atlas světové architektury*. V Praze : Slovart, 2012. ISBN 978-80-7391703-6.
7. BRENTJES, B. *Mittelasien: Kunst des Islam*. 2. Aufl. Leipzig : VEB E.A. Seemann Buch- und Kunstverlag, 1982.
8. BUKOVSKÝ, J. *Loretánské kaple v Čechách a na Moravě*. Praha : Libri, 2000. ISBN 80-7277-015-2.
9. CAREL, J. R. *Art of Islam*. New York : Harry N. Abrams, 1970.
10. CRAVEN, R. C. *A Concise History of Indian Art*. London : Thames and Hudson, 1976.
11. ČECHURA, M. *Zaniklé kostely Čech*. Praha : Libri, 2012. ISBN 978-80-7277-507-1.
12. *Čechy jsou plné kostelů*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2010. ISBN 978-80-7422-031-9.
13. DE VRIES, S. J. *Židovské obřady a symboly*. Praha : Vyšehrad, 2009. ISBN 978-80-7021-963-8.
14. *Divy světové architektury : okouzující stavitelská díla z celého světa*. Praha : Svojtka & Co., 2012. ISBN 978-80-256-0751-0.
15. *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Praha : Zvon, 1995. ISBN 80-7113-089-3.
16. *Dům Boží a brána nebe ve 20. století : studie o sakrální architektuře* : [texty z kolokvia pořádaného Mikulovským centrem pro evropskou kulturu ve spolupráci se Státním archivem Břeclav se sídlem v Mikulově, 5.-6.11.2005]. Brno : Synésis, 2009. ISBN 978-80-7325-197-0.
17. EL-SAID, I.; PARMAN, A. *Geometrická koncepce v islámském umění*. Praha : Argo : Půdorys, 2008. ISBN 978-80-7203-911-1.
18. ELIADE, M. *Posvátné a profánní*. 2. přehlednuté a opr. vyd., V Oikúmené 1. Praha : OIKOYMENH, 2006. ISBN 80-7298-175-7.

19. FRANZ, H. G. *Hinduistické und islamische Kunst Indiens*. Leipzig : VEB E.A. Seemann Buch- und Kunstverlag, 1967.
20. GLANCEY, J. *Moderní architektura : nejvýznamnější světové stavby 20. století*. Praha : Albatros, 2004. ISBN 80-00-01304-5.
21. GRUBE, E. J. *Islámské umění - Umění světa*. Praha : Artia, 1973.
22. HANUS, L. *Kostol ako symbol*. Bratislava : LÚČ - vydavateľské družstvo Bratislava, 1995. ISBN: 80-7114-141-0.
23. HATTSTEIN, M.; DELIUS, P. *Islám: Umění a architektura*. Praha : Slovart, 2006. ISBN 80-7209-846-2.
24. HARRIES, K. *Etická funkce architektury*. Řevnice : Arbor vitae ; Praha : Vysoká škola uměleckoprůmyslová, 2011. ISBN 978-80-87164-97-6.
25. HOAG, J. *Islamische Architektur*. 1. Aufl. Stuttgart : Belser Verlag, 1976. ISBN 3763017046.
26. HUYGHE, R. *Umění a lidstvo: Larousse*. Díl 2. Umění středověku: Encyklopedie. Praha : Odeon, 1969.
27. *Chrám a kláštery : nejkrásnější a nejzajímavější*. Praha : Fortuna Print, 2006. ISBN 80-7321-202-1.
28. *Katechismus katolické církve*. Praha : Zvon: 1995. ISBN 80-7113-132-6.
29. KLENOVSKÝ, J. *Židovské památky Moravy a Slezska*. Brno : ERA, 2002. ISBN 80-86517-08-X.
30. KLENOVSKÝ, J. *Brno židovské : historie a památky židovského osídlení města Brna*. 3., upr. a rozš. vyd., 1. vyd. ve vydav. ERA. Brno : ERA, 2002. ISBN 80-86517-44-6.
31. KOCH, W. *Evropská architektura : encyklopedie evropské architektury od antiky po současnost*. Vyd. 3. Praha : Euromedia Group - Knižní klub, 2012. ISBN 978-80-242-3657-5.
32. KRINSKY, Carol Herselle. *Synagogues of Europe: Architecture, History, Meaning*. New York : Dover Publications, 1996. ISBN 0-486-29078-6.
33. KROPÁČEK, L. *Duchovní cesty islámu*. 3., dopl. vyd. Praha : Vyšehrad, 2003. ISBN 80-7021-613-1.
34. KRUPP, M. *Osmnáct století Izraele : od zániku Chrámu do počátků sionismu*. Praha : P3K : Společnost křesťanů a Židů, 2010. ISBN 978-80-87186-05-3.
35. KRÜGER, K. *Řády a kláštery : 2000 let křesťanského umění a kultury*. Praha : Slovart, 2008. ISBN 978-80-7391-121-8.
36. KŘIKAVOVÁ, A. et al. *Islám, ideál a skutečnost*. 2. rozš. a akt. vyd. Praha : Baset, 2002. ISBN 80-86223-71-X.
37. LEVEY, M. *The World of Ottoman Art*. London : Thames and Hudson, 1975.
38. LEWIS, B. *Dějiny Blízkého východu*. 1. čes. vyd. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1997. ISBN 80-7106-191-3.
39. LUKEŠ, Z; PODRAZIL, J. *Jože Plečnik : průvodce po stavbách v České republice*. Praha : Foibos Books, 2012. ISBN 978-80-87073-41-4.

40. LUNDE, P. *Islám : [víra, kultura, dějiny]*. Praha : Knižní klub, 2004. ISBN 80-242-1093-2.
41. MENDEL, M.; OSTŘANSKÝ, B.; RATAJ, T. *Islám v srdci Evropy : vlivy islámské civilizace na dějiny a současnost českých zemí*. Praha : Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1554-9.
42. *Modern architecture A-Z. Volume 1, A-L*. Köln : Taschen, 2010. ISBN 978-3-8365-2132-1.
43. *Modern architecture A-Z. Volume 2, M-Z*. Köln : Taschen, 2010. ISBN 978-3-8365-2132-1.
44. NASH, E. *Seville, Córdoba and Granada: A Cultural History*. Oxford : Oxford University Press, 2005. ISBN 0-19-518203-0.
45. NEUŽIL, O.; MIZEROVÁ, A. *Islám a jeho svět*. Brno : Moravské zemské muzeum, 1995. ISBN 80-7028-075-1.
46. NEWMAN, J.; SIVAN, G. *Judaismus od A do Z : slovník pojmů a termínů*. Praha : SEFER, 1992. Judaika ; sv. 1. ISBN 80-900895-3-4.
47. NOSEK, B. DAMOHORSKÁ, P. *Úvod do synagogální liturgie*. Praha : Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0986-X.
48. OBUCHOVÁ, E. *Náboženské motivy v asijském umění: Soubor studií interdisciplinární skupiny Náboženské směry v Asii*. Praha : Dar Ibn Rushd, 1999. ISBN 80-902510-1-3.
49. O'KANE, B. *Poklady islámu : umělecká sláva muslimského světa*. V Praze : Knižní klub, 2009. ISBN 978-80-242-2236-3.
50. PAVLINCOVÁ, H.; HORYNA, B. *Judaismus, křesťanství, islám*. Vyd. 2., podstatně přeprac. a rozš. Olomouc : Nakladatelství Olomouc, 2003. ISBN 80-7182-165-9.
51. PETERSEN, A. *Dictionary of Islamic Architecture*. London : Routledge, 1996. ISBN 0-415-06084-2.
52. PIJOAN Y SOTERAS, J. *Dějiny umění /4*. Vyd. 4. Praha : Knižní klub : Balios, 1999. ISBN 80-7176-956-8.
53. RICHARDSON, P. *New sacred architecture*. London: Laurence King, 2004. ISBN 1-85669-384-8.
54. ROZKOŠNÁ, B; JAKUBEC, P. *Židovské památky Čech : historie a památky židovského osídlení Čech*. Brno : ERA, 2004. ISBN 80-86517-64-0.
55. SCERRATO, U. *Monumente Grosser Kulturen: Islam*. Wiesbaden : Ebeling Verlag, 1974.
56. SCHLAICHERTOVÁ, D. *Kostel Nejsvětějšího Srdce Páně ve vztahu k pražské památkové rezervaci a k památkám UNESCO*. Praha : Městská část Praha 3, 2011. ISBN 978-80-260-1072-2.
57. SCHUBERT, K. *Židovské náboženství v proměnách věků : zdroje, teologie, filosofie, mystika*. Praha : Vyšehrad, 1994. ISBN 80-7021-075-3.
58. SLÁDEK, K. *Křesťanství a islám v liberálním státu : výzvy tradice a současnosti*. Červený Kostelec : Pavel Mervart, 2011. ISBN 978-80-7465-006-2.

59. ŠKODA, E. *Pražské svatyně : kostely, kaple, synagogy, církevní sbory a modlitebny od úsvitu křesťanství na práh 21. století*. Praha : Libri, 2002. ISBN 80-7277-098-5.
60. TAUER, F. *Svět islámu: Dějiny a kultura*. Vyd. 2. Praha : Vyšehrad, 2006. ISBN 80-7021-828-2.
61. VAVERKA, J. *Moderní sakrální stavby církví a náboženských společností na území Čech, Moravy a Slezska*. Brno : Jota, 2004. ISBN 80-7217-297-2.
62. VAVERKA, J.; BÍNA, A. *Nové kostely a kaple z konce 20. století v České republice*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2001. ISBN 80-7192-539-X.
63. VOLWAHSEN, A. *Islamisches Indien*. 1. Aufl. München : Hirmer Verlag, 1969.
64. WARLAND, R. *Ars sacra : křesťanské umění a architektura Západu od počátků do současnosti*. Praha : Slovart, 2011. ISBN 978-80-7391-500-1.
65. *1000 kostelů a klášterů*. 1. české vyd. Praha : Svojtka & Co., 2007. ISBN 978-80-7352-724-2.

6.2 Periodika

66. AL-ASAD, M. The Mosque of the Turkish Grand National Assembly in Ankara : Breaking with Tradition. In *Muqarnas: An Annual on the Visual Culture of the Islamic World: Volume XVI*. s. 155-168. Leiden : Koninklijke Brill NV, 1999. ISBN 90-04-11482-3.

6.3 Elektronické zdroje

67. *Architecture of the Ismaili Centre, Lisbon* [online]. © Islamic Publications Limited 2009 [cit. 2012-11-07]. Dostupné na WWW: <<http://www.theismaili.org/cms/838/Architecture-of-the-Ismaili-Centre-Lisbon>>.
68. *ArchNet - Grand National Assembly Mosque* [online]. ArchNet [cit. 2013-02-13]. Dostupné na WWW: <http://www.archnet.org/library/sites/one-site.jsp?site_id=1028>.
69. *ArchNet - Islamic Center* [online]. ArchNet [cit. 2013-02-21]. Dostupné na WWW: <http://www.archnet.org/library/sites/one-site.jsp?site_id=3108>.
70. *ArchNet - Islamic Cultural Center of Dublin* [online]. ArchNet [cit. 2013-02-13]. Dostupné na WWW: <http://archnet.org/library/sites/one-site.jsp?site_id=1654>.
71. *ArchNet - Mosque and Islamic Cultural Center* [online]. ArchNet [cit. 2013-02-18]. Dostupné na WWW: <http://archnet.org/library/sites/onesite.jsp?site_id=1074>.
72. *ArchNet - Mosque, Cultural Centre and Gardens* [online]. ArchNet [cit. 2013-02-13]. Dostupné na WWW: <http://archnet.org/library/sites/one-site.jsp?site_id=14579>.
73. *ArchNet - Mosque of the King* [online]. ArchNet [cit. 2013-02-19]. Dostupné na WWW: <http://archnet.org/library/sites/one-site.jsp?site_id=264>.
74. *ArchNet - Sherefudin's White Mosque* [online]. ArchNet [cit. 2013-02-20]. Dostupné na WWW: <http://www.archnet.org/library/sites/one-site.jsp?site_id=258>.

75. *Cultural Centre & Gardens, Granada, Spain* [online]. ArchNet [cit. 2013-03-01]. Dostupné na WWW: <http://archnet.org/library/downloader/file/2383/file_body/FLS1968.pdf>.
76. ČERNÝ, J. *Barokní sloupy a sousoší v jižních Čechách* [online]. 1999 [cit. 2012-12-02]. Dostupné na WWW: <<http://katolicka-kultura.sweb.cz/barokni/barokni.html>>.
77. *Das neue Gemeinde und Kulturzentrum in der Mitte Münchens* [online]. Jüdisches Zentrum Jakobsplatz [cit. 2012-12-05]. Dostupné na WWW: <<http://www.juedischeszentrumjakobsplatz.de/Bildordner/downloads/BroschuereJakobsplatz.pdf>>.
78. *Dohany street great synagogue* [online]. © Hidden Treasure Tours 2006, [cit. 2013-01-30]. Dostupné na WWW: <http://www.greatsynagogue.hu/gallery_syn.html>.
79. DRBÁLKOVÁ, P. *Rozhovor s Johnem Eislerem nejen o technologii TX Active* [online]. © archiweb.cz 1997-2013 [cit. 2013-01-25]. Dostupné na WWW: <<http://www.archiweb.cz/news.php?action=show&id=11326&type=9>>.
80. *Farewell Chapel* [online]. © OFIS architekti 1998-2011 [cit. 2013-03-21]. Dostupné na WWW: <http://www.ofis-a.si/str_3%20-%20PUBLIC/public.html>.
81. *Herz Jesu Kirche, München* [online]. © Allmann Sattler Wappner 2013 [cit. 2013-11-16]. Dostupné na WWW: <<http://www.allmannsattlerwappner.de/#/de/projekte>>.
82. INGELS, B. *The Mosque and Museum of Religious Harmony* [online]. © BIG 2011 [cit. 2013-03-15]. Dostupné na WWW: <<http://www.big.dk/#projects-tir>>.
83. *Jedovnický kostel* [online]. Římskokatolická farnost Jedovnice [cit. 2013-03-25]. Dostupné na WWW: <<http://www.jedovnice.cz/farnost/kostel.htm>>.
84. Jugendkirche Wien. In *Wikipedie : otevřená encyklopedie* [online]. St. Petersburg (Florida) : Wikimedia Foundation, 2001-2013, strana naposledy edit. 2013-01-26 [cit. 2013-02-05]. Německá verze. Dostupné na WWW: <http://de.wikipedia.org/wiki/Jugendkirche_Wien>.
85. KAREŠ, M. *Proměny světla a skla v sakrálním prostoru : Disertační práce*. Brno : VUT Fakulta architektury, Ústav stavitelství, 2008. 193 s. Dostupné na WWW: <http://www.vutbr.cz/www_base/zav_prace_soubor_verejne.php?file_id=18158>.
86. KNUFINKE, U. *Synagoge und Gemeindezentrum Stollberger Straße, Chemnitz* [online]. Zentralrat der Juden in Deutschland, Körperschaft des öffentlichen Rechts [cit. 2013-02-09]. Dostupné na WWW: <<http://www.zentralratjuden.de/de/topic/387.html?synagogueId=76>>.
87. KNUFINKE, U. *Neue Synagoge Bremer Straße, Kassel* [online]. Zentralrat der Juden in Deutschland, Körperschaft des öffentlichen Rechts [cit. 2013-02-09]. Dostupné na WWW: <<http://www.zentralratjuden.de/de/topic/387.html?synagogueId=95>>.
88. KOCOUREK, T. *Kaple Jména Panny Marie* [online]. © archiweb.cz 1997-2013 [cit. 2013-02-01]. Dostupné na WWW: <<http://www.archiweb.cz/buildings.php?type=20&action=show&id=2535>>.
89. KOHOUTKOVÁ, H. *Současná sakrální architektura na území brněnské diecéze: výchozí aspekty stavby nového kostela : Diplomová práce*. Olomouc : Univerzita Palackého, Cyrilometodějská teologická fakulta, 2011. 75 s., 15 příl. Dostupné na WWW: <http://theses.cz/id/dkq7vg/Souasn_sakrln_architektura-tisk.pdf>.

90. *Koncepce stavby kostela a interiér* [online]. © farnoststrasnice.cz 2013 [cit. 2013-01-10]. Dostupné na WWW: <<http://www.farnoststrasnice.cz/farnost.php?doc=kostel.htm>>.
91. *Koncepce úprav liturgického prostoru. Směrnice pro vnitřní potřebu* [online]. Sekretariát České biskupské konference Praha 2002 [cit. 2013-02-02]. Dostupné na WWW: <<http://www.cirkev.cz/cirkev-ve-svete/dokumenty/fialova-rada/>>.
92. KOPECKÁ, D. Křesťanský chrám. *Amen* [online]. 1999, č.10 [cit. 2012-12-10]. Dostupné na WWW: <<http://krystal.op.cz/amen/1999/Amen10-99.htm#3>>.
93. *Kostel Sv. Ducha* [online] © Farnost - Ostrava Zábřeh 2010-2013 [cit. 2013-01-30]. Dostupné na WWW: <<http://www.farnost-ostravazabreh.cz>>.
94. KRATOCHVÍL, J. *Kaple Panny Marie Královny* [online]. © archiweb.cz 1997-2012 [cit. 2012-11-28]. Dostupné na WWW: <<http://www.archiweb.cz/buildings.php?type=20&action=show&id=772>>.
95. KRATOCHVÍL, J. *Mariánská kaple Notre-Dame du Haut* [online]. © archiweb.cz 1997-2013 [cit. 2013-01-30]. Dostupné na WWW: <<http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=30>>.
96. KRATOCHVÍL, J. *Rekonstrukce a dostavba synagogy v Praze* [online]. © archiweb.cz 1997-2013 [cit. 2013-01-30]. Dostupné na WWW: <<http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=683>>.
97. KRYNEK, O. L. Tirana postaví netradiční měřítu s centrem dle BIG. *Designmag* [online]. © DesignMagazin.cz 2007-2012, strana naposledy edit. 2011-05-12 [cit. 2012-12-11]. Dostupné na WWW: <<http://www.designmagazin.cz/architektura/23760-tirana-postavi-netradicni-mesitu-s-centrem-dle-big.html>>.
98. KÖHLER, M. *Synagogen, Neue Heimat* [online]. © Corporate Publishing Services GmbH 2011 [cit. 2013-01-26]. Dostupné na WWW: <<http://dabonline.de/2010/12/01/neue-heimat/>>.
99. LAPRÉ, M. *Ökumene-Fahrt zur Moschee in Mannheim* [online]. © 2006 – 2013 AG Internet [cit. 2013-03-15]. Dostupné na WWW: <http://www.hoechen.de/conpresso/_data/2012_08_Die_Glanquelle.pdf>.
100. *Lichtensteig - Katholische Kirche St. Gallus* [online]. © Nationale Informationsstelle für Kulturgüter-Erhaltung NIKE [cit. 2012-11-28]. Dostupné na WWW: <http://www.nike-kultur.ch/de/hereinspaziertch-denkmaltage/programm-2012/detailansicht.html?tx_frpveran_staltung_id=23589&no_cache=1>.
101. MACHULA, T. Místo Božího přebývání. *Amen* [online]. 1999, č.10 [cit. 2012-12-15]. Dostupné na WWW: <<http://krystal.op.cz/amen/1999/Amen10-99.htm#3>>.
102. MALÍK, K. *Návrh koncepce a legendy pro mapy sakrálních objektů : Diplomová práce*. Brno : Masarykova univerzita, Přírodovědecká fakulta, Geografický ústav, 2006. 82 s., 3 příl. Dostupné na WWW: <http://is.muni.cz/th/63865/prif_m/Malik_Karel_diplomova_prace.pdf>.
103. MATĚJKA, O. *Beton, který čistí vzduch* [online]. © 2013 Jaga Media, s. r. o. [cit. 2013-02-15]. Dostupné na WWW: <<http://www.asb-portal.cz/architektura/stavby-a-budovy/kulturni-sakralni/beton-ktery-cisti-vzduch-2640.html>>.

104. MELICHÁREK, T. *Brněnská mešita a muslimská obec očima Brňanů : Bakalářská diplomová práce*. Brno : Masarykova univerzita, Filosofická fakulta, 2009. 86 s., 7 příl. Dostupné na WWW: <http://is.muni.cz/th/215556/ff_b/Text_zaverecne_prace.pdf>.
105. *Neologická synagoga Žilina* [online]. © Hradycy.cz 1995-2013 [cit. 2013-03-21]. Dostupné na WWW: <<http://www.hradycy.cz/index.php?OID=5842>>.
106. *Nová synagoga v Liberci* [online]. Roš chodeš, strana naposledy edit. 2011-08-07 [cit. 2013-03-15]. Dostupné na WWW: <http://www.holocaust.cz/cz/resources/ros_chodes/2000/12/liberec>.
107. OLTOVÁ, J. *Synagogy* [online]. strana naposledy edit. 2013-01-11 [cit. 2013-02-09]. Dostupné na WWW: <<http://synagogy.euweb.cz>>.
108. *Ort der Begegnung Zentrum des Dialogs in München* [online]. München, Jüdisches Zentrum Jakobsplatz [cit. 2012-12-06]. Dostupné na WWW: <<http://www.juedischeszentrumjakobsplatz.de/Bildordner/downloads/Flyer.pdf>>.
109. PODROUŽKOVÁ, P. *Islámská architektura a umění : Bakalářská práce*. České Budějovice : Jihočeská univerzita, Teologická fakulta, 2010. 55 s., 34 příl. Dostupné na WWW: <http://theses.cz/id/ub5slb/downloadPraceContent_adipIdno_17069>.
110. *Rekonstrukce synagogy v Praze 5 – Smíchově dokončena* [online]. © 2004 - 2008 Praha: Židovské muzeum v Praze [cit. 2013-01-08]. Dostupné na WWW: <<http://www.jewishmuseum.cz/cz/czsmichov.htm>>.
111. RENDLOVÁ, K. *Od kostela k mešitě, od mešity ke kostelu. Komparace křesťanské a islámské sakrální architektury : Magisterská diplomová práce*. Brno : Masarykova univerzita, Filosofická fakulta, 2012. 102 s. 58 příl. Dostupné na WWW: <http://is.muni.cz/th/179379/ff_m/K.Rendlova-Od_kostela_k_mesite__od_mesity_ke_kostelu._Srovnani_krestanske_a_islamske_sakralni_architektury.pdf>.
112. SALAMA A. *Mosque & Islamic Cultural Centre, Rome, Italy*. In *2001 Technical Review Summary* [online]. ArchNet [cit. 2013-01-06]. Dostupné na WWW: <http://archnet.org/library/downloader/file/1110/file_body/FLS0995.pdf>.
113. SLABÁ, K. *Židovská synagoga v Hradci Králové : Bakalářská diplomová práce*. Brno : Masarykova univerzita, Filosofická fakulta, 2011. 36 s., 22 příl. Dostupné na WWW: <http://is.muni.cz/th/342601/ff_b/Zidovska_synagoga_v_Hradci_Kralove.pdf>.
114. *Some thoughts about the architecture of the Donaucity Church* [online]. © Donaucity-Kirche Portal 2013, strana naposledy edit. 2009-12-13 [cit. 2013-03-03]. Dostupné na WWW: <<http://www.donaucitykirche.at/2009/12/about-architecture>>.
115. *Synagoga*. In *Wikipedie : otevřená encyklopedie* [online]. St. Petersburg (Florida) : Wikimedia Foundation, 2001-2013, strana naposledy edit. 2013-03-07 [cit. 2013-03-24]. Česká verze. Dostupné na WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Synagoga>>.
116. *Synagoga Agudas Achim*. In *Wikipedie : otevřená encyklopedie* [online]. St. Petersburg (Florida) : Wikimedia Foundation, 2001-2013, strana naposledy edit. 2013-01-19 [cit. 2013-02-27]. Česká verze. Dostupné na WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Synagoga_Agudas_Achim>.
117. *Synagoge*. In : *IKG Israelitische Kultusgemeinde Graz* [online]. © Israelitische Kultusgemeinde Graz 2012 [cit. 2013-03-19]. Dostupné na WWW: <<http://www.ikg-graz.at/synagoge/>>.

118. *Synagoge Innenhafen* [online]. © Online Redaktion Stadt Duisburg 2009 [cit. 2013-01-31]. Dostupné na WWW: <http://www.duisburg.de/freizeit/tourismus_freizeit/sehenswertes/glaubenshaeuser/102010100000265008.php>.
119. Synagoge (Duisburg). In *Wikipedie : otevřená encyklopedie* [online]. St. Petersburg (Florida) : Wikimedia Foundation, 2001-2013, strana naposledy edit. 2012-11-14 [cit. 2013-02-24]. Německá verze. Dostupné na WWW: <[http://de.wikipedia.org/wiki/Synagoge_\(Duisburg\)](http://de.wikipedia.org/wiki/Synagoge_(Duisburg))>.
120. *Synagogue: Livorno* [online]. © Synagogues360 2010 [cit. 2012-12-04]. Dostupné na WWW: <<http://www.synagogues360.org/>>.
121. ŠIŠKOVÁ, M. *Nový život synagogy: kunsthalle v Žilině* [online]. © Artalk 2013, strana naposledy edit. 2012-04-02 [cit. 2013-03-01]. Dostupné na WWW: <<http://www.artalk.cz/2012/04/02/novy-zivot-synagogy-aneb-kunsthalle-v-ziline>>.
122. ŠMÍDEK, P. *Kostel 'Zur Heiligsten Dreifaltigkeit'* [online]. © archiweb.cz 1997-2012 [cit. 2012-11-20]. Dostupné na WWW: <<http://www.archiweb.cz/buildings.php?type=20&action=show&id=487>>.
123. ŠMÍDEK, P. *Neologická synagoga* [online]. © archiweb.cz 1997-2012 [cit. 2012-03-04]. Dostupné na WWW: <<http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=3275>>.
124. ŠMÍDEK, P. *Nová synagoga v Drážďanech* [online]. © archiweb.cz 1997-2012 [cit. 2012-03-04]. Dostupné na WWW: <<http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=238&type=arch>>.
125. ŠTĚPÁN, M. *Areál mše Benedikta XVI. v Brně* [online]. © archiweb.cz 1997-2012 [cit. 2012-03-18]. Dostupné na WWW: <<http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=2489>>.
126. ŠTĚPÁN, M. *Interiér katedrály sv. Mikuláše podruhé* [online]. © CBArchitektura, strana naposledy edit. 2012-04-09 [cit. 2013-03-25]. Dostupné na WWW: <<http://www.cbarchitektura.cz/2012/04/interier-katedraly-sv-mikulase-podruhe.html>>.
127. ŠTĚPÁN, M. *Má kostel vypadat jako kostel?* [online]. © Jaga Media, s. r. o. 2012, strana naposledy edit. 2011-10-14 [cit. 2012-12-29]. Dostupné na WWW: <<http://www.asb-portal.cz/architektura/stavby-a-budovy/kulturni-sakralni/ma-kostel-vypadat-jako-kostel-2774.html>>.
128. ŠTĚPÁN, M. *Římskokatolický kostel sv. Ducha* [online]. © archiweb.cz 1997-2013 [cit. 2013-01-08]. Dostupné na WWW: <<http://www.archiweb.cz/buildings.php?type=20&action=show&id=1647>>.
129. *The New Cathedral of the Northern Lights/Alta/Norway* [online]. © Schmidt Hammer Lassen Architects 2013 [cit. 2013-03-10]. Dostupné na WWW: <<http://shl.dk/eng/#!/home/about-architecture/library-culture/the-new-cathedral-of-the-northern-lights/description>>.
130. *The Temple Mount and Land of Israel Faithful Movement* [online]. © 1997-2012 Temple Mount and Land of Israel Faithful Movement [cit. 2012-11-08]. Dostupné na WWW: <<http://www.templemountfaithful.org>>.
131. THOMPSON, S. *Jewish Livorno* [online]. © Livorno Now 2007-2013 [cit. 2013-02-02]. Dostupné na WWW: <http://www.livornonow.com/jewish_livorno>.

132. *Velká synagoga v Plzni* [online]. Plzeň: Židovská obec Plzeň 2004 [cit. 2012-12-03]. Dostupné na WWW: <http://www.zoplzen.cz/HvSPR_vs.php>.
133. VINDUŠKOVÁ, P. *Komunitní centrum sv. Prokopa na Slunečním náměstí v Nových Butovicích* [online]. © Vega společnost s ručením omezeným 2001–2013 [cit. 2013-03-01]. Dostupné na WWW: <<http://www.stavebnictvi3000.cz/clanky/komunitni-centrum-sv-prokopa-nanbspolu-necnim-names/>>.
134. VOKÁLOVÁ, M. *Drobné sakrální památky, jejich obnova a funkce v současné české krajině : Bakalářská práce*. Brno : Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, 2008. 73 s., 3 příl. Dostupné na WWW: <http://is.muni.cz/th/144493/fss_b/vokalova_monika.pdf>.
135. *Všeobecné pokyny k římskému misálu. Editio typica tertia 2002* [online]. Praha: ČBK 2002 [cit. 2012-12-10]. Dostupné na WWW: <http://www.ctu-uk.cz/downloads/vseobecny_uvod_k_misalu.pdf>.
136. WALTER, V. *Historická i současná drobná sakrální architektura na území města Brna* [online]. © Vilém Walter 2008 [cit. 2013-03-15]. Dostupné na WWW: <<http://vilemwalter.cz/dsa/typologie.htm>>.
137. Yavuz Sultan Selim Mosque. In *Wikipedie : otevřená encyklopedie* [online]. St. Petersburg (Florida) : Wikimedia Foundation, 2001-2013, strana naposledy edit. 2013-03-01 [cit. 2013-03-15]. Anglická verze. Dostupné na WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/Yavuz_Sultan_Selim_Mosque>.
138. ZDVIHAL, T. *Interiér katedrály sv. Mikuláše* [online]. © CBArchitektura, strana naposledy edit. 2013-03-16 [cit. 2013-03-21]. Dostupné na WWW: <<http://www.cbarchitektura.cz/2012/03/interier-katedraly-sv-mikulase.html>>.

6.4 Ostatní zdroje

139. Klapetek, M. *Sakrální architektura jako pramen k procesu emancipace náboženských komunit? České Budějovice, 2013. Nepublikovaný rukopis.*
140. Štěpán, M. *Moderní sakrální architektura - kaple, kostel, katedrála – přednáška klub Horká Vana, České Budějovice - 4. 12. 2012*

7 Seznam příloh

I Náčrt představy prvního Chrámu

Zdroj: *Ghetta, budovy a instituce - Jeruzalémský chrám* [online]. [cit. 2013-03-14]. Dostupné na WWW: <http://zidovskehrbitovy.cz/index.php?id_cat=10&new=2192>.

II Svatostánek smíchovské synagogy – dobová fotografie

Zdroj: *Smíchovská synagoga* [online]. [cit. 2013-03-14]. Dostupné na WWW: <<http://smichov.blog.cz/0807/smichovska-synagoga>>.

III Bazilika v Cluny III

Zdroj: *Kláštery 11. a 12. století (románské kláštery)* [online]. [cit. 2013-03-15]. Dostupné na WWW: <<http://www.prostor-ad.cz/dejiny/roman/klastery/klastery.htm>>.

IV Horní kapse katedrály Sainte Chapelle v Paříži

Zdroj: *Gothic architecture* [online]. [cit. 2013-03-15]. Dostupné na WWW: <http://en.academic.ru/pictures/enwiki/83/Sainte_chapelle_-_Upper_level.jpg>.

V Interiér kostela Il Gesú v Římě

Zdroj: *Storia architettonica della Chiesa del Gesù* [online]. [cit. 2013-03-16]. Dostupné na WWW: <<http://www.laboratorioroma.it/ALR/Chiesa%20del%20Gesù/chiesaGesù.htm>>.

VI Kostel L'Eglise de la Madeleine v Paříži - Philippe Benoist (1861)

Zdroj: *Église de la Madeleine* [online]. [cit. 2013-03-16]. Dostupné na WWW: <<http://www.cosmovisions.com/monuParisEgliseMadeleine.htm>>.

VII Barokní oltář baziliky Santa Maria in Ara coeli al Campidoglio v Římě

Zdroj: *Santa Maria in Aracoeli, baroque altar with 10th cent. Madonna* [online]. [cit. 2013-03-16]. Dostupné na WWW: <http://www.flickr.com/photos/prof_richard/8005586440/in/photostream/>.

VIII Interiér Velké mešity v Cordóbě - Španělsko

Zdroj: *Córdobsky emirát a kalifova mešita* [online]. [cit. 2013-03-16]. Dostupné na WWW: <<http://konarova.blog.idnes.cz/c/81913/Cordobsky-emirat-a-kalifova-mesita.html>>.

IX Nová mešita šajcha Zajda bin Sultána Nahajána v Abú Zabí - SAE

Zdroj: *V SAE otevřeli třetí největší mešitu na světě* [online]. [cit. 2013-03-16]. Dostupné na WWW: <<http://www.archiweb.cz/news.php?action=show&type=2&id=4892>>.

X Původní stav synagogy v Žilině

Zdroj: ŠIŠKOVÁ, M. *Nový život synagogy: kunsthalle v Žilině* [online]. [cit. 2013-03-16]. Dostupné na WWW: <<http://www.artalk.cz/2012/04/02/novy-zivot-synagogy-aneb-kunsthalle-v-ziline/>>.

XI Model synagogy – kunsthalle v Žilině

Zdroj: ŠIŠKOVÁ, M. *Nový život synagogy: kunsthalle v Žilině* [online]. [cit. 2013-03-16]. Dostupné na WWW: <<http://www.artalk.cz/2012/04/02/novy-zivot-synagogy-aneb-kunsthalle-v-ziline/>>.

XII Synagoga Livorno - Itálie

Zdroj: *Synagogue: Livorno* [online]. [cit. 2013-03-16]. Dostupné na WWW: <<http://www.synagogues360.org/>>.

XIII Interiér synagogy v Livornu - Itálie

Zdroj: *Synagogue: Livorno* [online]. [cit. 2013-03-16]. Dostupné na WWW: <<http://www.synagogues360.org/>>.

XIV Synagoga Duisburg - Německo

Zdroj: Synagoga (Duisburg). In *Wikipedie : otevřená encyklopedie* [online]. [cit. 2013-03-16]. Dostupné na WWW: <[http://de.wikipedia.org/wiki/Synagoge_\(Duisburg\)](http://de.wikipedia.org/wiki/Synagoge_(Duisburg))>.

XV Synagoga Graz - Rakousko

Zdroj: Synagoge. In : *IKG Israelitische Kultusgemeinde Graz* [online]. [cit. 2013-03-16]. Dostupné na WWW: <<http://www.ikg-graz.at/synagoge/>>.

XVI Kupole synagogy v Grazu - Rakousko

Zdroj: *Exkursion in Religion* [online]. [cit. 2013-03-16]. Dostupné na WWW: <http://www.bhak.at/exkursionen_2010.php>.

XVII Synagoga Kassel - Německo

Zdroj: KNUFINKE, U. *Neue Synagoge Bremer Straße, Kassel* [online]. [cit. 2013-03-16]. Dostupné na WWW: <<http://www.zentralratjuden.de/de/topic/387.html?synagogueId=95>>.

XVIII Nová synagoga Dresden – Německo

Zdroj: *Synagoge (Dresden)* [online]. [cit. 2013-03-16]. Dostupné na WWW: <<http://de.academic.ru/dic.nsf/dewiki/1353016>>.

XIX Modlitebna synagogy Dresden - Německo

Zdroj: *Neue Synagoge Dresden* [online]. [cit. 2013-03-16]. Dostupné na WWW: <http://www.german-architects.com/de/projekte/36352_neue_synagoge_dresden/9/featured>.

XX Nová synagoga Chemnitz – Německo

Zdroj: KNUFINKE, U. *Synagoge und Gemeindezentrum Stollberger Straße, Chemnitz* [online]. [cit. 2013-03-16]. Dostupné na WWW: <<http://www.zentralratjuden.de/de/topic/387.html?synagogueId=76>>.

XXI Židovské centrum a synagoga Ohel Jakob v Mnichově – Německo

Zdroj: *Ohel-Jakob-Synagoge in München* [online]. [cit. 2013-03-16]. Dostupné na WWW: <<http://www.panoramio.com/photo/32193805>>.

XXII Vnější plášť je tvořen skleněnými panely

Zdroj: *Ohel Jakob Synagogue* [online]. [cit. 2013-03-16]. Dostupné na WWW: <<http://www.worldarchitecturemap.org/buildings/ohel-jakob-synagogue>>.

XXIII Synagoga – Hradec Králové

Zdroj: *Synagoga - bývalá (Hradec Králové)* [online]. [cit. 2013-03-16]. Dostupné na WWW: <[http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Synagoga_-_bývalá_\(Hradec_Králové\).jpg](http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Synagoga_-_bývalá_(Hradec_Králové).jpg)>.

XXIV Synagoga – Milevsko

Zdroj: OLTOVÁ, J. *Synagogy* [online]. [cit. 2013-03-17]. Dostupné na WWW: <<http://synagogy.euweb.cz/>>.

XXV Synagoga – Velvary

Zdroj: OLTOVÁ, J. *Synagogy* [online]. [cit. 2013-03-17]. Dostupné na WWW: <<http://synagogy.euweb.cz/>>.

XXVI Synagoga Agudas achim – Brno

Zdroj: OLTOVÁ, J. *Synagogy* [online]. [cit. 2013-03-18]. Dostupné na WWW: <<http://synagogy.euweb.cz/>>.

XXVII Funkcionalistická přestavba synagogy Praha-Smíchov

Zdroj: *Rekonstrukce synagogy v Praze 5 – Smíchově dokončena* [online]. [cit. 2013-03-17]. Dostupné na WWW: <<http://www.jewishmuseum.cz/cz/czsmichov.htm>>.

XXVIII Přístavba smíchovské synagogy z roku 2002

Zdroj: *Rekonstrukce synagogy v Praze 5 – Smíchově dokončena* [online]. [cit. 2013-03-17]. Dostupné na WWW: <<http://www.jewishmuseum.cz/cz/czsmi-chov.htm>>.

XXIX Budova Státní vědecké knihovny se synagogou - Liberec

Zdroj: *Židovské synagogy* [online]. [cit. 2013-03-17]. Dostupné na WWW: <<http://www.ruinen.ic.cz/synagogy/synagogy.html>>.

XXX Verš z Tóry na vnějším plášti synagogy

Zdroj: PIGULA, T. *Nádherná knihovna a nejstarší zoo. Liberec, město s viklavou pověstí* [online]. [cit. 2013-03-17]. Dostupné na WWW: <<http://life.ihned.cz/c1-52417760-nadherna-knihovna-a-nejstarsi-zoo-liberec-mesto-s-viklavou-povesti>>.

XXXI Lamelové dřevěné stěny – synagoga Liberec

Zdroj: KRATOCHVÍL, P. *Státní vědecká knihovna* [online]. [cit. 2013-03-17]. Dostupné na WWW: <<http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=330>>.

XXXII La Sagrada Família – Barcelona, Španělsko

Zdroj: ŠMÍDEK, P. *La Sagrada Família* [online]. [cit. 2013-03-17]. Dostupné na WWW: <<http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=796>>.

XXXIII Interiér katedrály La Sagrada Família – Barcelona, Španělsko

Zdroj: ŠMÍDEK, P. *La Sagrada Família* [online]. [cit. 2013-03-17]. Dostupné na WWW: <<http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=796>>.

XXXIV Portál katedrály La Sagrada Família – Barcelona, Španělsko

Zdroj: ŠMÍDEK, P. *La Sagrada Família* [online]. [cit. 2013-03-17]. Dostupné na WWW: <<http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=796>>.

XXXV Kostel sv. Leopolda ve Vídni-Steinhof

Zdroj: Kirche am Steinhof. *In Wikipedie : otevřená encyklopedie* [online]. [cit. 2013-03-18]. Dostupné na WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/Kirche_am_Steinhof>.

XXXVI Interiér kostela sv. Leopolda ve Vídni-Steinhof

Zdroj: Kirche am Steinhof. In *Wikipedie : otevřená encyklopedie* [online]. [cit. 2013-03-18]. Dostupné na WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/Kirche_am_Steinhof>.

XXXVII Kostel Notre-Dame v Raincy u Paříže

Zdroj: *Notre-Dame du Raincy* [online]. [cit. 2013-03-18]. Dostupné na WWW: <<http://entrevoirart.blogspot.cz/2009/09/notre-dame-du-raincy.html>>.

XXXVIII Interiér kostela Notre-Dame v Raincy u Paříže

Zdroj: *Notre-Dame du Raincy* [online]. [cit. 2013-03-18]. Dostupné na WWW: <<http://entrevoirart.blogspot.cz/2009/09/notre-dame-du-raincy.html>>.

XXXIX Interiér kostela sv. Terezie v Linci

Zdroj: *St. Theresia* [online]. [cit. 2013-03-19]. Dostupné na WWW: <http://www.dioezese-linz.at/redsys/index.php?action_new=read&Article_ID=131574 &page_new=12330>.

XL Kostel Božího těla v Cáchách – „Fabrikkirche“

Zdroj: *Moderner Kirchenbau im Rheinland* [online]. [cit. 2013-03-14]. Dostupné na WWW: <<http://www.godehardhoffmann.mynetcologne.de/html/modernerkirchenbau.html>>.

XLI Interiér kostela Božího těla v Cáchách

Zdroj: *Moderner Kirchenbau im Rheinland* [online]. [cit. 2013-03-14]. Dostupné na WWW: <<http://www.godehardhoffmann.mynetcologne.de/html/modernerkirchenbau.html>>.

XLII Metropolitan Cathedral of Christ the King – Liverpool, Velká Británie

Zdroj: *Metropolitan Cathedral of Christ the King Liverpool* [online]. [cit. 2013-03-19]. Dostupné na WWW: <<http://liverpoolmetrocathedral.org.uk/>>.

XLIII Kupole katedrály

Zdroj: *Metropolitan Cathedral of Christ the King Liverpool* [online]. [cit. 2013-03-19]. Dostupné na WWW: <<http://liverpoolmetrocathedral.org.uk/>>.

XLIV Mariánská kaple Notre-Dame du Haut – Ronchamp, Francie

Zdroj: KRATOCHVÍL, J. *Mariánská kaple Notre-Dame du Haut* [online]. [cit. 2013-03-19]. Dostupné na WWW: <<http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=30>>.

XLV Mariánská kaple Notre-Dame du Haut – interiér

Zdroj: KRATOCHVÍL, J. *Mariánská kaple Notre-Dame du Haut* [online]. [cit. 2013-03-19]. Dostupné na WWW: <<http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=30>>.

XLVI Kostel Nejsvětějšího Srdce Páně – Praha, Vinohrady

Zdroj: SATRAPA, P. *Kostel Nejsvětějšího Srdce Páně* [online]. [cit. 2013-03-19]. Dostupné na WWW: <<http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=1272>>.

XLVII Interiér kostela

Zdroj: Kostel Nejsvětějšího srdce Páně (Vinohrady). In *Wikipedie : otevřená encyklopedie* [online]. [cit. 2013-03-19]. Dostupné na WWW: <[http://cs.wikipedia.org/wiki/Kostel_Nejsvětějšího_srdce_Páně_\(Vinohrady\)](http://cs.wikipedia.org/wiki/Kostel_Nejsvětějšího_srdce_Páně_(Vinohrady))>.

XLVIII Kostel sv. Václava v Praze-Vršovcích

Zdroj: BERAN, L. *Kostel svatého Václava* [online]. [cit. 2013-03-19]. Dostupné na WWW: <<http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=3285>>.

XLIX Presbytář kostela sv. Václava

Zdroj: BERAN, L. *Kostel svatého Václava* [online]. [cit. 2013-03-19]. Dostupné na WWW: <<http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=3285>>.

L Krematorium v Pardubicích

Zdroj: ROSA, M. *Krematorium v Pardubicích* [online]. [cit. 2013-03-19]. Dostupné na WWW: <<http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=512>>.

LI Kostel sv. Františka – Steyer, Rakousko

Zdroj: *Pfarre Steyer - Resthof St. Franziskus* [online]. [cit. 2013-03-20]. Dostupné na WWW: <<http://pfarre-steyr-resthof.dioezese-linz.at/>>.

LII Kostel sv. Floriána – Vídeň, Rakousko

Zdroj: ŠTĚPÁN, M. *Má kostel vypadat jako kostel?* [online]. [cit. 2013-03-20]. Dostupné na WWW: <<http://www.asb-portal.cz/architektura/stavby-a-budovy/kulturni-sakralni/ma-kostel-vypadat-jako-kostel-2774.html>>.

LIII Kavárna v kostele sv. Floriána – Vídeň, Rakousko

Zdroj: ŠTĚPÁN, M. *Má kostel vypadat jako kostel?* [online]. [cit. 2013-03-20]. Dostupné na WWW: <<http://www.asb-portal.cz/architektura/stavby-a-budovy/kulturni-sakralni/ma-kostel-vypadat-jako-kostel-2774.html>>.

LIV Kostel Nejsvětější Trojice – Vídeň, Rakousko

Zdroj: ŠTĚPÁN, M. *Má kostel vypadat jako kostel?* [online]. [cit. 2013-03-20]. Dostupné na WWW: <<http://www.asb-portal.cz/architektura/stavby-a-budovy/kulturni-sakralni/ma-kostel-vypadat-jako-kostel-2774.html>>.

LIV Kostel Nejsvětější Trojice – Vídeň, Rakousko

Zdroj: ŠTĚPÁN, M. *Má kostel vypadat jako kostel?* [online]. [cit. 2013-03-20]. Dostupné na WWW: <<http://www.asb-portal.cz/architektura/stavby-a-budovy/kulturni-sakralni/ma-kostel-vypadat-jako-kostel-2774.html>>.

LVI Kostel St. Gallus – Lichtensteig, Švýcarsko

Zdroj: *Lichtensteig - Katholische Kirche St. Gallus* [online]. [cit. 2013-03-20]. Dostupné na WWW: <http://www.nike-kultur.ch/de/hereinspaziertch-denkmaltage/programm-2012/detailansicht.html?tx_frpveran_staltung_id=23589&no_cache=1>.

LVII Interiér kostela St. Gallus – Lichtensteig, Švýcarsko

Zdroj: *Galluskirchen und Galluskapellen in der Ostschweiz und Umgebung* [online]. [cit. 2013-03-20]. Dostupné na WWW: <http://www.gallus-pilgern.ch/images/fotos/galluskirchen_und_galluskapellen.htm>.

LVIII Pamětní kostel Johanky z Arku – Rouen, Francie

Zdroj: *Église Sainte-Jeanne d'Arc de Rouen, Place du Vieux Marché, Rouen - France* [online]. [cit. 2013-03-20]. Dostupné na WWW: <<http://www.flickr.com/photos/stewiedewie/4792639786/>>.

LIX Interiér kostela Johanky z Arku – Rouen, Francie

Zdroj: *Rouen - Église Sainte Jeanne d'Arc* [online]. [cit. 2013-03-20]. Dostupné na WWW: <<http://www.panoramio.com/photo/66781497>>.

LX Kaple svatého Benedikta – Sumvitg, Švýcarsko

Zdroj: *Caplutta Sogn Benedetg, Sumvitg, Graubünden, Switzerland* [online]. [cit. 2013-03-20]. Dostupné na WWW: <http://www.flickr.com/photos/_freelance/6959628563/in/photostream/>.

LXI Interiér kaple svatého Benedikta – Sumvitg, Švýcarsko

Zdroj: *Caplutta Sogn Benedetg, Sumvitg, Graubünden, Switzerland* [online]. [cit. 2013-03-20]. Dostupné na WWW: <http://www.flickr.com/photos/_freelance/6813571378/in/photostream/> a <http://www.flickr.com/photos/_freelance/6813546876/in/photostream/>.

LXII Kostel Nejsvětějšího Srdce Páně – Mnichov, Německo

Zdroj: *Allmann Sattler Wappner . Architekten* [online]. [cit. 2013-03-20]. Dostupné na WWW: <<http://www.allmannsattlerwappner.de/de/projekte/detail/60/#/de/projekte/detail/60/pics/?page=2>>.

LXIII Kostel Nejsvětějšího Srdce Páně – Mnichov, Německo

Zdroj: *Allmann Sattler Wappner . Architekten* [online]. [cit. 2013-03-20]. Dostupné na WWW: <<http://www.allmannsattlerwappner.de/de/projekte/detail/60/#/de/projekte/detail/60/pics/?page=5>>.

LXIV Presbytář kostela Nejsvětějšího Srdce Páně – Mnichov, Německo

Zdroj: *Allmann Sattler Wappner . Architekten* [online]. [cit. 2013-03-20]. Dostupné na WWW: <<http://www.allmannsattlerwappner.de/de/projekte/detail/60/#/de/projekte/detail/60/pics/?page=6>>.

LXV Kostel „Kristus, naděje světa“ – Donau City-Vídeň, Rakousko

Zdroj: *Donaucity-Kirche. In Wikipedie : otevřená encyklopedie* [online]. [cit. 2013-03-20]. Dostupné na WWW: <<http://de.wikipedia.org/wiki/Donaucity-Kirche>>.

LXVI Interiér kostela „Kristus, naděje světa“ – Donau City-Vídeň, Rakousko

Zdroj: *Donau City Kirche, Vienna Austria* [online]. [cit. 2013-03-20]. Dostupné na WWW: <<http://architecturerevived.blogspot.cz/2011/03/donau-city-kirche-vienna-germany.html>>.

LXVII Kaple smíření – Berlín, Německo

Zdroj: ŠMÍDEK, P. *Kaple smíření* [online]. [cit. 2013-03-21]. Dostupné na WWW: <<http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=2304>>.

LXVIII Kaple smíření – Berlín, Německo

Zdroj: ŠMÍDEK, P. *Kaple smíření* [online]. [cit. 2013-03-21]. Dostupné na WWW: <<http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=2304>>.

LXIX Kostel Notre-Dame-du-Pentecôte – Paříž-La Défense, Francie

Zdroj: *Vivre la doctrine sociale au travail et dans sa vie* [online]. [cit. 2013-03-21]. Dostupné na WWW: <http://www.la-croix.com/Religion/Spiritualite/Vivre-la-doctrine-sociale-au-travail-et-dans-sa-vie-_NP_-2012-04-28-799996>.

LXX Jubilejní kostel Boha Milosrdného otce (Jubilee Church) – Řím, Itálie
Zdroj: *La Chiesa di Dio Padre Misericordioso/Jubilee Church* [online]. [cit. 2013-03-21].
Dostupné na WWW: <http://figure-ground.com/jubilee_church/0002/>.

LXXI Jubilejní kostel Boha Milosrdného otce (Jubilee Church) – Řím, Itálie
Zdroj: *La Chiesa di Dio Padre Misericordioso/Jubilee Church* [online]. [cit. 2013-03-21].
Dostupné na WWW: <http://figure-ground.com/jubilee_church/0018/>.

LXXII Kaple „Poslední sbohem“ – Lukovica, Slovinsko
Zdroj: *Farewell Chapel / OFIS Arhitekti* [online]. [cit. 2013-03-21]. Dostupné na
WWW: <<http://www.archdaily.com/25453/farewell-chapel-ofis-arhitekti/>>.

LXXIII Kaple „Poslední sbohem“ – Lukovica, Slovinsko
Zdroj: *Farewell Chapel / OFIS Arhitekti* [online]. [cit. 2013-03-21]. Dostupné na
WWW: <<http://www.archdaily.com/25453/farewell-chapel-ofis-arhitekti/>>.

LXXIV Kostel Senhora Boa Nova – Cascais, Portugalsko
Zdroj: *Boa Nova Church / Roseta Vaz Monteiro Arquitectos* [online]. [cit. 2013-03-21].
Dostupné na WWW: <<http://www.archdaily.com/121074/boa-nova-church-roseta-vaz-monteiro-arquitectos/>>.

LXXV Interiér kostela Senhora Boa Nova – Cascais, Portugalsko
Zdroj: *Boa Nova Church / Roseta Vaz Monteiro Arquitectos* [online]. [cit. 2013-03-21].
Dostupné na WWW: <<http://www.archdaily.com/121074/boa-nova-church-roseta-vaz-monteiro-arquitectos/>>.

LXXVI Katedrála The New Cathedral of the Northern Lights – Alta, Norsko
Zdroj: *schmidt/hammer/lassen architects* [online]. [cit. 2013-03-21]. Dostupné na WWW:
<<http://shl.dk/eng/#/home/about-architecture/the-new-cathedral-of-the-northern-lights/download>>.

LXXVII Katedrála The New Cathedral of the Northern Lights – Alta, Norsko
Zdroj: *schmidt/hammer/lassen architects* [online]. [cit. 2013-03-21]. Dostupné na WWW:
<<http://shl.dk/eng/#/home/about-architecture/the-new-cathedral-of-the-northern-lights/download>>.

LXXVIII Kostel sv. Josefa – Senetářov
Zdroj: VESELÁ, M. *Kostel v Senetářově - ojedinělá architektura vzniklá za totality*
[online]. [cit. 2013-03-21]. Dostupné na WWW: <<http://www.archiweb.cz/news.php?action=show&type=1&id=10384>>.

LXXIX Interiér kostela sv. Josefa – Senetářov
Zdroj: VESELÁ, M. *Kostel v Senetářově - ojedinělá architektura vzniklá za totality*
[online]. [cit. 2013-03-21]. Dostupné na WWW: <<http://www.archiweb.cz/news.php?action=show&type=1&id=10384>>.

LXXX Kostel sv. Václava a sv. Anežky České – Hustopeče u Brna
Zdroj: *Church of St. Wenceslas and St. Agnes* [online]. [cit. 2013-03-21]. Dostupné na
WWW: <<http://www.concentus-moraviae.cz/StageDetail.aspx?stageId=pcamjnodbflee pedkkmoobpjpndngmao&languageId=2>>.

LXXXI Kostel sv. Václava a sv. Anežky České – Hustopeče u Brna

Zdroj: *Church of St. Wenceslas and St. Agnes* [online]. [cit. 2013-03-21]. Dostupné na WWW: <<http://www.concentus-moraviae.cz/StageDetail.aspx?stageId=pcamjnodbflee pedkkmoobjpnndngmao&languageId=2>>.

LXXXII Kostel Neposkvrněného početí Panny Marie – Praha-Strašnice

Zdroj: DRBÁLKOVÁ, P. *Rekonstrukce kostela v Praze Strašnicích* [online]. [cit. 2013-03-21]. Dostupné na WWW: <<http://www.archiweb.cz/news.php?action=show&type=9&id=12227>>.

LXXXIII Kostel Neposkvrněného početí Panny Marie – Praha-Strašnice

Zdroj: DRBÁLKOVÁ, P. *Rekonstrukce kostela v Praze Strašnicích* [online]. [cit. 2013-03-21]. Dostupné na WWW: <<http://www.archiweb.cz/news.php?action=show&type=9&id=12227>>.

LXXXIV Kostel sv. Rodiny – Luhačovice

Zdroj: *Kostel Svaté Rodiny* [online]. [cit. 2013-03-22]. Dostupné na WWW: <<http://www.npu.cz/novostavby/nove-ve-starem/vypis/detail/163/>>.

LXXXV Kaple Panny Marie Královny – Jestřebí

Zdroj: SVOBODOVÁ, M. *Kaple Panny Marie Královny* [online]. [cit. 2013-03-22]. Dostupné na WWW: <<http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=772&type=20>>.

LXXXVI Kaple Panny Marie Královny – Jestřebí

Zdroj: SVOBODOVÁ, M. *Kaple Panny Marie Královny* [online]. [cit. 2013-03-22]. Dostupné na WWW: <<http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=772&type=20>>.

LXXXVII Kaple a komunitní centrum sv. Prokopa – Praha-Nové Butovice

Zdroj: KRATOCHVÍL, J. *Komunitní centrum sv. Prokopa* [online]. [cit. 2013-03-22]. Dostupné na WWW: <<http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=2>>.

LXXXVIII Interiér kaple sv. Prokopa – Praha-Nové Butovice

Zdroj: KRATOCHVÍL, J. *Komunitní centrum sv. Prokopa* [online]. [cit. 2013-03-22]. Dostupné na WWW: <<http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=2>>.

LXXXIX Presbytář Kostela Panny Marie Vítězné kláštera Trapistů – Nový Dvůr

Zdroj: ŠMÍDEK, P. *Klášterní kostel trapistů v Novém Dvoře* [online]. [cit. 2013-03-22]. Dostupné na WWW: <<http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=417>>.

XC Areál klášter Trapistů s kostelem Panny Marie Vítězné – Nový Dvůr

Zdroj: ŠMÍDEK, P. *Klášterní kostel trapistů v Novém Dvoře* [online]. [cit. 2013-03-22]. Dostupné na WWW: <<http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=417>>.

XCI Kostel sv. Ducha – Ostrava-Zábřeh

Zdroj: ŠTĚPÁN, M. *Římskokatolický kostel sv. Ducha* [online]. [cit. 2013-03-22]. Dostupné na WWW: <<http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=1647>>.

XCII Interiér kostela sv. Ducha – Ostrava-Zábřeh

Zdroj: ŠTĚPÁN, M. *Římskokatolický kostel sv. Ducha* [online]. [cit. 2013-03-22]. Dostupné na WWW: <<http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=1647>>.

XCIII Kaple Jména Panny Marie – Kamenné Žehrovice

Zdroj: KOCOUREK, T. *Kaple Jména Panny Marie* [online]. [cit. 2013-03-22]. Dostupné na WWW: <<http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=2535&type=arch>>.

XCIV Pódium s baldachýnem - model

Zdroj: JANDLOVÁ, M. *Koncepce a architektura areálu pro návštěvu Benedikta XVI. v Brně* [online]. [cit. 2013-03-22]. Dostupné na WWW: <<http://www.navstevapapeze.cz/clanky/Koncepce-a-architektura-arealu-pro-navstevu-Benedikta-XVI-v-Brne.html>>.

XCv Pódium s baldachýnem - realizace

Zdroj: PROCHÁZKOVÁ, M. *Co všechno byste měli vědět o návštěvě papeže: otázky a odpovědi* [online]. [cit. 2013-03-22]. Dostupné na WWW: <http://zpravy.idnes.cz/co-vsechno-byste-meli-vedet-o-navsteve-papeze-otazky-a-odpovedi-psg-/domaci.aspx?c=A090820_1243958_prilohy_taj>.

XCVI Nová a původní loď katedrály sv. Mikuláše – České Budějovice

Zdroj: *Rekonstrukce katedrály v obrazech* [online]. [cit. 2013-03-22]. Dostupné na WWW: <<http://www.bcb.cz/Projekty/Katedrala-sv-Mikulase/Interier>>.

XCvII Nové řešení presbytáře - model

Zdroj: *Velká liturgická úprava českobudějovické katedrály od Marka Štěpána* [online]. [cit. 2013-03-22]. Dostupné na WWW: <<http://www.stavbaweb.cz/Design/Velka-liturgicka-uprava-ceskobudejovicke-katedraly-od-Marka-Stepana.html>>.

XCvIII Model nového oltáře

Zdroj: *Velká liturgická úprava českobudějovické katedrály od Marka Štěpána* [online]. [cit. 2013-03-22]. Dostupné na WWW: <<http://www.stavbaweb.cz/Design/Velka-liturgicka-uprava-ceskobudejovicke-katedraly-od-Marka-Stepana.html>>.

XCIX Instalace nového oltáře do katedrály

Zdroj: *Velká liturgická úprava českobudějovické katedrály od Marka Štěpána* [online]. [cit. 2013-03-22]. Dostupné na WWW: <<http://www.stavbaweb.cz/Design/Velka-liturgicka-uprava-ceskobudejovicke-katedraly-od-Marka-Stepana.html>>.

C Islamic Center – Hamburg, Německo

Zdroj: WEINTHAL, B. *Hamburg mosque hosts pro-Iran event. German official: “30 pro-Iranian Hizbullah meet in the Islamic Center.”* [online]. [cit. 2013-03-23]. Dostupné na WWW: <<http://searchlight-germany.blogspot.cz/2010/05/hamburg-mosque-hosts-pro-iran-event.html>>.

CI Šerefudinova Bílá mešita – Visoko, Bosna a Hercegovina

Zdroj: BETANT, J. *Šerefudin's White Mosque* [online]. [cit. 2013-03-23]. Dostupné na WWW: <http://archnet.org/library/images/one-image.jsp?location_id=1649&image_id=13463>.

- CII Mosque of the King – Marbella, Španělsko**
 Zdroj: *Mosque of the King* [online]. [cit. 2013-03-23]. Dostupné na WWW: <http://archnet.org/library/images/one-image.jsp?location_id=1655&image_id=44705>.
- CIII Mosque of the King – Marbella, Španělsko**
 Zdroj: *Mosque of the King* [online]. [cit. 2013-03-23]. Dostupné na WWW: <http://archnet.org/library/images/one-image.jsp?location_id=1655&image_id=44705>.
- CIV Mosque and Islamic Cultural Center – Řím, Itálie**
 Zdroj: *Mosque and Islamic Cultural Center* [online]. [cit. 2013-03-23]. Dostupné na WWW: <http://archnet.org/library/sites/one-site.jsp?site_id=1074>.
- CV Mosque and Islamic Cultural Center – Řím, Itálie**
 Zdroj: *Mosque and Islamic Cultural Center* [online]. [cit. 2013-03-23]. Dostupné na WWW: <http://archnet.org/library/sites/one-site.jsp?site_id=1074>.
- CVI Mešita tureckého parlamentu – Ankara, Turecko**
 Zdroj: *Mosque of the Grand National Assembly, Ankara, Turkey* [online]. [cit. 2013-03-23]. Dostupné na WWW: <<http://archnet.org/library/pubdownloader/pdf/6074/doc/DPT0034.pdf>>.
- CVII Interiér modlitebny**
 Zdroj: *Mosque of the Grand National Assembly, Ankara, Turkey* [online]. [cit. 2013-03-23]. Dostupné na WWW: <<http://archnet.org/library/pubdownloader/pdf/6074/doc/DPT0034.pdf>>.
- CVIII Mešita Yavus Sultan Selim – Mannheim, Německo**
 Zdroj: *Yavuz Sultan Selim Moschee Mannheim* [online]. [cit. 2013-03-23]. Dostupné na WWW: <<http://www.ditib-ma.de/moschee/html/bilder.html>>.
- CIX Islamic Cultural Centre – Dublin, Irsko**
 Zdroj: *ICCI Departments* [online]. [cit. 2013-03-23]. Dostupné na WWW: <<http://islamireland.ie/departments/>>.
- CX Hlavní vstup do areálu islámského kulturního centra v Dublinu - Irsko**
 Zdroj: *Islamic Cultural Center of Dublin* [online]. [cit. 2013-03-23]. Dostupné na WWW: <http://archnet.org/library/images/one-image.jsp?location_id=3045&image_id=25012>.
- CXI Ismaili Centre – Lisabon, Portugalsko**
 Zdroj: *Gallery: Architecture of the Ismaili Centre, Lisbon* [online]. [cit. 2013-03-23]. Dostupné na WWW: <<http://www.theismaili.org/cms/852/Gallery-architecture-of-the-Ismaili-Centre-Lisbon>>.
- CXII Nádvoří islámského centra – Lisabon, Portugalsko**
 Zdroj: *Gallery: Architecture of the Ismaili Centre, Lisbon* [online]. [cit. 2013-03-23]. Dostupné na WWW: <<http://www.theismaili.org/cms/852/Gallery-architecture-of-the-Ismaili-Centre-Lisbon>>.
- CXIII Mosque, Cultural Centre and Gardens – Granada, Španělsko**
 Zdroj: *Mosque, Cultural Centre and Gardens* [online]. [cit. 2013-03-23]. Dostupné na WWW: <http://archnet.org/library/sites/one-site.jsp?site_id=14579>.

CXIV Interiér modlitebny

Zdroj: *Mosque, Cultural Centre and Gardens* [online]. [cit. 2013-03-23]. Dostupné na WWW: <http://archnet.org/library/sites/one-site.jsp?site_id=14579>.

CXV Mešita a muzeum náboženské harmonie – Tirana, Albánie – vizualizace

Zdroj: *Tirana Mosque and Museum of Religious Harmony by BIG* [online]. [cit. 2013-03-23]. Dostupné na WWW: <<http://www.archiscene.net/museum/bjarke-ingels-tirana/>>.

CXVI Mešita a muzeum náboženské harmonie – hmotový model

Zdroj: *Tirana Mosque and Museum of Religious Harmony by BIG* [online]. [cit. 2013-03-23]. Dostupné na WWW: <<http://www.archiscene.net/museum/bjarke-ingels-tirana/>>.

CXVII Mešita a muzeum náboženské harmonie – Tirana, Albánie – vizualizace

Zdroj: *Tirana Mosque and Museum of Religious Harmony by BIG* [online]. [cit. 2013-03-23]. Dostupné na WWW: <<http://www.archiscene.net/museum/bjarke-ingels-tirana/>>.

CXVIII Mešita ve Vídeňské ulici v Brně

Zdroj: *Brněnská mešita* [online]. [cit. 2013-03-23]. Dostupné na WWW: <[http://www.krasnecesko.cz/lokality/31436-Brněnská mešita \(mešita\).html](http://www.krasnecesko.cz/lokality/31436-Brněnská_mešita_(mešita).html)>.

CXIX Interiér brněnské mešity

Zdroj: Brněnská mešita. In *Wikipedie : otevřená encyklopedie* [online]. [cit. 2013-03-23]. Dostupné na WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Brněnská_mešita>.

8 Přílohy

Příloha č. I

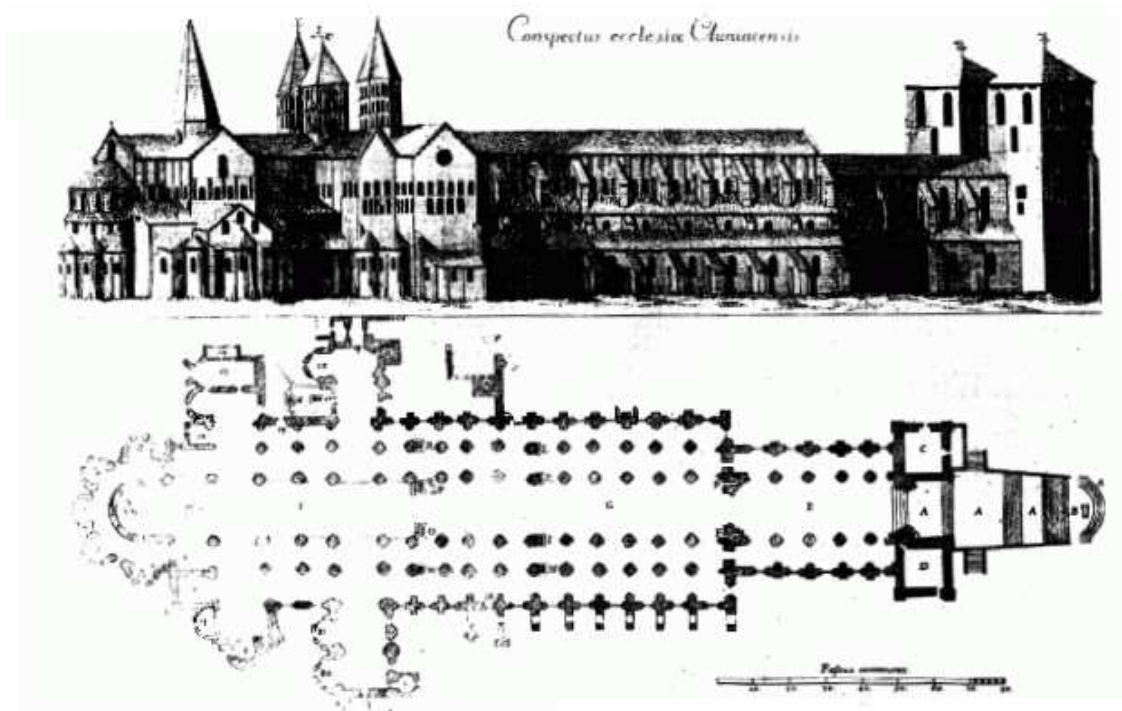
Náčrt představy prvního Chrámu

Příloha č. II

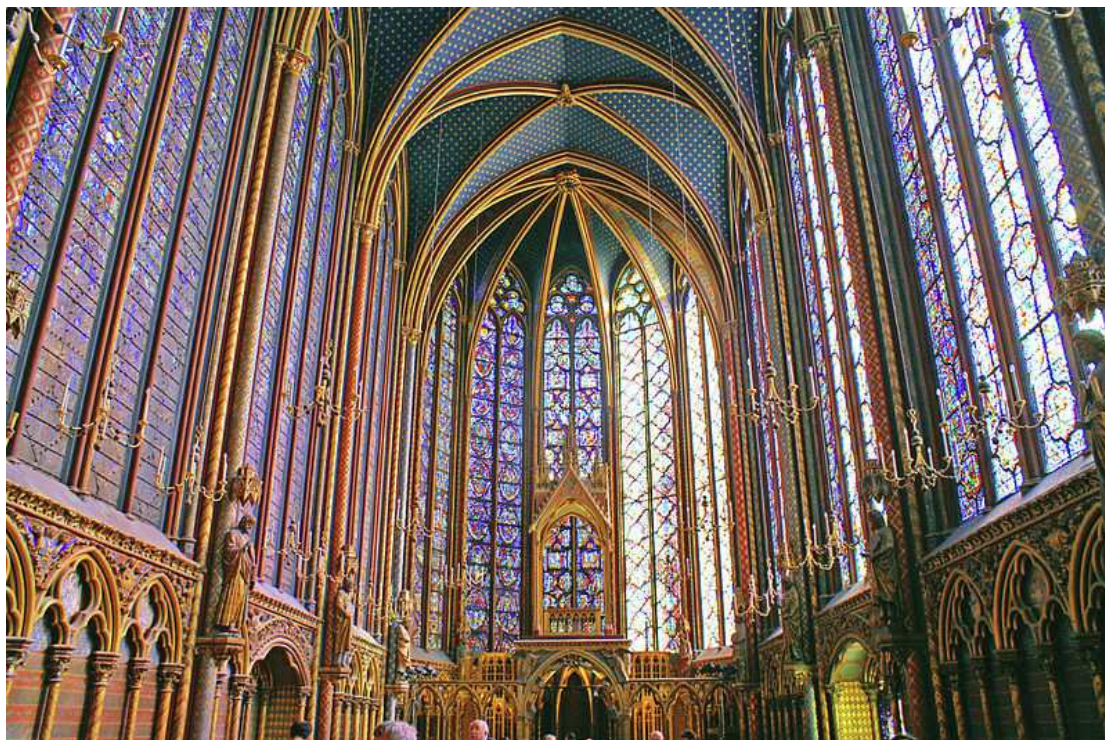
Svatostánek smíchovské synagogy – dobová fotografie

Příloha č. III

Bazilika v Cluny III

Příloha č. IV

Horní kaple katedrály Sainte Chapelle v Paříži

Příloha č. V

Interiér kostela Il Gesù v Římě

Příloha č. VI

Kostel L'Eglise de la Madeleine v Paříži – Philippe Benoist (1861)

Příloha č. VII

Barokní oltář baziliky Santa Maria in Ara coeli al Campidoglio v Římě

Příloha č. VIII

Interiér Velké mešity v Cordóbě – Španělsko

Příloha č. IX

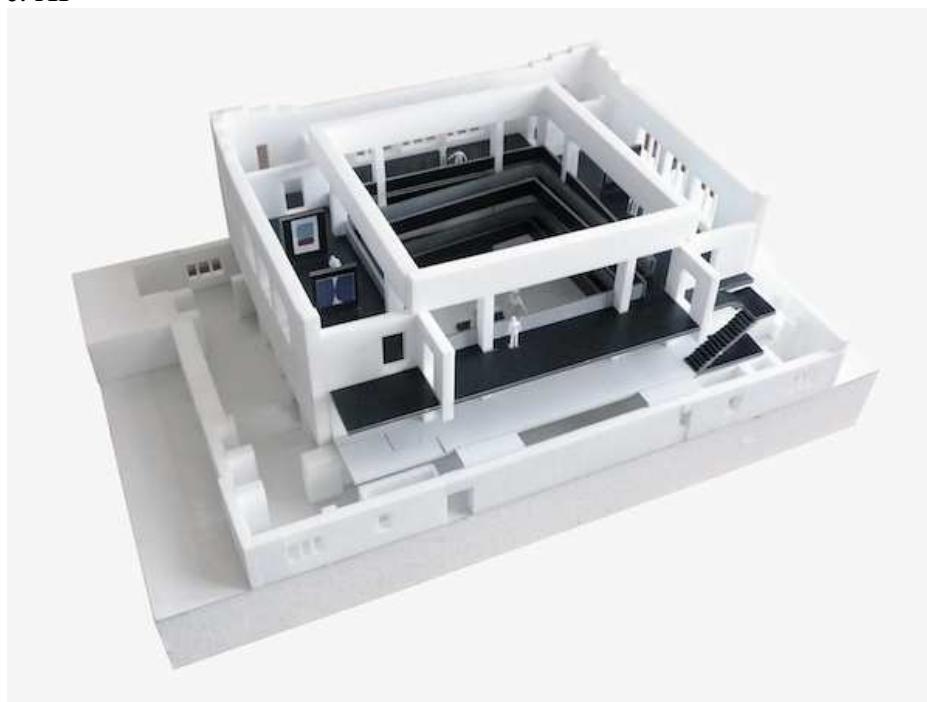
Nová mešita šajcha Zajda bin Sultána Nahajána v Abú Zabí – SAE

Příloha č. X

Původní stav synagogy v Žilině

Příloha č. XI

Model synagogy – kunsthalle v Žilině

Příloha č. XII

Synagoga Livorno – Itálie

Příloha č. XIII

Interiér synagogy v Livornu – Itálie

Příloha č. XIV

Synagoga Duisburg – Německo

Příloha č. XV

Synagoga Graz – Rakousko

Příloha č. XVI

Kupole synagogy v Grazu – Rakousko

Příloha č. XVII

Synagoga Kassel – Německo

Příloha č. XVIII

Nová synagoga Dresden – Německo

Příloha č. XIX

Modlitebna synagogy Dresden – Německo

Příloha č. XX

Nová synagoga Chemnitz – Německo

Příloha č. XXI

Židovské centrum a synagoga Ohel Jakob v Mnichově – Německo

Příloha č. XXII

Vnější plášť je tvořen skleněnými panely

Příloha č. XXIII

Synagoga – Hradec Králové

Příloha č. XXIV

Synagoga – Milevsko

Příloha č. XXV

Synagoga – Velvary

Příloha č. XXVI

Synagoga Agudas achim – Brno

Příloha č. XXVII

Funkcionalistická přestavba a svatostánek synagogy Praha-Smíchov

Příloha č. XXVIII

Přístavba smíchovské synagogy z roku 2002

Příloha č. XXIX

Budova Státní vědecké knihovny se synagogou – Liberec

Příloha č. XXX

Verš z Tóry na vnějším plášti synagogy

Příloha č. XXXI

Lamelové dřevěné stěny – synagoga Liberec

La Sagrada Família – Barcelona, Španělsko

Interiér katedrály La Sagrada Família – Barcelona, Španělsko

Portál katedrály La Sagrada Família – Barcelona, Španělsko

Příloha č. XXXV

Kostel sv. Leopolda ve Vídni-Steinhof

Příloha č. XXXVI

Interiér kostela sv. Leopolda ve Vídni-Steinhof

Příloha č. XXXVII

Kostel Notre-Dame v Raincy u Paříže

Příloha č. XXXVIII

Interiér kostela Notre-Dame v Raincy u Paříže

Interiér kostela sv. Terezie v Linci

Příloha č. XL

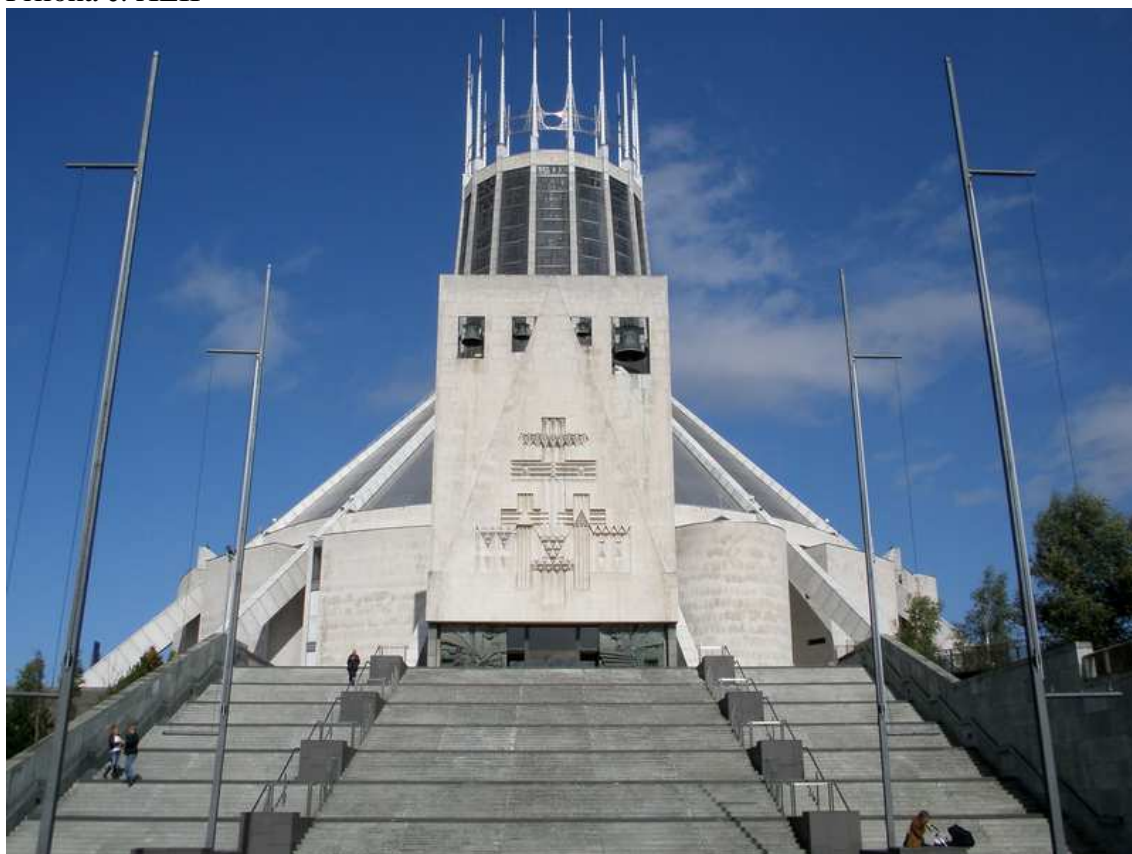
Kostel Božího těla v Cáhách – „Fabrikkirche“

Příloha č. XLI

Interiér kostela Božího těla v Cáhách

Příloha č. XLII

Metropolitan Cathedral of Christ the King – Liverpool, Velká Británie

Příloha č. XLIII

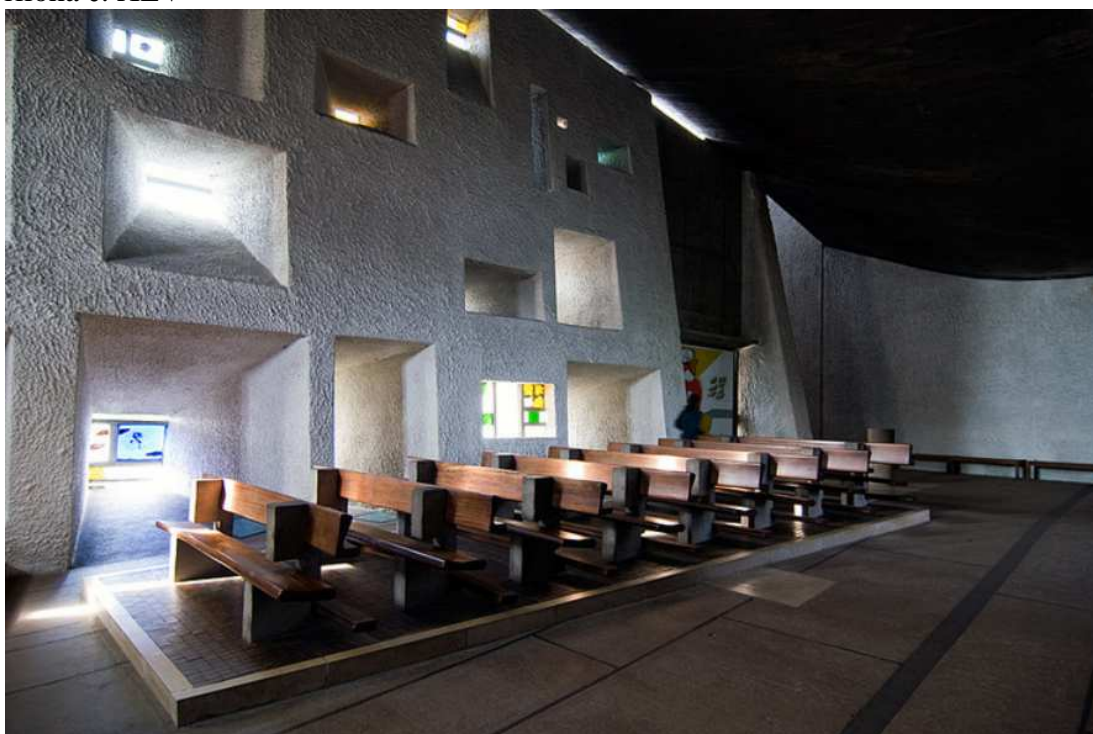
Kupole katedrály

Příloha č. XLIV

Mariánská kaple Notre-Dame du Haut – Ronchamp, Francie

Příloha č. XLV

Mariánská kaple Notre-Dame du Haut – interiér

Příloha č. XLVI

Kostel Nejsvětějšího Srdce Páně – Praha, Vinohrady

Příloha č. XLVII

Interiér kostela

Kostel sv. Václava v Praze-Vršovicích

Presbytář kostela sv. Václava

Příloha č. L

Krematorium v Pardubicích

Příloha č. LI

Kostel sv. Františka – Steyer, Rakousko

Příloha č. LII

Kostel sv. Floriána – Vídeň, Rakousko

Příloha č. LIII

Kavárna v kostele sv. Floriána – Vídeň, Rakousko

Příloha č. LIV

Kostel Nejsvětější Trojice – Vídeň, Rakousko

Příloha č. LV

Kostel Nejsvětější Trojice – Vídeň, Rakousko

Příloha č. LVI

Kostel St. Gallus – Lichtensteig, Švýcarsko

Příloha č. LVII

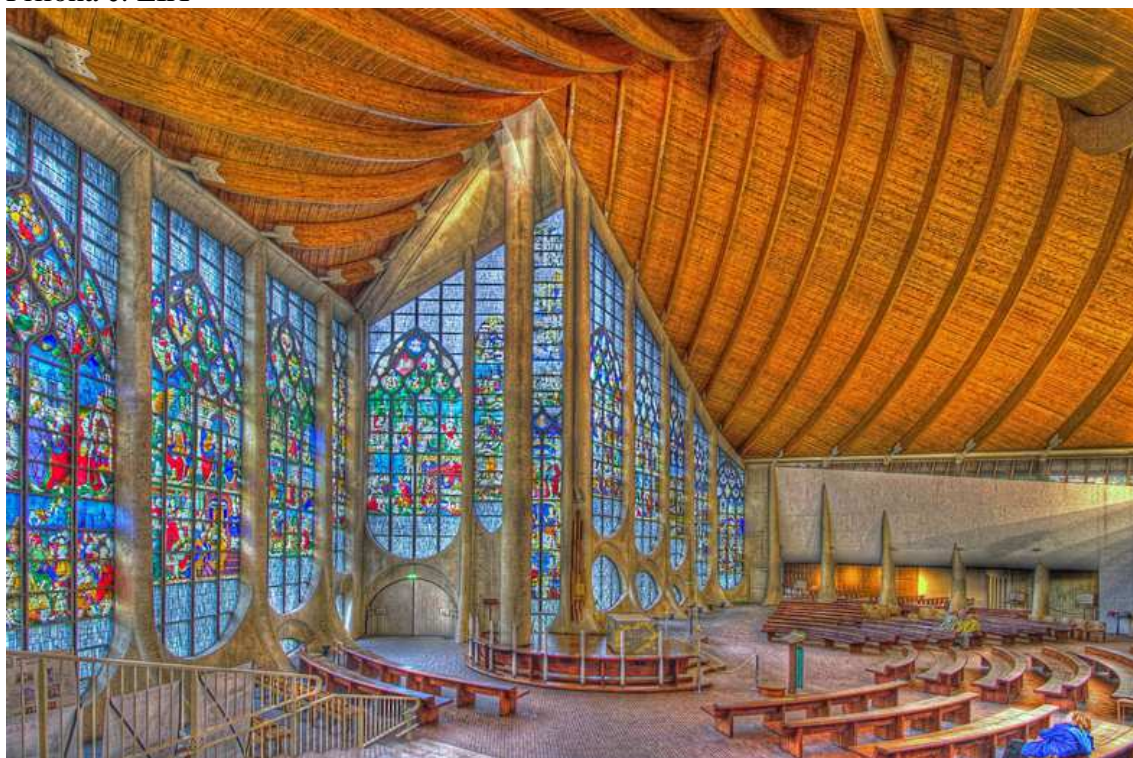
Interiér kostela St. Gallus – Lichtensteig, Švýcarsko

Příloha č. LVIII

Pamětní kostel Johanky z Arku – Rouen, Francie

Příloha č. LIX

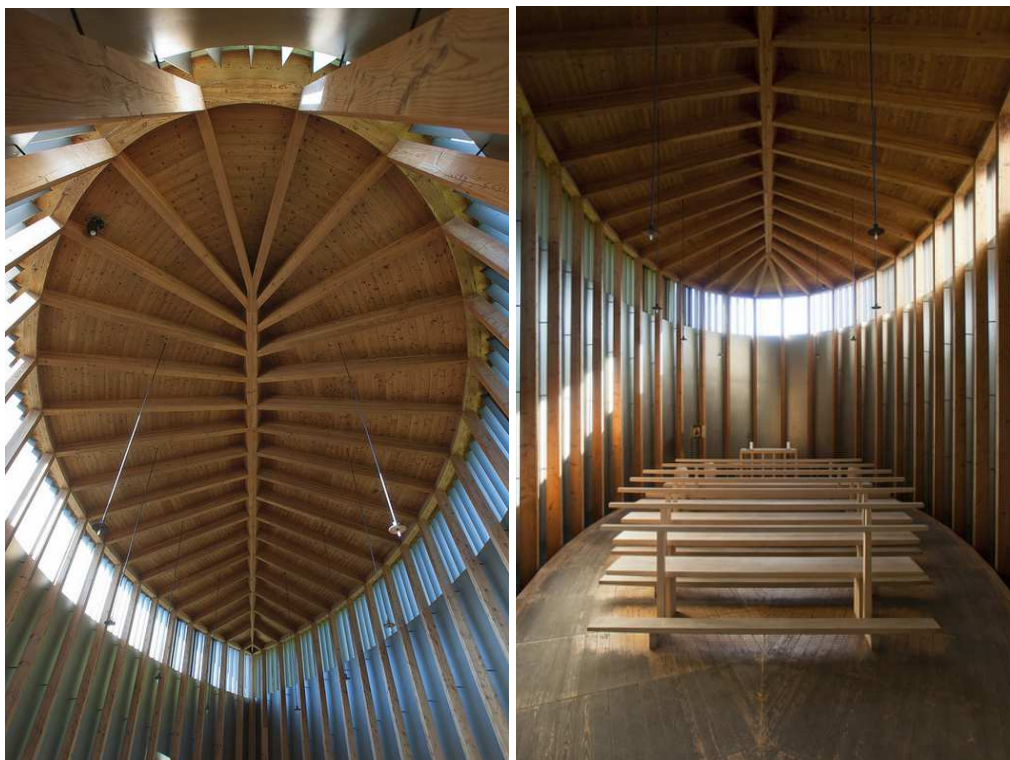
Interiér kostela Johanky z Arku – Rouen, Francie

Příloha č. LX

Kaple svatého Benedikta – Sunvitg, Švýcarsko

Příloha č. LXI

Interiér kaple svatého Benedikta – Sumvitg, Švýcarsko

Příloha č. LXII

Kostel Nejsvětějšího Srdce Páně – Mnichov, Německo

Příloha č. LXIII

Kostel Nejsvětějšího Srdce Páně – Mnichov, Německo

Příloha č. LXIV

Presbytář kostela Nejsvětějšího Srdce Páně – Mnichov, Německo

Příloha č. LXV

Kostel „Kristus, naděje světa“ – Donau City-Vídeň, Rakousko

Příloha č. LXVI

Interiér kostela „Kristus, naděje světa“ – Donau City-Vídeň, Rakousko

Příloha č. LXVII

Kaple smíření – Berlín, Německo

Příloha č. LXVIII

Kaple smíření – Berlín, Německo

Příloha č. LXIX

Kostel Notre-Dame-du-Pentecôte – Paříž-La Défense, Francie

Příloha č. LXX

Jubilejní kostel Boha Milosrdného otce (Jubilee Church) – Řím, Itálie

Příloha č. LXXI

Jubilejní kostel Boha Milosrdného otce (Jubilee Church) – Řím, Itálie

Příloha č. LXXII

Kaple „Poslední sbohem“ – Lukovica, Slovinsko

Příloha č. LXXIII

Kaple „Poslední sbohem“ – Lukovica, Slovinsko

Příloha č. LXXIV

Kostel Senhora Boa Nova – Cascais, Portugalsko

Příloha č. LXXV

Interiér kostela Senhora Boa Nova – Cascais, Portugalsko

Příloha č. LXXVI

Katedrála The New Cathedral of the Northern Lights – Alta, Norsko

Katedrála The New Cathedral of the Northern Lights – Alta, Norsko

Kostel sv. Josefa – Senetářov

Příloha č. LXXIX

Interiér kostela sv. Josefa – Senetářov

Příloha č. LXXX

Kostel sv. Václava a sv. Anežky České – Hustopeče u Brna

Příloha č. LXXXI

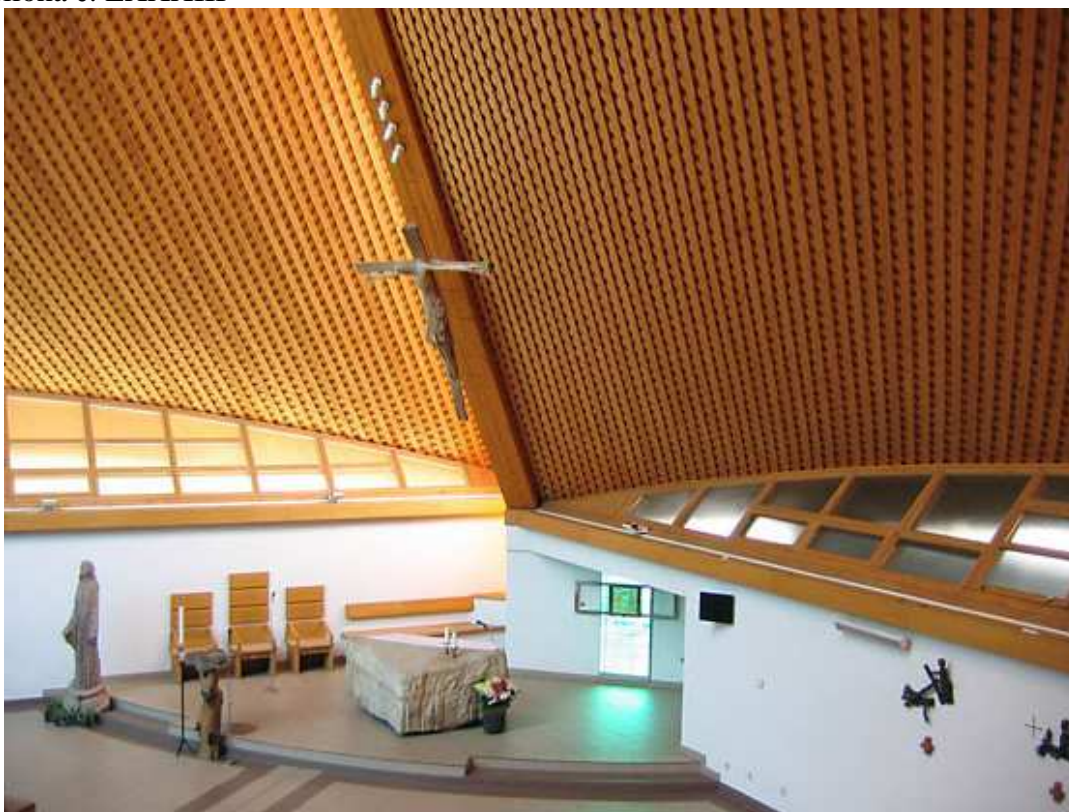
Kostel sv. Václava a sv. Anežky České – Hustopeče u Brna

Příloha č. LXXXII

Kostel Neposkvrněného početí Panny Marie – Praha-Strašnice

Příloha č. LXXXIII

Kostel Neposkvrněného početí Panny Marie – Praha-Strašnice

Příloha č. LXXXIV

Kostel sv. Rodiny – Luhačovice

Příloha č. LXXXV

Kaple Panny Marie Královny – Jestřebí

Příloha č. LXXXVI

Kaple Panny Marie Královny – Jestřebí

Příloha č. LXXXVII

Kaple a komunitní centrum sv. Prokopa – Praha-Nové Butovice

Příloha č. LXXXVIII

Interiér kaple sv. Prokopa – Praha-Nové Butovice

Presbytář Kostela Panny Marie Vítězné kláštera Trapistů – Nový Dvůr

Příloha č. XC

Areál klášter Trapistů s kostelem Panny Marie Vítězné – Nový Dvůr

Příloha č. XCI

Kostel sv. Ducha – Ostrava-Zábřeh

Příloha č. XCII

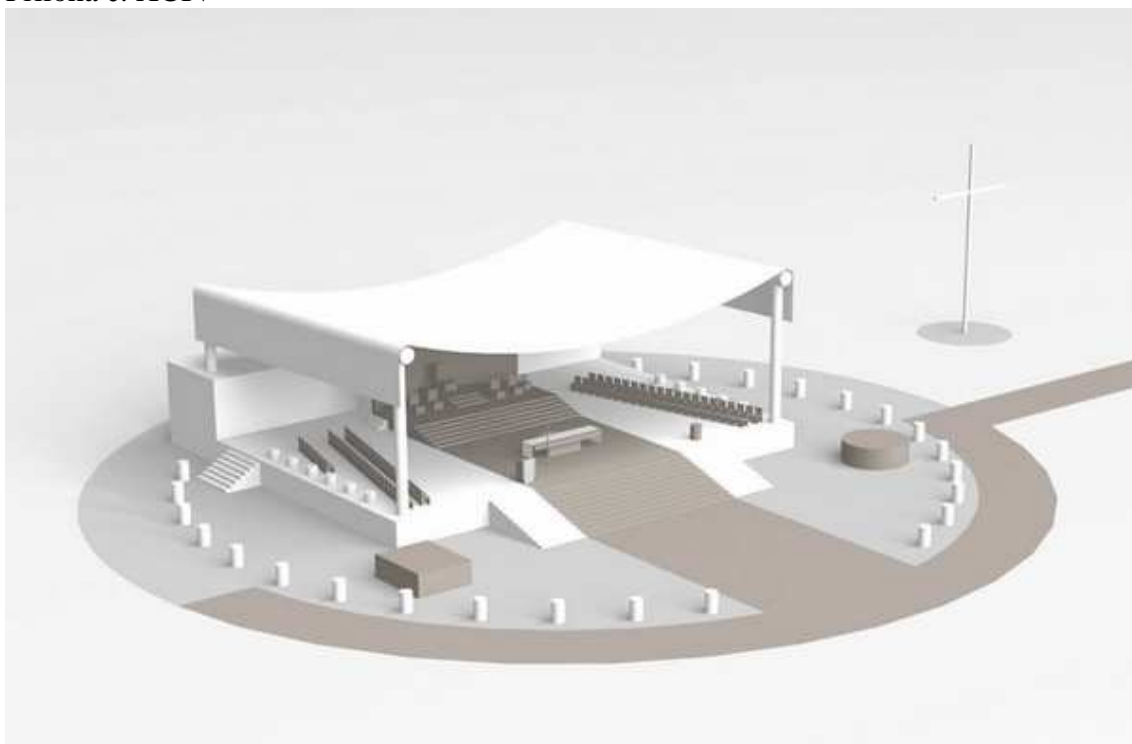
Interiér kostela sv. Ducha – Ostrava-Zábřeh

Příloha č. XCIII

Kaple Jména Panny Marie – Kamenné Žehrovice

Příloha č. XCIV

Pódium s baldachýnem - model

Příloha č. XCV

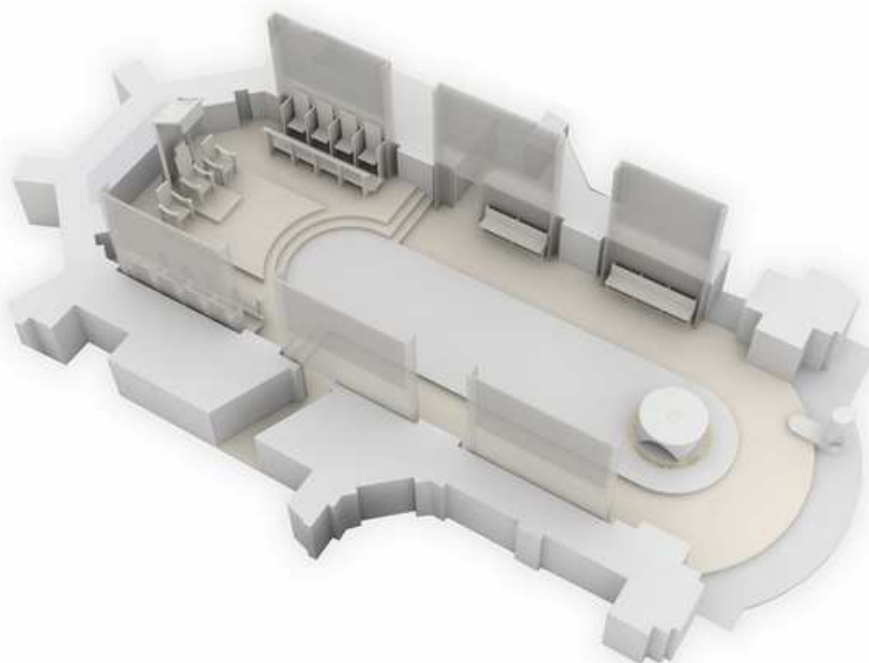
Pódium s baldachýnem - realizace

Příloha č. XCVI

Nová a původní loď katedrály sv. Mikuláše – České Budějovice

Příloha č. XCVII

Nové řešení presbytáře - model

Příloha č. XCVIII

Model nového oltáře

Příloha č. XCIX

Instalace nového oltáře do katedrály

Příloha č. C

Islamic Center – Hamburg, Německo

Příloha č. CI

Šerefudinova Bílá mešita – Visoko, Bosna a Hercegovina

Příloha č. CII

Mosque of the King – Marbella, Španělsko

Příloha č. CIII

Mosque of the King – Marbella, Španělsko

Příloha č. CIV

Mosque and Islamic Cultural Center – Řím, Itálie

Příloha č. CV

Mosque and Islamic Cultural Center – Řím, Itálie

Příloha č. CVI

Mešita tureckého parlamentu – Ankara, Turecko

Příloha č. CVII

Interiér modlitebny

Příloha č. CVIII

Mešita Yavus Sultan Selim – Mannheim, Německo

Příloha č. CIX

Islamic Cultural Centre – Dublin, Irsko

Příloha č. CX

Hlavní vstup do areálu islámského kulturního centra v Dublinu – Irsko

Příloha č. CXI

Ismaili Centre – Lisabon, Portugalsko

Příloha č. CXII

Nádvoří islámského centra – Lisabon, Portugalsko

Příloha č. CXIII

Mosque, Cultural Centre and Gardens – Granada, Španělsko

Příloha č. CXIV

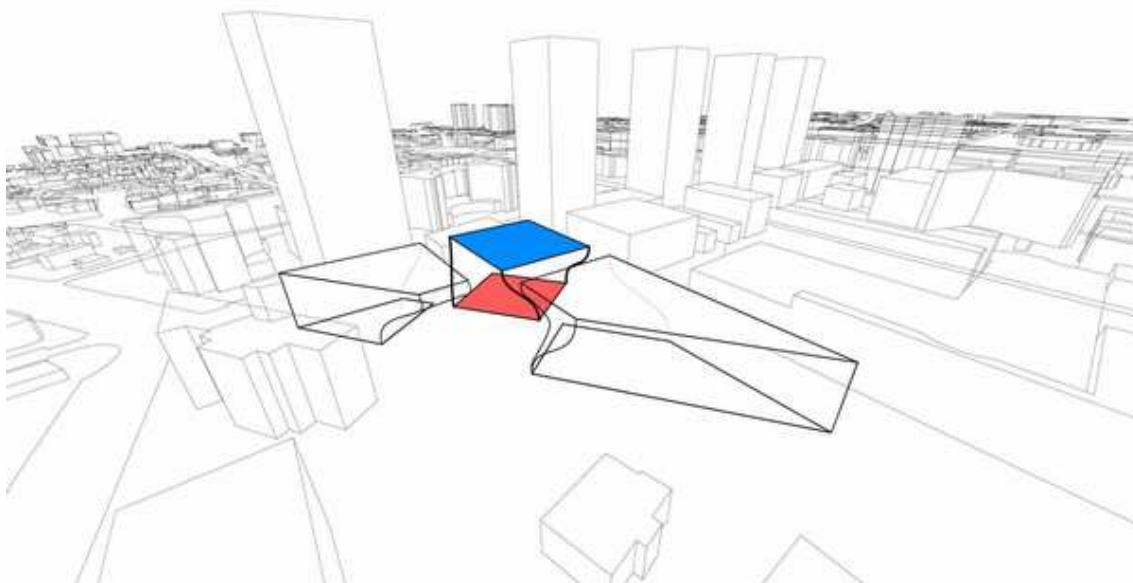
Interiér modlitebny

Příloha č. CXV

Mešita a muzeum náboženské harmonie – Tirana, Albánie – vizualizace

Příloha č. CXVI

Mešita a muzeum náboženské harmonie – hmotový model

Příloha č. CXVII

Mešita a muzeum náboženské harmonie – Tirana, Albánie – vizualizace

Příloha č. CXVIII

Brněnská mešita

Příloha č. CXIX

Interiér brněnské mešity

9 Abstrakt

PODROUŽKOVÁ, P. *Moderní sakrální architektura*. České Budějovice 2013. Magisterská diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra filosofie a religionistiky. Vedoucí práce Mgr. M. Klapetek, Ph.D.

Klíčová slova: judaismus, křesťanství, římskokatolická církev, islám, Židé, muslimové, chrám, sakrální stavba, synagoga, modlitebna, kaple, kostel, bazilika, katedrála, mešita, islámská zahrada, aron ha-kodeš, bima, ner tamid, mechica, mikve, Davidova hvězda, menora, oltář, svatostánek, ambon, věčné světlo, mihráb, kibla, minaret, musallá, Tóra, Bible, Korán, II. světová válka, holocaust, II. vatikánský koncil, liturgický prostor, stavební materiály, kámen, dřevo, mramor, sklo, vitráž, světlo.

Práce se zabývá evropskou sakrální architekturou 20. a 21. století. Konkrétně se jedná o stavby židovské, římskokatolické a islámské. Ve druhé části jsou stavby jednotlivých náboženství uvedeny do historického kontextu, zároveň jsou zmíněny jejich funkce, znaky a typologie.

Na tomto základě pak třetí část u každého náboženství uvádí reprezentativní vzorek zásadních moderních sakrálních staveb, vždy s okolnostmi jejich vzniku, popisem urbanistického zakomponování v konkrétní lokalitě a architektonického řešení, uspořádání interiéru a případně použití speciálních technologických postupů při jejich výstavbě.

Ve čtvrté části je provedeno vzájemné srovnání staveb jednotlivých náboženství a zhodnocení vývoje moderní evropské sakrální architektury. Všímá si též funkce a využití světla a uvádí z tohoto hlediska některé výjimečné stavby. Závěrečná, pátá část se pokouší odpovědět na otázku, jak by měl vypadat moderní chrám.

10 Abstract

Modern Sacral Architecture

Key words: judaism, christianity, the roman catholic church, islam, Jews, muslims, temple, sacral building, synagogue, prayer room, chapel, church, basilica, cathedral, mosque, islamic garden, aron ha-kodesh, bima, ner tamid, mechica, mikvah, star of David, menorah, altar, sanctuary, ambon, eternal light, mihrab, qibla, minaret, musalla, Torah, Bible, Koran, world war II., holocaust, Second Vatican Council, liturgical space, construction materials, stone, wood, marble, glass, stained glass, light

The thesis deals with European sacral architecture of the twentieth and the twenty-first century. Particularly, it refers to Judaic, Roman-Catholic and Islamic buildings. The second part puts into historical context the sacral constructions of individual religions including their function, characters and typology.

In the third part of this thesis the representative sample of significant modern sacral constructions is selected, always under circumstances regarding their creation, the urban description and the setting in a specific location as well as the architectural layout, the interior arrangement and a possible use of special technological procedures at their construction.

The mutual comparison and the evaluation of the modern European sacral architecture development are carried out in the fourth part. This section notices the function and the usage of light and presents some extraordinary buildings from this point of view. The final fifth part tries to answer the question, how a modern temple should look like.